

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

V AASTAKÄIK

Nr. 3

MÄRTS

1947

Nõukogude riigi ja rahva kindel ühtsus.

16. veebruaril s. a. toimunud valimised Eesti NSV Ülemnõukogusse tõestasid eesti rahva kõhklematut poolehoidu nõukogude võimule ja bolševike parteile. Valimistele ilmus 99,33% registreeritud valijaist ja kõigis 100-s valimisjaoskonnas osutusid valituiks kommunistide ja parteitute bloki kandidaadid, kelle poolt hääletas 96,17% valimistest osavõtnud valijaist. Need põhilised arvud osutavad sellele suurele poliitilisele aktiivsusele, elavusele ja üksmeelele, millega eesti töötav rahvas kaasa elas meie vabariigi tähtsaimale poliitilisele sündmusele, kasutades nõukogude demokraatia poolt loodud takistamatuid võimalusi osavõtuks kõrgeima riigivõimuorgani valimistest.

Suurima vaimustusega ja rõõmuga valisid töötajad meie vabariigi esimeseks saadikuks nõukogude rahvaste juhi seltsimees **J. V. Stalini**, kelle nimega on seotud eesti rahva lõplik vabanemine saksa vallutajate rõhumisest ja kelle juhtimisel toimub rahuaastate sotsialistliku ülesehitustöö grandioossete ülesannete täitmine.

Võrdväärse liikmena tööliste, talupoegade ja intelligentsi ridades võttis valimistest ja nende ettevalmistustööst osa ka Eesti NSV õpetajaskond. Tuhanded pedagoogid — õpetajad, koolijuhatajad ja lasteasutuste kasvatajad töötasid agitaatoritena ja valimiskomisjonide liikmetena, andes oma panuse valimiste heaks kordaminekuks. Kümnete õpetajate nimesid mainiti ajakirjanduses eeskujulike agitaatoritena ja valimiste organiseerijatena, kellel polnud kahju oma jõust ega vabast ajast, et täita hästi nendele usaldatud valimiseelseid ülesandeid.

Paljudes koolides oli kogu koolikollektiiv organiseeritud üksusena rakendunud agitatsiooni- ja propagandatöösse, kaasa tõmmates lastevanemaid ja teisi aktiviste kooli lähemast ümbrusest.

Valimiseelse perioodi peamiseks ülesandeks oli töötavate hulkade poliitilise teadvuse tõstmine, nende aktiivsuse äratamine ja huvide koondamine nõukogude riigi põhiliste küsimuste ümber.

Eesti rahva teadvuses oli tarvis veel kord täie selgusega esile tõsta see tõsiasi, et ainult kuuluvus nõukogude vabariikide perre päästis eestlaste rahvusliku olemasolu hukutavast hädaohust, mis fašistide režiimi ja nende kurikavalate plaanide näol ähvardas meie maad ja rahvast. Saksa fašistide kallaletung mitte üksnes katkestas meie rahva vaba ülesehitava töö, vaid fašismi võit oleks tähendanud nii eesti kui ka teiste Läänemere rannikumaade rahvaste lõplikku hävingut juba lähematel aastatel.

Ainult nõukogude rahvaste kindel ja lahutamatu ühendus, nõukogude armee võimsus ja tema kõrgeima juhi seltsimees Stalini geniaalne strateegia suutis saksa vallutajaid nõukogude vabariikide piiridest välja kihutada ja fašistide rahvastehävitamise plaanidele kriipsu peale tõmmata. Tänu NSV Liidu jõule ja vägevusele lõppes sajandeid kestnud võitlus saksa orjastajatega eesti rahva täieliku võiduga.

Nõukogude kord, elu ja töö sotsialistlikus ühiskonnas panevad kindla aluse meie kodumaale löödud sõjahaavade kiirele parandamisele ja majandus- ning kultuurielu õitsengule. Nõukogude vabariikide ja rahvaste vahel valitsev vennalik koostöö ja stalinlik rahvaste sõprus on meie oleviku ja tuleviku kindlustamise peamiseks tagatiseks.

Lühike aeg, mille kestel meie vabariigi majandus- ja kultuurielu on saanud areneda nõukogude tingimustes, tõestab kõiki nõukogude korra eeliseid. Meie kool, rahvaharidus, kirjandus, muusika- ja kunstielu pole selliseid viljakaid loomispäevi kunagi varem üle elanud. Meie rahva mineviku, keele, rahvaluule ja looduse teaduslikuks uurimiseks on meile Teaduste Akadeemia näol alles nüüd avanenud sellised laialdased võimalused, millest meie teadlased kodanlikus Eestis ei suutnud unistadagi. Pole üllatav, et rahvas sellest kõigest teadlik olles nii suurearvuliselt ja üksmeelselt valimistest osa võttis ning nõukogude riigi edasiseks tugevdamiseks ja nõukogude demokraatia arendamiseks kõrgeimasse riigivõimuorganisse kommunistide ja parteitute bloki kandidaadid valis.

Valimiste tulemused näitavad, et ka Eesti NSV õpetajaskond täitis ausalt oma osa agitatsiooni- ja propagandatöös ning bolševistliku tõesõna levitamisel rahva hulgas. See osa oli suur eriti selle tõttu, et õpetajaskond moodustab kandva osa intelligentsist ja on rahvaga tihedamas kokkupuutes kui paljud teised haritlaskihid.

Möödunud valimistöös tegi õpetajaskond koos kogu nõukogude rahvaga läbi tugeva poliitilise kooli, õppides sügavalt tundma nõukogude demokraatia rahvalikku olemust ning nõukogude valitsuse ja bolševike partei rahva võimu kindlustavat poliitikat. Neis praktilise poliitika

õppetundides ilmnesid teravalt erinevused, mis valitsevad rahvahulkade poliitilisest elust osavõtu suhtes kodanlikus ja nõukogude ühiskonnas.

Kodanliku Eesti riigivõim püüdis kõigiti laialdasi rahvahulki, eriti aga just õpetajaid kui noorsookasvatajaid aktiivsest poliitikaelust eemale hoida. Rahvahulkades levitati halvustavaid arusaamisi ja vaateid õpetajate osavõtu kohta poliitilisest elust. Õpetajaid alavääristati ja seati põlu alla, kui nad koos töötasid progressiivsete vooludega või koguni liitusid tööliste klassivõitluse organisatsioonidega. Töölt vallandamised, kutsetunnistuse äravõtmine ja kohtu alla andmine olid tavalisteks karistusvahenditeks õpetajaile, kes oma progressiivseid ja revolutsioonilisi tõekspidamisi julgesid väljendada poliitilisest elust osavõtuga või neid ainult sõnadeski avaldada. Koostöö tagurliku kliki-võimuga oli aga lubatud ja seda nimetati õilsaks „isamaaliseks“ tegevuseks.

Rahva teadvuse tumestamine, reaktsiooniliste ja konservatiivsete ideede levitamine ning rahvahulki apoliitilissusse uinutamine iseloomustab kodanliku riigivõimu ja kodanlike parteide tegevust.

Vastandina kodanlikele riikidele soodustatakse NSV Liidus igati kodanike osavõttu riigi poliitilisest elust. Osavõtt riigi poliitilisest elust NSV Liidus tähendab osa võtta riigi juhtimisest, sotsialistliku ülesehitustöö organiseerimisest, viisaastaku plaani ülesannete määramisest ja kohalike nõukogude organite tegevuse suunamisest. Mida suuremat aktiivsust ja teadlikkust ning sügavamalt huvi laiad töötajate hulgas riiklike ja ühiskondlike küsimuste ning nõukogude elu korraldamise vastu väljendavad, seda põhjalikuma analüüsi ning paranduste osaliseks saab nõukogude organite töö, seda otstarbekamalt korraldatakse tootmist ja seda kiiremini kõrvaldatakse puudused meie elust.

Töötajate aktiivne osavõtt kõigist nõukogude ühiskonna eluavaldustest saab olla ainult siis täisväärtuslik, kui nad on küllalt kõrge kultuuriga, kui nad tunnevad marksistlik-leninliku ühiskonnateaduse aluseid, mõistavad nõukogude valitsuse ja bolševike partei eesmärgi ja oskavad orienteeruda keerukates poliitilistes probleemides. Eriti suurt teadlikkust nõuab kodanikelt sellise põhilise tähtsusega küsimuse lahendamine, nagu on seda Ülemnõukogu valimised.

Sellepärast saavutab ka töötajate seas tehtav poliitiline selgitustöö suurima intensiivsuse ja aktiivsuse valimiseelsel perioodil. Sel ajajärgul rakendatakse tööle tihe võrk kirjandusega ja näitlike agitatsioonivahenditega varustatud agitpunkte, korraldatakse sagedasi vestlusi ja kõnekoosolekuid, kus juhtivate nõukogude ja parteitöötajate osavõtul arutatakse nii suuremaid kui väiksemaid nõukogude riigi ellu puutuvaid küsimusi ja kus töötajad tulevastele saadikutele edasi annavad oma soovid ja juhised. Terve armee agitaatoreid teostab individuaalset selgitustööd töötajate kodudes selleks, et kõik nõukogude inimesed teadlikult kasutaksid neile konstitutsiooniga antud õigusi. Sellisel aktiivsel ja igale üksikule kodanikule läheneval agitatsiooni-propa-

ganda töö on sügav kasvatav väärtus: ta mobiliseerib hulki poliitilisest ülesehitustööst osavõtule, kasvatab kodanikes peremehelikku suhtumist nõukogude ühiskonna eluavaldistesse ja loob suure aktivistide reservi, kes ulatuslikumate ühiskondlike ürituste korral on alati valmis nõukogude võimu abistama.

Hulgaline osavõtt valimiseelsest organiseerimistööst lähendas eesti õpetajaskonda veelgi enam nõukogude riigi ülesehitusprobleemidele ning lõi tihedad sidemed õpetajaskonna ja tööliste ning talupoegade vahel. Pedagoogilised teadmised, oskused ja kogemused, mida õpetajad kasutavad oma igapäevases kutsetöös, olid kasuks ka valimiste ettevalmistusel. Teisest küljest tihe kontakt ja koostöö ümbritseva ühiskonnaga ja nõukogude organitega soodustab õpetajate ja koolijuhatajate tööd noorsoo kasvatusel alal.

Rahva kultuuri tõstmine ja poliitiline kasvatus ei saa edeneda üksikute hoogtööde korras. See nõuab pidevat ja kestvat tööd. Kiiretempoliselt arenev nõukogude elu seab meile iga päev uusi ülesandeid. Meil on käsil 1947. a. riigieelarve seaduse ja rahvamajanduse taastamise ja arendamise riikliku plaani täitmine. Eelarve ja rahvamajanduse plaani täitmine ning ületamine nõuab meilt materiaalsete ressursside ja inimjõudude otstarbekohast ning rangelt ratsionaalset kasutamist ja tööle rakendamist, tehnika ja töövõtete pidevat uuendamist. Pingutused sel alal peavad olema veel seda suuremad, et nõukogude töötajad on kindlalt otsustanud käesoleva aasta tootmisplaani täita juba 7. novembriks, s. o. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäevaks. Need nõukogude rahva poolt püstitatud suured tööülesanded nõuavad ka kõrget töökultuuri. Kõrge töökultuuri saavutamine eeldab töötajate täit teadlikkust töö kaugematest eesmärkidest, ning teaduse ja tehnika saavutuste omandamist.

Viljaka ja ühtlasi energiat ning materiaalseid ressursse säästvalt kasutava tööga abistavad nõukogude töötajad kõrgemaid riigiorganeid nende vastutusrikkas, riigi tugevdamist ja töötajate heaolu taotlevas juhtimistöös, kergendades seega oma saadikutele kõrgete riiklike ülesannete täitmist. Selline ühiseid eesmärke taotlev koostöö kõrgeima riigivõimuorgani saadikute ja valijate vahel saab esineda vaid nõukogude sotsialistlikus ühiskonnas, kuna selle vastu kodanlike riikide parlamendisaadikute ja nende töötajaist valijate vahel katkeb side kohe pärast valimisi.

Nõukogude õpetajail, töörahva järeltuleva põlvkonna kasvatajail, on kõik võimalused rahva üldise kultuuritaseme tõstmiseks, töökultuuri arendamiseks ja töötajaile teaduse ning tehnika saavutuste kättesaadavaks tegemiseks. Selleks on tarvis, et valimiste eeltööde kestel töötajatega loodud sidemed ei katkeks, vaid veelgi süveneksid, ja et alustatud poliitiline kasvatustöö jätkuks.

Viljakas kultuuritöö rahva hulgas on aga ainult siis võimalik, kui õpetajaskond enda juures jätkab haridustööd ja pingsa töö kaudu omandab nõukogude teaduse saavutusi ja marksismi-leninismi teooriat.

On vajalik, et käimasolevad õpingud UK(b)P ajaloo ja nõukogude pedagoogika alal ei kannaks pinnapealset iseloomu, vaid et see töö rikastaks meie õpetajaid sügavate teadmistega nõukogude rahvaste poolt läbikäidud võitlustest parema tuleviku eest, ühiskonna arenemisseadustest ja kommunistliku kasvatuse eesmärkidest ja vahenditest.

Valimiste tulemused nii Eesti NSV-s kui ka kõikides teistes liiduvabariikides väljendavad rahvahulkade sügavat nõukogude patriotismi, armastust oma maa, rahva, nõukogude võimu ja bolševike partei vastu. Tiivustagu kirglik nõukogude isamaa-armastus meid ka edaspidises töös ja olgu tugevaks tõukejõuks eelseivate suurte ülesannete täitmisel meie kodumaa võimsuse kindlustamisel.

C. R. Jakobson pedagoogina.

L. VIHALEM.

Eesti kodanliku rahvusliku ärkamisaja suurkuju C. R. Jakobson (sünd. 26. 07. 1841, surn. 19. 03. 1882) taotles rahvahulkade aktiivset võitlust füüsilise kui ka vaimse orjuse vastu. Ta oli oma taotlustes järjekindel, vastaste suhtes leppimatu, ta oli eesti kodanluse radikaalse tiiva juht ajal, millal kodanlus veel suutis olla tõeliseks rahvahulkade juhiks.

C. R. Jakobsoni tööpõld oli väga suur ja selles ei jäänud viljelemata ka rahvakasvatuse ning koolide ala. Vaatleme ta taotlusi sellel alal.

C. R. Jakobson pidas rahvahariduse edendamise esimeseks tingimuseks emakeelset õpetust rahvakoolides, võttes selle propageerimise alal oma kirjutustes järk-järgult ikka valjema ja tungivama tooni. Erilise rõhuga nõudis ta tütarlastele emakeelseid koole. Ta kirjutab „Sakalas“ 1878. a.: „Kes Eesti tütarlaste koolide tähtsust ei mõista suureks ja kalliks pidada, ei mõista meie rahva tarvitust, see ei taha ka meie rahva õnnelikkude põlve“. Ühes kirjas Koidulale 1869. a., arutledes Aleksandri-kooli asja, märgib ta, et „ühes eesti koolis võib õpetuse keel üksi eesti keel olla, muidu ta eesti kool ei oleks“, ja J. Adamsonile kirjutab ta 1868. a.: „Koolitatud eesti meestest on meil veel suur puudus; neid aga saksa koolides palju sigineda ei või“.

C. R. Jakobson astus vastu igasugustele germaniseerimistendentsidele, mida tol ajal hakati teadlikult arendama ka kihelkonnakoolide kaudu, rääkimata elementaar-, kreiskoolidest ja gümnaasiumidest. Ta nõudis rahva saksastamisele piiri panemist.

C. R. Jakobson nõudis kooli vabastamist kiriklikust vaimust ja kiriku eestkostmise alt. Ta oli veendunud, et kirik oma vaimulikkudega, kes töötavad koos mõisnikega, hoiab rahvast vaimses kammitsas. Ta pidas pastoreid rahva kardetavamateks vaenlas-

teks, kes oma terava „jesuitilise pilguga, ka mõisnikke üles kihutada võivad“.

C. R. Jakobson näitas pastorite rahvast pimestavaid püüdlusi ja nimetas neid inimsoo katkuks. Jakobson nõudis, et kool olgu kirikust lahutatud, rahvakoolid vabastatud mõisnike ning pastorite eestkostmise alt ja viidud haridusministeeriumi kontrolli alla.

Emakeelse õpetuse kasuks nõudis Jakobson usuõpetuse tundide arvu vähendamist rahvakoolides ja õppekava täiendamist eluliste ainetega.

C. R. Jakobson taotles suuremat koostööd kodu ja kooli vahel. Kodu ja kool peavad käima käsikäes. Rahvas pidi ise koolielust osa võtma, ise koolivanemaid valima. Teades, et kodune lastekasvatus on madalal tasemel, juhtis ta ka sellele alale enam tähelepanu. Jakobson rõhutas rahvakasvatust kui rahva vaimuandeid arendavat tegurit ja omistas sellele õige suure, „uusi aegasid“ loova tähtsuse.

C. R. Jakobsonilt hakkab juba 1865. a. peale „Eesti Postimehes“ ilmuma julgeid ja elavaid käsitlusi kooli- ja haridusküsimuste kohta ja tema „Sakalaski“ seisid haridusküsimused tähtsal kohal. Jakobsoni energilise tegevuse tõttu hakkas kujunema kodanliku rahvusliku ärkamisaja hariduspoliitiline programm. Tema nõudis endise talvekooli asemele 3—4 aastat kooli, kus pidi õpetatama peale kirikulaulu, usuõpetuse, lugemise, kirjutamise ja rehendamise ka füüsikat, loodust, tervishoidu ja maamõõtmist.

Õpetuses rõhutas ta vaatlikkust, tõstis lähtekohaks lapse kodukoha, rahva ajaloo ja kirjanduse. Oma vaadete elluviimiseks oli ta eesti koolile ka tegelikult abiks. Ta kirjutas terve hulga kooliraamatuid, mille kaudu viis ellu mitmeid pedagoogilisi ja meetodilisi uuendusi.

A. 1886 ilmus tema „U u s a a b i t s a r a a m a t“, kus ta võtab tarvitusele häälendamismeetodi ja saab meil seega teerajajaks uuele lugemisõpetusele. See oli omal ajal kõige parem raamat lugemise õpetamiseks. 1898. a. ilmus sellest 6. trükk.

Suur puudus oli koolilugemikust. Selle tarviduse täitmiseks kirjutas C. R. Jakobson „Kooli lugemise raamatu“ kolmes osas (I osa — 1867. a., II — 1874, III — 1876). Esimene osa pääses laialt tarvitusele vastuseisudest ning vaenlastest hoolimata ja müüdi läbi (5000 eksemplari) kolme aastaga. Lugemisraamatu I osa tarvitati valla-koolides 1905. aastani ja on trükkis ilmunud 15 korda. Seega on see raamat peaaegu 40 aasta jooksul olnud eesti noortele asendamatuks õpperaamatuks. Raamatu II ja III osa ilmusid kumbki ühes trükkis: II osa ei lubatud tarvitada tema isamaalise sisu pärast, III osa ei võidud algkoolides tarvitada raskema sisu pärast. 1890. a. ühendas S. Kurrik II ja III osa ühte ja seda nn. „tõist jagu“ tarvitati veel kaua aega kihelkonna- ja ministeeriumikoolides. Sellest on ilmunud kolm trükki. Niihästi aabitsat kui lugemikke illustreeris C. R. Jakobsoni vend, esimene eesti graafik Eduard Magnus Jakobson.

Koolilugemiku koostamisel pidas C. R. Jakobson silmas näitliku õpetamise printsiipi. Selleks tarvitas ta lugemikus pilte, mida täiendasid sõnalised kirjeldused. Lugemikus olj väga mitmekesise sisuga palasid: kirjanduslikke, loodusloolisi, ajaloolisi ja geograafilisi. Peale tõlgete esines rohkesti algupärandeid, selle aja eesti kirjanduse parimaid tooteid. Et noortes äratada armastust oma maa ja rahva vastu, selleks tõi Jakobson kirjeldusi meie maa, rahva ja looduse kohta, tutvustas Eesti muinasajaga ning ajaloolise minevikuga. Patriootiliste tunnete äratamiseks kasutas ta Koidula ja Kuhlbarši isamaalaule, rahvalaule ja palu „Kalevipojast“. Loodusnähtuste kirjeldustega püüdis Jakobson äratada huvi üldse looduse vastu ja õpetada mõistma loodusnähtuste põhjust.

1868. a. ilmus Jakobsonilt „V ä i k e n e g e o g r a a f i a“, mille sissejuhatuses toonitati uudsena lähtumist lapse ümbrusest ja teostati seega nõue, mis oli pedagoogikas juba tol ajal üldtunnustatud.

Rahvusliku muusika arendamist püüdis Jakobson propageerida noodiraamatuga „V a n e m u i s e k a n d l e h ä ä l e d“ (I 1869, II 1872). Esimest korda ilmus siin koguke eesti rahvaviise.

Oma tegeliku pedagoogi oskusi võõrkeele õpetajana andis ta edasi 1878. a. ilmunud „S a k s a k e e l e õ p p i m i s e r a a m a t u s“. Mis suunas ta võõrkeeleõpetajana Peterburis töötas, näeme ühest ta kirjast J. Hurdale (12. nov. 1876): „Minu õpetamise viis v õ õ r a s t e k e e l t e jaoks on: võõrast keelt peab kui kunsti, aga mitte kui teadust õpitama. Kunsti õpitakse aga sel kombel, et nähakse, kuulatakse ja järele tehakse, kuni see tegemine meistritöö on. Selle materjali kohta, mis õppija sel kombel enese omanduseks teinud, laseb siis koolmeister teda ennast seadused üles leida. Sellepärast on minu raamatu 156 §§ nagu ahela liikmed üksteise küljes: ükski ei tohi vahelt kaduda. Seal juures käib kõne ja kirjutamine käsi käes. Sel kombel on see õpetus lastele suureks vaimuharimiseks.“

Kui Eestis tütarlastekoole hakati asutama, kirjutab C. R. Jakobson nende jaoks lugemisraamatu „H e l m e d“ (1880), mis oma koostiselt pole küll nii hoolikas kui ta endised koolilugemikud.

Kokkuvõttes: C. R. Jakobson lõi oma aja kohta kõrgeväärtusliku koolikirjanduse ja taotles õpetuses mitmesuguste uuenduste elluviimist. Ka oma ajakirjandusliku tegevuse kaudu on ta rõhutanud hariduse tähtsust ja virgutanud rahvast seda omandama. „Minge edasi!“ hüüdis Jakobson, „kui mitte, siis lähete tagasi.“

Aleksei Novikov-Priboi.

Kirjaniku 70-a. sünnipäeva puhul.

O. URGART.

Suur hispaanlane Miguel de Cervantes ei olnud niivõrd uhke oma loomingule, mis kustumatu helendusega särab meile sajandite kaugusest, kuivõrd sellele, et ta osa võttis ajaloolisest Lepanto merelahingust 1571. a., milles Türgi merejõudude purustamine kindlustas eurooplaste ülevõimu Vahemerel. Oma haava armidele rinnal ja vigastatud käele osutades kinnitas ta ikka ja jälle: „Need haavad olen saanud Lepanto lahingus, millest minagi võtsin osa!“ Kahtlemata oligi Cervantesel õigus uhke olla oma osavõtule Lepanto lahingust, sest suured ajaloolised sündmused ei kujunda mitte ainult riikide ja rahvaste saatust, vaid jätavad sügavad jäljed ka iga üksikisiku ellu, kes on sattunud nende sündmuste keerisesse.

Nagu Cervantesele Lepanto lahing, nõnda on ühele kõige silmapaistvamale nõukogude kirjanikule, nimelt Aleksei Novikov-Priboile Tsušima lahing Vene-Jaapani sõjas 1905. a. mitte ainult määratu suure tähtsusega ajalooliseks, vaid ka isikliku elu sündmuseks. Oma peateose, romaani „Tsušima“ eessõnas märgib A. Novikov-Priboi, et inimkonna ajaloos on olemas ainult kolm merelahingut, mis oma hiiglaslikkude mõõtmete ja tagajärgede poolest on võrreldavad Tsušima lahinguga. Need on Salamise, Lepanto ja Trafalgari lahingud.

See Tsušima lahingu tähtsuse tunnetus tekkis Novikov-Priboil juba siis, kui ta oli alles keset sündmuste käiku. „Sellest lahingust, mis oli erakordne oma dramaatilise pinge poolest,“ kirjutab Novikov-Priboi samas eessõnas, „võtsin ma soomuslaeval „Orjol“ ise madrusena osa... Ma mõistsin väga hästi selle Tsušima juures asetleidnud sündmuse kogu tähtsust ja hakkasin viivitamatult paberile panema oma muljeid meie laevast. Hiljem hakkasin ma materjali koguma kogu meie eskaadri kohta.“

Nõnda sai Tsušima lahing aluseks, millele võis toetuda Novikov-Priboi elutöö, ta romaan „Tsušima“. Kuid oli tarvis teist, veelgi suurema ulatusega maailma-ajaloolist sündmust, et seda elutööd katuse alla viia. Oli tarvis Suurt Oktoobrirevolutsiooni, mis vabastas niisugused loovad jõud, niisugused rahvalaulikuile, rahvajutumeestele karakteristlikud loovad võimed, nagu need olid omased Novikov-Priboile.

A. Novikov-Priboi on pärit rahva keskest selle sõna otsemas tähenduses ning säilitas kõige tihedamad sidemed rahvaga kogu oma elu kestel. Ta sündis 24. märtsil 1877. a. Tambovi kubermangus talupoja perekonnas. Kohalikus koolis omandas ta alghariduse, mida hiljem täiendas iseõppimise teel. 1899. a. algas tal meremehe-elu Balti mere sõjalaevastikus. Sõjalaeva madrusena tegi ta kaasa eskaadri teekonna Balti merest Vaiksesse ookeani, võttis osa Tsušima lahingust ja sat-

tus selles jaapanlaste kätte vang. Sõjavangis olles algaski tema kirjanduslik tegevus. Sündmuse suuruselt haaratuna hakkas ta lahingu kohta materjali koguma. Algul tegi ta seda üksinda, hiljem aga õnnestus tal tööle rakendada üle kümne madruse.

Tsušima lahing paljastas täies ulatuses tsaarivõimu kohutava taguruse ning nõrkuse ja teritas suurel määral Novikov-Priboi poliitilist teadlikkust. Ja oma poliitilise teadlikkuse kasvatamise tulemusena sidus Novikov-Priboi algusest peale materjali kogumise lahingu kohta revolutsioonilise propagandaga. See äratas tähelepanu ka tagurlikkude ohvitseride ringkonnas ning nende poolt otsustati Novikov-Priboi hädaohutuks teha. Võimalikult kiiresti kodumaale tagasi ihkavaile sõdureile sisendasid ohvitserid, et tagasipääsu eeltingimuseks on truudus tsaarile ja et Novikov-Priboi propaganda, kui sellel peaks edu olema, teeb kõik sõjavangis viibijad paratamatult kodumaatuks. See demagoogiline võte avaldas mõju. Osa sõdureid hakkas märatsema, põletas Novikov-Priboi poolt kogutud materjalid, mida oli mitu kohvritäit, ja pani ähvardavalt kaalule koguni kirjaniku elu. Mõni aeg hiljem avanesid küll sõdurite silmad ja Novikov-Priboi autoriteet seati jälle jalule, kuid lahingu kohta kogutud materjalide uuendamiseks polnud enam endisi võimalusi. Vangist vabanemine lähenes ja Novikov-Priboil õnnestus ülestähendusi taastada ainult osaliselt.

Tagasi kodumaale jõudnud algas Novikov-Priboil juba laiema avalikkusegi ette ulatuv kirjanduslik tegevus: aastail 1906—1907 ilmusid tal mõned vähemad asjad ajakirjanduses ja eri raamatuina. Viimased konfiskeeriti aga kohe pärast nende ilmumist. 1906. a. pidi Novikov-Priboi maapaku minema. Kuni 1913. aastani elas Novikov-Priboi mitmel pool Lääne-Euroopas ja Põhja-Aafrikas ning sõitis mööda merd Inglise kaubalaevadel. Suure tähtsusega ta hilisemale kirjanduslikule loomingu oli sel perioodil aeg, mille ta veetis M. Gorki külalisena Capril.

Venemaale tagasi pöördudes korraldas Novikov-Priboi trükivalmis kogu jutustusi meremeeste elust, kuid see raamat ilmus alles pärast revolutsiooni. Tõsisemal kujul saigi Novikov-Priboi kirjanduslik tegevus alata alles pärast Suurt Oktoobrevolutsiooni.

Novikov-Priboi kõneles oma loomingu merest ja meremeestest, kuid esialgu hoidis ta käsitlemast oma peateemat, Tsušima lahingut. Ta piirdus algul eeltöödega, skitside valmistamisega monumentaalse meremaali jaoks. Kuid tal oli ka tehnilisi raskusi Tsušima teema kallale asumiseks. Ta isiklikult kogutud materjalid Tsušima kohta olid jällegi kaotsi läinud. Ta oli jätnud need oma kodukohta Tambovi kubermangu venna hoole alla. Läbiotsimist kartes oli vend kirjaniku kogu vara mitmele poole ära peitnud: osalt maa alla matnud, osalt mujale kõrvale toimetanud. Ja kui kirjanik pärast maapaost tagasitulekut läks oma varandust otsima, sai ta kõik muu tervelt kätte, ainult mitte märkmed Tsušima kohta. Nende peidupaiga oli vend täiesti unustanud. Alles 1928. a. leidis vennapoeg need juhuslikult ühest vanast, ammü tarvitusest kõrvalejäänud pakktarust.

See kadunuks peetud materjalide avastamine tõi Tsušima teema uuesti eriti lähedale ning viis ta lõpuks peateose kirjutamisega pihta-hakkamisele. Ometi osutusid teose täielikuks katuse alla viimiseks ole-masolevad materjalid liiga lünklikeks ja ühekülgseiks. Enne romaani lõplikku valmimist tuli täiendavalt läbi töötada suur hulk trükiand-meid, arhiivmaterjali ja koguda lisaandmeid ka veel elavalt lahingust osavõtjailt. Usinalt kogutud tohtu hulga materjali najal valmis vii-maks 1932. aastal pingsa loomingulise töö tulemusena romaan „Tsu-šima“. Aga veel hiljemgi pöördus autor korduvalt selle oma töö kui keskse tähendusega teose juurde tagasi. Ja kui kõike seda, mida Novi-kov-Priboi on kirjutanud enne „Tsušimat“, võime vaadelda eelharju-tustena „Tsušima“ jaoks, siis teiselt poolt võime kirjaniku kogu hilise-mat loomingut vaadelda täiendava materjalina „Tsušima“ juurde. Tsu-šima hoidis kirjaniku mõtteid oma kütkeis ja viljastas neid kuni tema surmani 29. aprillil 1944. aasta.

Nii vene kui ka teiste rahvaste kirjanduses leidub häid mariniste, kuid ometi on vähe selliseid, kelle loomingus ainestiku tähtsus, idee-line sügavus ja käsitluse lihtsus, kuid suur sugestiivsus oleksid ühen-datud nii õnnelikult kui Novikov-Priboi „Tsušimas“.

K. Fedin on öelnud Novikov-Priboi kohta, et „ta kirjutas kaalutult-tabavalt nagu maamees, luuleliselt nagu meremees ja sihiteadlikult nagu revolutsionäär“. Novikov-Priboi revolutsionäärripilk ulatus nägema kaugele ette, see ulatus nägema üle kaotusehäbi neid positiiv-seid jõude, mis viivad Venemaa vastu uuele tõusule ja häbi kustutami-sele. „„Tsušima“ on tõde rahvast ja suurest lahingust,“ ütleb K. Fedin. „Tsušima“ annab õigeksmõistva otsuse laevastikukaadrite laiade hul-kade kohta, ta on värvikaks tõendiks vene meremeeste, vene rahva piiritust vahvusest. Teiselt poolt annab ta ägedalt hukkamõistva otsuse laevastiku juhtide, kogu tsaarivalitsuse kohta. Ja sellega on „Tsušima“ põhiarengujooni ilmekalt esilekergitavaks sügavalt revolutsiooniliseks teoseks.

Novikov-Priboi oli erakordselt haaravaks rahvalikkude joontega vestlejaks, kelle vestlused täiel määral on kõrvutatavad tema trükis ilmunud teostega. Ja isegi oma trükis ilmunud teoseid armastas ta kir-jandusõhtuil ette kanda mitte ees valmis oleva teksti järgi, vaid mälu järgi, vestluse korras. Selle erakordselt kõrgetasemelise vestlusosku-sega seletub ka ta raamatute rahvapäraselt lihtne, sundimatu, kuid ilmekas ja äärmiselt sugestiivne stiil.

A. Novikov-Priboi „Tsušima“ on ilmunud mitmes miljonis eksempla-ris ja paljudes keeltes. Selle esimene osa on möödunud aastal saanud eestikeelses tõlkes kättesaadavaks ka eesti lugejaile. Juba enne seda olid eesti keeles ilmunud „Soolavee-ristsed“ ja „Esimese järgu kap-ten“. See on esialgne materjal, millele võib toetuda suure nõukogude marinisti edaspidi kindlasti aina avaramaks ning põhjalikumaks muu-tuv tutvustamine eesti lugevale üldsusele.

Kasvatava õpetuse printsiip nõukogude pedagoogikas.

JOH. KÄIS.

Nõukogude pedagoogika on seotud tihedalt poliitikaga, mida teostab bolševike partei ja nõukogude valitsus; seepärast ei saa olla kooli kasvatustöö apoliitiline. Sm. Ždanov oma kõnes Moskva nõukogu pidulikul istungil 6. nov. 1946. a. esitas kindlad nõudmised meie kasvatustööle: „Nõukogude kord ei või sallida noorsoo kasvatamist ideetuse vaimus, ükskõiksuse vaimus poliitika vastu. Tuleb kaitsta noorsugu moraalselt laostavate võõraste mõjude eest ja organiseerida tema kasvatust ja haridust bolševistliku ideelisuse vaimus. Ainult nii viisi võib kasvatada sotsialismi ülesehitajate vaprat sugupõlve, kes usuvad meie eesmärgi võidusse, kes on elujulged ega karda mingisuguseid raskusi ja kes on valmis ületama igasuguseid raskusi.“

Koolitöö sõltuvus poliitikast on nõukogude pedagoogika kõige iseloomustavam joon. See tähendab, et meie õpetajate tõsiseks ülesandeks on taotella noorsoo kasvatamisel neid eesmärke, mis on näidatud partei ja valitsuse poolt.

Juba Lenin oma programmilises kõnes III ülevenemaalisel kommunistliku noorsooühingu kongressil 1920. a. andis kasvatustööle selged eesmärgid: „On tarvis, et kaasaegse noorsoo kasvatus, haridus ja õpetus oleks kommunistliku moraali kasvatamiseks temas... Meie kool peab andma noortele teadmiste alused, andma oskuse kujundada endas kommunistlikke vaateid, peab tegema noortest haritud inimesi. Kool peab selle aja kestel, mil inimesed temas õpivad, tegema neist võitlejaid ekspluataatoritest vabastamise eest.“¹

UK(b)P KK määrus 5. sept. 1931. a. märgib, et „erakordse tähtsusega on kindlailmeline kommunistlik kasvatus nõukogude koolis ja võitluse tugevdamine igasuguste katsete vastu külge pookida nõukogude kooli õpilastele antiproletaarse ideoloogia elemente.“²

Kuid seesama määrus peab kooli suureks puuduseks seda, et kool ei anna veel inimesi, kes oleksid omandanud hästi teaduste alused.

Seltsimees Stalin esitas XVIII Parteikongressil järgmised kasvatuslikud nõuded: „Kõvendada nõukogude ühiskonna moraalset ja poliitilist ühtsust ning tööliste, talupoegade ja intelligentsi sõbralikku koostööd, kõigiti kindlustada NSV Liidu rahvaste sõprust, arendada ja kultiveerida nõukogude patriotismi.“³

Kommunistlike noorte VIII kongressil 1928. a. ütles seltsimees Stalin: „Et ehitada, tuleb teada, tuleb vallutada teadus, aga et teada, tuleb

¹ Ленин о молодежи. 1935, lk. 178, 182.

² Golant, E. — Käis, J. Abiks õpetajale. 1945, lk. 8.

³ Leninismi küsimusi, lk. 520.

õppida. Õppida tuleb visalt, kannatlikult... Meie ees seisab kindlus. Selle kindluse nimi on Teadus ta rohkete harudega. Selle kindluse peame vallutama iga hinna eest. Selle kindluse peab vallutama noorsugu, kui ta tahab olla uue elu ehitajaks, kui ta tahab saada vana kaardiväe tõeliseks vahetuseks.⁴

Kõigist nendest juhtumõtetest peamegi tuletama kogu koolitöö põhi-programmi:

1) anda õpilastele põhjalikke teadmisi teaduste alalt ja arendada noortes dialektilis-materialistlikku maailmavaadet, s. o. kasvatada iga-külgselt haritud inimesi, kel on selge vaade elule ja kes oskavad õigesti seletada elus ettetulevaid nähtusi.

2) kasvatada noorsugu kommunistliku moraali vaimus, bolševistliku ideelisuse vaimus; s. t. kasvatada uut põlvkonda, kes on veendunud selle tee õigsuses, mida mööda läheb edasi meie sotsialistlik kodumaa, kes vihkavad igasugust reaktsiooni ja rõhumist;

3) kasvatada noorsoos ustavust ja armastust oma sotsialistliku kodumaa vastu, kasvatada inimesi, kes on valmis pühendama kõik oma jõud sotsialismi kõrgete ideede teenimiseks, kel on kõrgesti arenenud kohusetunne oma rahva ja kodumaa ees.

Kool teostab oma kasvatuslikke ülesandeid peamiselt õpetuse kaudu, õpetuse abil. Seepärast on hästi organiseeritud õpetus otsustava tähtsusega kasvatus töö edus. Ainult tõeliselt teaduslike teadmiste alusel, mis on õpilaste poolt kindlasti ja teadlikult omandatud, saab luua täisväärtuslikku, teaduslik-materialistlikku maailmavaadet, kasvatada kommunistlikku teadlikkust, sisendada kommunistlikku moraali. Samuti on tähtis, missuguseid meetodeid rakendatakse koolis, kui sügavalt ja mitmekülgselt käsitletakse teaduse fakte ja seadusi, missuguseid üldistusi ja kokkuvõtteid tehakse.

See tähendab, et kasvatavat mõju peab avaldama kogu õppetöö, ta sisu ja vorm, s. o. meetodid. Ei ole õige tuua õpetusse juhuslikke ideelisi momente, mis ei ole õpetuse sisuga orgaaniliselt seotud. Niisugust kunstlikku „sidumist“ taunis juba N. Dobroljubov, nimetades sel viisil õpetusse toodud kõlbluse elemente „moraalseteks lappideks“, „kõlblisteks sabadeks“, sest et nad jäävad õpilaste poolt omandamata.

Õppetunni organiseerimise aluseks on kindlad didaktilised nõuded ja reeglid, mida ei või ignoreerida ega rikkuda ükski pedagoog. Igal tunnil peab olema oma teema, iga tund peab taotlema selget eesmärki. Õpetuse sisu ja tunni ehitus peab olema kooskõlas selle teemaga ja viima kõrvalekaldumatult seatud eesmärgile. Mis tunni teemale ja eesmärgile ei vasta, see tuleb otsustavalt kõrvale heita.

Kaasaegseis pedagoogilistes ajakirjades tuuakse üsna sageli näiteid vulgaarsest arusaamisest ideelise kasvatus kohta õppetunnis.⁵ Õpe-

⁴ Ленин и Сталин о молодежи. 1936, lk. 202.

⁵ Учительская Газета 1946, № 58; 1947. № 3.

tajad unustavad sageli, et õpilaste ideelise kasvatus ülesandeks on tervikliku kommunistliku maailmavaate kujundamine. See maailmavaade tekib reast üldistavatest ideedest, mis annavad õpilastele õige arusaamise loodusest ja inimühiskonna elust minevikus ja olevikus, samuti ta tulevikuteedest. Täisväärtuslik maailmavaade võib kujuneda ainult kogu teadmiste rikkuste omandamisega, nagu seda märkis Lenin kommunistlike noorte III kongressil 1920. a.: „Kommunistiks võib saada ainult siis, kui rikastad oma mälu kõigi nende rikkuste tundmisega, mis on inimsoo poolt välja töötatud.“⁶

Seepärast ei saa ideelisus olla mingi ripats õpetuse juurde ega kunstlik sidumine tänapäeva ühiskondliku eluga, vaid on üldistus, mis tuleb aine käsitlemisest, ta olemusest kui paratamatu ja endastmõistetav järeldus omandatud teadmistest.

Kasvatava õpetuse eesmärgi teostamine õppeprotsessis õigesti, kui näiteks kirjandusteose käsitlemisel õpilased jõuavad tegelaste siseelu mõistmisele, samuti arusaamisele tüüpide ajaloolisest tingimuslikkusest, teose tähtsusest ühiskondliku teadvuse arenemises, saavad aru kirjandusest kui võimsast ideoloogilisest relvast. Loodusteaduste õpetamisel vaatluste, katsete ja laboratoorsete tööde põhjal saavad õpilased selge mõiste aine ja energia jäävusest, mis tähendab, et maailmal ei saa olla algust ega lõppu ajas. Needsamad õppetunnid annavad õpilastele arusaamise alalisest liikumisest, muutumisest, arenemisest looduses, põhjuslikest suhetest nähtuste vahel, seaduspärasusest nende ilmne misel, kvantiteedi muutumise üleminekust kvaliteedi muutumiseks jne. Nõnda rajatakse õpetusega aias dialektilis-materiaalistlikule maailmavaatele, mis on kommunismi teaduslikuks alusmüüriks. Kuid oleks ekslik arvata, et ideoloogilised üldistused peavad olema iga üksiku õppetunni tulemuseks. „Tuleb heita kõrvale arvamus, et iga tund annab ainet ideelisteks järeldusteks ja üldistusteks.“⁷ See on küll võimalik ja tingimata tarvilik laialdasema sisuga õppetundides aine kordamisel ja kokkuvõtete tegemisel, mitte aga kitsa praktilise teemaga tundides, näiteks mõne matemaatilise valemi tuletamisel, teoreemi tõestamisel, üksikute taimede, loomade kirjeldamisel jne. Kuid neiski tundides kogutakse n.-ö. toormaterjali edasisteks üldistusteks ja järeldusteks.

Ka oleks see arusaamine ideelise kasvatus nõudest õppetundides ekslik, et järeldusi ja üldistusi tuleb alati kaasaegsusega siduda. Just siin peab hoiduma nähtuste liigsest lihtsustamisest, ebaõigeist võrdlustest ja igasugusest kunstlikkusest. Nii näiteks ei või lihtsalt samastada plebeisid Roomas tänapäeva proletariaadiga, võrrelda Puunia sõdu Suure Isamaasõjaga. Ajaloo õige käsitus peab muuseas andma õpilastele ka nn. „epohhi-tunde“, mis aitab mõista õigesti ajaloolisi sündmusi vastava ajajärgu ühiskondliku ja poliitilise elu tingimustes. Sünd-

⁶ Ленин о молодежи. 1935, lk. 175.

⁷ Учительская Газета 1946, № 58.

muste võrdlus, mida lahutab ajavahemik üle 20 sajandi, aga mõjub segavalt selle „epohhi-tunde“ kujunemisele.

Seevastu on võimalik ja tarvilik niisuguste ajalooliste sündmuste võrdlus, nagu näiteks 1812. a. Isamaasõda ja Suur Isamaasõda a-il 1941—1945. Mõlemas sõjas tuli meie maal võidelda oma iseseisvuse ja vabaduse eest — sõda pealetungiva vaenlasega oli õiglane sõda; mõlemas sõjas avaldus rahva võimas patriootiline puhang, mõlemad sõjad lõppesid anastajate purustamisega. Aga ei saa kõrvutada Hitlerit Napoleoniga. Selle kohta ütles seltsimees Stalin: „Hitler ei sarnane Napoleoniga rohkem kui kassipoeg lõviga, sest Napoleon võitles reaktiooniliste jõudude vastu, tuginedes progressiivsetele jõududele, Hitler aga vastupidi, tugineb reaktioonilistele jõududele, pidades võitlust progressiivsete jõudude vastu.“⁸

Õpetajad pidagu ikka meeles, et ideelist kasvatust teostame ka teadmiste teadliku omandamisega ja aktiivse läbitöötamisega, sest niiviisi kujuneb bolševistlik teadlikkus, püsiv veendumus, kuna õppeainete formaalne, verbaalne käsitlus on pigem kahjulik. Seega on ideeline kasvatamine seotud ka õppetöö kvaliteedi tõstmisega ja võitlusega teadmiste formalismi vastu.

Õpetuse õigest organiseerimisest üksi ei ole siiski küllalt kooli kasvatustlike ülesannete täitmiseks. Selleks on tarvilik veel mitmekesine klassiväline töö õpilasingides, pioneeride ja kommunistlike noorte organisatsioonides, kavakindel kasvatustlik juhtimine klassijuhataja poolt. Samuti on tähtsaks kasvatusteguriks ig a aineõpetaja isiklik poliitiline erksus, bolševistlik valvsus, avar marksistlik maailmavaade, et õigesti suunata õpilaste ühiskondlikku mõtlemist, vastata mitmesugustele küsimustele õpilaste poolt ja parandada nende vigu ühiskondliku elu nähtuste seletamisel.

Õpetuse üldine kasvatav mõju avaldub õpilase isiksuse igakülgses arendamises: andes õpilastele kätte teaduse alused, kujundab õpetus noortes marksistlikke vaateid ja veendeid, sisendab neisse kommunistliku moraali aluseid, kommunistlikku käitumist, arendab õpilastes loovaid võimeid ja mitmekesiseid huvisid, õpetab iseseisvalt töötama ja kasutama omandatud teadmisi praktikas. Et õpetuse kasvatav mõju oleks täielik, selleks tuleb hästi täita kõiki nõukogude didaktika põhinõudeid. Neist seisab oma tähtsuse poolest esikohal kasvatava õpetuse printsiip, mis tuleneb peamiselt kommunistliku kasvatuse eesmärkidest. Kasvatava õpetuse printsiibi teostamine peab sisendama ja kindlustama õpilastes kommunistliku moraali aluseid; neist on kõige tähtsamad nõukogude patriotism, sotsialistlik humanism, kollektivism, sotsialistlik suhtumine töösse, teadlik distsipliin. Kocs sellega arendatakse ka bolševistlikke iseloomu- ja tahteomadusi — ausust, õiglust, printsiipiaalsust, mehisust, algatusvõimet, otsustavust raskuste võitmisel, kultuursust jm.

⁸ Stalin, J. Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast. 1946, lk. 29.

Nõukogude patriotismi olemus.

Suure Isamaasõja päevil ilmnisid suurejooneliselt ja lõid särama nõukogude patriootide õilsad omadused. Nõukogude inimeste moraalisel üleolekul oli otsustav tähtsus saksa okupantide vastu peetud hiiglasliku võitluse võidukas lõpus. Me võitsime seepärast, et miljonid patrioodid — mehed, naised, noorukid Isamaasõja ajal ohverdasid kõik oma sünnimaa au ja vabaduse eest.

Nõukogude patriotism on töötava rahva piiritu armastus oma sotsialistliku kodumaa vastu ja valmidus anda ta võimsuseks ning õitsenguks kõik jõud, kõik võimed, valmidus kaitsta teda kõigi vaenlaste vastu ja, kui see vajalik, ohverdada ta eest ka oma elu. See on tuline armastus, mis ei tunne mingit halastust kodumaa vaenlastele, kes tahavad röövida ta au, vabaduse ja iseseisvuse. Nõukogude patriotism lee-gitseb iga nõukogude riigi kodaniku hinges, sütitab kõiki nõukogude rahvaid, innustades neid sangaritegudele oma kodumaa kasuks, ennast-salgavale kodumaa teenimisele. Suur ülesehitav töö, mis käib praegu, 4. stalinlikul viisaastakul kogu N. Liidus, annab sellest töösangar-lusest, patriotismist suurepäraseid näiteid.

Niisugusteks tõelisteks patriootideks võivad olla ainult sotsialismi-maa pojad ja tütreid. Kapitalistlikus ühiskonnas valitsevad rõhuvad klassid kõnelevad ka sageli isamaa-armastusest, kuid nende isamaa-liste loosungite taga peituvad ainult ekspluataatorlike kihtide isiklikud huvid ja kasud. Kodanlikud „isamaalased“ ja „isamaapäästjad“ muu-tuvad kergesti oma rahva kahjustajaiks, reetureiks. Niipea kui . . . „asi puudutab kapitalistide ja mõisnike eraomandit, unustavad nad kõik oma fraasid isamaa-armastusest ja ta sõltumatusest“ (Lenin).

Mäletame hästi, kuidas kodanliku Eesti tegelased paljastasid oma „isamaalsuse“ tõelist palet, pidades juhtmõtteks lauset: „Isamaa on seal, kus hea elada“. Järelikult, mitte kodumaa teenimine, mitte enese-ohverdamine oma sünnimaa kasuks, vaid isiklike mugavuste nautimine ja võimu ahnitsemine oli selliste „patriootide“ eesmärgiks.

Kodanlike natsionalistide klikk kurnas oma rahvast, omastas kel-muste ja pettuste abil kapitale, mida aga hoiti välismaapankades: seal pidi see töörahvalt kokkuröövitud vara kindlalt kohas olema kui kodumaal. Oma võimutsemisaja kestel näitasid eesti kodanlikud nat-sionalistid end „pankrotimeistritena“ ja müüdavate poliitikameestena, kes olid valmis müüma eesti rahvast imperialistidele kahurilihaks. — Selline on kodanlik „patriotism“.

Nõukogude patriotismil ei ole ka midagi ühist kodanlikus maailmas levinud šovinismiga, marurahvuslusega, mis õhutab rahvuslikku sallimatus ja vaenu teiste rahvaste vastu. Šovinism väljendub oma rah-vuse põhjendamatus ülehindamises ja teiste alavääristamises. Sellest tuleb usalduse puudumine rahvaste vahel, see õhutab ka veristele kok-kupõrgetele rahvaste vahel, hävitavaile imperialistlikele sõdadele. Šovi-nism on kasulik ainult kodanlusele, kes natsionalistlike tunnete õhuta-

misega, võltsi isamaalsuse suitsukatte abil klassivastuolusid varjates võivad teostada nõrgemate rahvaste rõhumise poliitikat. Lenin nimetas tsaristlikku Venemaad „rahvaste vanglaks“. See iseloomustus on õige kõigi kapitalistlike rahvusriikide kohta, kus valitsev rahvas rõhub vähemusrahvaid. „Isamaalsuse“ nimel on kodanlus ässitanud oma maa rahvaid teiste maade rahvaste vastu ja oma maal ühtesid rahvusi teiste vastu, alati aga veriselt maha surudes töörahva liikumisi.

Kõik see on täiesti õige ka eesti kodanlike natsionalistide suhtes. Meie vanema põlvkonna inimesed kõik on näinud ja kuulnud, millist hurraa-patriotismi õhutas eesti kodanlike natsionalistide klikk, millist vaenu nad külvasid eesti rahva keskel suure, meile alati sõbraliku vene rahvuse vastu ja kuidas seda tehti kõlavate isamaaliste loosungite varjul.

Pärast Eesti NSV loomist asusid kodanlikud natsionalistid võitlusse nõukogude võimu, töörahva võimu vastu. Lugematud laimu- ja hirmu- jutud lasti nende kaudu rahva sekka, et halvata eesti rahva töötahet, tekitada temas umbusku Nõukogude Liidu ja ta rahvaste, eeskätt aga suure vene rahva vastu.

Suur Oktoobrirevolutsioon ja Lenini-Stalini rahvuspoliitika, mis on ikka suunatud rahvaste tõelisele vabadusele ja üheõiguselusele, on andnud hävitava hoobi šovinismile nõukogude maal, kus pole enam ega saagi olla pinda sellele väärale ja kahjulikule teistesse rahvustesse suhtumisele.

Veelgi kahjulikum on ja tõelisest patriotismist veelgi kaugemal seisab igasugune tõuline, rassiline upsakus ja üleolekutunne, nagu see esines eredal kujul fašismi ideoloogias. Saksa fašistide arvates on maailma rahvad algusest peale madalamaisse ja kõrgemaisse rassidesse jagatud, kelledest esimesed ei olevat võimelised oma kultuuri looma ja arendama ning olevat määratud orjadeks, kuna teised, olles tsivilisatsiooni kandjaks, olevat kutsutud ekspluateerima ja orjastama neid madalamaid rasse. Muidugi pidasid fašistid ainult sakslasi, ehk nn. põhjarassi selleks „valitud“ rahvaks, ja must okupatsiooniaeg näitaski kõigele maailmale, missuguse pöörase kuju oli omandanud see väärdõpetus hitlerlikul Saksamaal. Just selle jaburdusega tahtsid fašistlikud anastajad õigustada oma vallutusiha, hävitustahet ja püüdeid teisi rahvaid orjastada või koguni hävitada.

Stalinlikus konstitutsioonis on väljendatud vankumatu seisukoht rahvusküsimuses: „Seadus karistab igasugust otsest või kaudsete eesõiguste kehtimapanemist sõltuvalt kodanike rassilisest või rahvuslikust kuuluvusest, niisama ka igasuguse rassilise või rahvusliku erandi-tegemise, vihkamise või põlgamise jutlustamisest.“ (ENSV Konstitutsiooni § 95.)

Nõnda liitub loomulikult nõukogude patriotism kõigi meie suurel kodumaal elavate rahvaste vennaliku, stalinliku sõprusega. Nõukogude rahvaste sõprus on oma loomult internatsionaalne, rahvuste vaheline sõprus. Selles on nõukogude rahvaste määratu suur jõualli-

kas, see teeb neid tugevaks, murdmatuks kõigis katsumustes. Seltsimees Stalin ütleb: „Nõukogude patriotismi jõud seisab selles, et tema aluseks ei ole rassilised või rahvuslikud eelarvamused, vaid rahva sügav ustavus ja truudus oma Nõukogude kodumaale ja kõigist meie maa rahvustest töötajate vennalik koostöö. Nõukogude patriotismis ühinevad harmooniliselt rahvaste rahvuslikud traditsioonid ja kogu Nõukogude Liidu töörahva ühised elulised huvid. Nõukogude patriotism ei killusta, vaid vastupidi, liidab kõik meie rahvad ja rahvused ühtseks vennalikuks pereks. Selles peitub Nõukogude Liidu rahvaste vankumatu ja üha tugevneva sõpruse alus.“⁹ Sõprus NSVL rahvaste vahel on suur ja tõsine saavutus, sest niikaua kui see sõprus püsib, jäävad meie maa rahvad vabaks ja võitmatuks.

Kodanlikus maailmas püsib ikka vaade, et patriotism ei ole ühendatav sõprusega teiste rahvaste suhtes, et inimene ei saa olla korraga patrioodiks ja internatsionalistiks, kes peab lugu ka teistest rahvustest. Seesugune vaade on õige ainult šovinistliku kodanliku natsionalismi suhtes. Nõukogude patriotism aga ei ole kuidagi viisi vastuolus rahvaste vahelise sõprusega, mis ju tähendab meil kõigepealt vennalikkude koostööd teiste nõukogude rahvastega.

Kõik Nõukogude Liidu rahvad võitlesid ennastsalgavalt ühise vihatud vaenlase vastu. Nad on koos loonud ja loovad ikka kõrget kultuuri, sisult sotsialistlikku, vormilt rahvuslikku. Nõukogude riigis on igale rahvale avatud kõige rikkalikumad kultuurivarad, sest iga üksiku rahva loodud aarded on kättesaadavad kõigile teistelegi, ühe rahva looming rikastab teisi, üks rahvas aitab kaasa teiste rahvuslike loovate jõudude arengule. Iga rahvas võib meil uhke olla oma kultuuri saavutustele ja kõik koos on uhked sellele, mis on loodud üldse meie suurel kodumaal kultuuriliselt väärtuslikku, jäävat. Suurtest üritustest kehakultuuri, kunstide alal Moskvast võtavad osa kõigi liiduvabariikide esindajad, suurt tunnustust ja kõrgeid autasusid saavad kõigi rahvaste silmapaistvad pojad ja tütreid. Oma rahvusliku kultuuri loojana on iga suurvaim kogu Nõukogude Liidu esindajaks; oma rahvuse kallikspidamine eeldab seega ka teiste rahvaste austamist ja armastamist.

Aga hinnates teiste Nõukogude Liidu rahvaste saavutusi peame ometi eriti tunnustama Liidu suurima rahva — vene rahva juhtivat osa, nagu see on ilmnunud kogu meie maa ajaloolises arenemiskäigus, ta töötava rahva revolutsioonilises võitluses ja Suures Isamaasõjas võitluses nõukogude inimeste vabaduse eest ja kõigi orjastatud rahvaste vabastamiseks fašistlikust ikkest. Vene rahvas on esimene võrdsete hulgas Nõukogude Liidus. Tema juhtivat osa nõukogude rahvaste ühendamisel väljendab ka Nõukogude Liidu hümnide esimene salm:

„On vabade riikide murdmatu liidu
loond jäädavaks ajaks suur Venemaa hõim.“

⁹ Stalin, J. Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast. 1946, lk. 129.

Vene rahva ajaloolist missiooni on nii veenvalt esile tõstnud seltsimees Stalin oma sõnavõttus suure võidu saavutamisel fašistliku Saksamaa üle, rõhutades, et vene rahvas „on väljapaistvaim rahvas kõigist Nõukogude Liidu koosseisu kuuluvaist rahvustest, et ta pälvis üldise tunnustuse kui N. Liidu juhtiv jõud kõigi meie maa rahvaste seas“.

Meil, Nõukogude Eesti kodanikel, ei ole raske jagada samasuguseid siiraid tundeid ja lugupidamist kangelaslikule vene rahvale, sest ajaloo kestel on eesti rahvas ikka olnud sõbralikus suhtluses vene töötava rahvaga, nagu oma vanema vennaga, ja mitmel korral varemgi on olnud vene rahvas eesti rahva truuks liitlaseks võitluses võõraste sissetungijate vastu.

Niisugune on nõukogude patriotism, kui tugev ja vääramatu moraalne jõud, mis suudab korda saata imesid. Viimased valimised ENSV ja teiste liiduvabariikide ülemnõukogudesse olid jälle nõukogude rahvaste ühtsuse ja nõukogude patriotismi võimsaks avalduseks, mis näitab, et meie kodumaa sammub Lenini-Stalini partei juhtimisel kindlat rada õitsengule.

Nõukogude patriotismi kasvatamise vahendid õppetöös. Nõukogude koolis on niihästi teaduste aluste omandamisel kui ka kommunistliku kasvatus ülesannete teostamisel olulise tähtsusega õppekavadega kindlaks määratud õpetuse sisu. Konkreetsetl on see õppematerjal esitatud õpikuis. Meie kooli õpikud seisavad kaasaegse teaduse tasemel ja sisaldavad üsna mitmekesisest ainet sotsialistliku korra saavutustest Nõukogude Liidus majandusliku ja kultuurilise elu aladel. Nad paljastavad ka kodanliku korra varjukülgi, kodanluse moraali teesklust ja ideoloogilist reaktsioonilisust. Ometi ei või õpetaja piirduda oma aine käsitlusel ainult õpperaamatuga. On tingimata tarvis hankida õppetundideks mitmesugust lisaainet, mis täiendaks õpikus antud materjali, seoks klassitööd meie tänapäeva majandusliku, kultuurilise ja poliitilise eluga ja tooks seega värskust ning sügavamat huvi koolitöösse.

Õppetöös vajaliku lisaaine peamiseks allikaks on nõukogulik ajakirjandus — ajalehed ja ajakirjad. Nendes leidub rohkesti väärtuslikke artikleid marksismi-leninismi põhiküsimuste kohta, sotsialistlikust ülesehitustööst, eriti aga neljanda stalinliku viisaastaku plaani kohta; samuti leidub kirjutusi suurte revolutsiooniliste tähtpäevade puhul, kommunistliku kasvatus põhiprobleemide kohta, kirjutusi kirjanduse-, teaduse- ja kunstiteemadel jne. Neid artikleid tuleb õpetajal järjekindlalt koguda, tehes väljalõikeid ajalehist ja koostades ajakirjades ilmunud artiklite süstemaatilisi nimestikke. Samuti on tarvilik, et õpetaja säilitaks ajakirjanduses avaldatud tähtsad dokumendid — seadused, partei ja valitsuse määrused ja otsused, juhtivate isikute programmilised kõned NSVL ja ENSV Ülemnõukogu istungeil, suurte tähtpäevade puhul, tähtsail kokkutulekuil, kongressidel jne. Nimetame neist näiteks: Seadus NSVL rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaanist 1946—1950, sama seadus ENSV rahvamajanduse alal,

UK(b)P KK otsus ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“, sm. Ždanovi ettekanne samade ajakirjade kohta ja kõne Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 29. aastapäeval, sm. Aleksandrovi kõne Lenini surmapäeva tähistamisel, teemal: „Meid kaitseb Lenini-Stalini suur lipp“, sm. Karotamme artikkel „Märkmeid kirjanduslikest päevaküsimustest“ jne.

Väga väärtuslik on nõukogude patriotismi kasvatamisel ka see mitmekülgne informatsioon, mida leiame igas ajalehenumbris poliitilistest sündmustest, sotsialistliku ülesehitustöö saavutustest niihästi ENSV-s, kui ka vennasvabariikides, eesrindlike töötajate tövvõitlustest, nõukogude kultuuri, teaduse ja tehnika edusammudest. Sageli illustreerivad näit. viisaastaku plaani täitmist huvitavad diagrammid ja piltlikud kujutised, mis on asendamatuks materjaliks näitlike õppevahendite valmistamisel.

Meie ajakirjandus toob järjekindlalt ka eluloolisi ülevaateid nõukogude riigi juhtide, suurte kirjanike, teadlaste, kunstnike kohta nende sünni- või surmapäevade tähistamisel. Seesugust väärtuslikku lisaainet ei või meie kool jätta kasutamata.

Ka pildimaterjali tuleb ajalehist koguda. Me leiame seal sageli pilte Nõukogude Liidu linnadest, maastikest, suurtest ehitistest, vabrikuid ja tehastest; need illustratsioonid on enamasti tehnilisest küljest täiesti sobivad vastavate temaatiliste albumite koostamiseks.

Head saateainet ajaloo, maateaduse, loodusloo tundideks võib leida veel ilukirjandusest, noorsoo- ja populaarteaduslikest raamatuid. Patriotismi tunde äratamiseks ja elustamiseks tuleb lisaainet neist allikaist tingimata kasutada.

Kui õpetaja süstemaatiliselt kogub ajakirjandusest lisaainet kasvatustöö süvendamiseks ja õpetuse sidumiseks kaasaegsusega, siis on peagi tema käsutuses nii laialdane materjal, et selle praktiliseks kasutamiseks tuleb koostada süstemaatiline kataloog, kõige parem sedelkataloogi kujul. Väljalõiked ajalehtedest hoitakse eri kaante vahel ja nummerdatakse, samad numbrid märgitakse ka kataloogi sedeleile. Siis on hõlpus tunniks vajalik saateaine kohe üles leida. Ajakirjade artiklid jäävad loomulikult omale kohale, nende kättesaamiseks märgitakse kataloogis ajakirja nimi, aastakäik ja number. Samuti toimitakse raamatuid leituid saateainega, kuid lühemad tsitaadid võib eri lehtedele välja kirjutada.

Ka õpilaste aktiivsust tuleb kasutada nõukogude patriotismi kasvatamisel. Selleks laseme neid jutustada patriootilistest tegudest, mida nad on elus tähele pannud, millest nad on kuulnud või lugenud. Samuti ergutame neid albumite koostamisele üksikute teemade järgi, kogudes selleks eeskätt ajalehtedes leiduvat materjali. Õpilased teevad niisugust tööd meeleldi ja on üsna leidlikud selle vormistamisel. Õpetaja aga osaku õpilaste töid aine käsitusel otstarbekalt ära kasutada.

Kuid niisugune töö on ainult täienduseks põhilistele õpinguile. Peame õpilastele ikka sisendama M. I. Kalinini õpetust: „Õppida

hästi ja väga hästi — see on nõukogude laste tähtsaim patriootiline tegu. Just sellest algab meil kommunism.“

Peale selle tõmmatagu õpilasi kaasa üldkasulikule tööle. Lenin õpetas, et tuleb saavutada olukord, kus noored niihästi linnas kui ka maal täidavad mõningaid praktilisi ülesandeid üldises töös. Ei peaks olema mitte ühtki õpilast, mitte ühtki pioneeri ega kommunistlikku noort, kes ei võtaks sel või teisel viisil osa ühiskondlikust tööst.

Niisugust tööd tuleb suunata eeskätt kooli teenindamisele ja abistamisele (osavõtt koolimaja remondist, kooli lähema ümbruse korrastamine, raamatute köitmine jne.). Eriti hinnatav on seda laadi töö, sest ta olgu lähemas seoses õppetööga. Õpilaste kaasabil õpetaja juhtimisel võib kool valmistada endale väga mitmesuguseid õppevahendeid — tabelleid, mudeleid, preparaate, herbaariume, kollektioone, katseriistu, koguda mitmesugust didaktilist materjali. Omavalmistatud õppevahendite soetamine on mitte ainult kooli sotsialistliku omandi suurendamine, vaid see on ka väga hea vahend teooria praktikaga sidumiseks. Lihtsate õppevahendite valmistamisel, nende kavastamisel, joonistamisel ja väljatöötamisel tuleb õpilasel raamatust õpitud teadmisi praktilisest küljest läbi mõelda ja seetõttu muutuvad need teadmised hoopis selgemaks ja kindlamaks. Oma kooli abistamine aga on lastele jõukohane patriootiline tegu.

Lõpuks õpetajast endast. Selleks, et sisendada õpilastesse sügavat patriotismitunnet, peab õpetaja ise olema tuline nõukogude patrioot. Ainult see õpetaja, kes sooja poolehoiuga, täie jõupanusega taotleb partei ja valitsuse eesmärkide elluviimist, kes vaimustusega elab kaasa meie maa rahvaste üksmeele ja sõpruse avaldustele, kes rõõmutseb sotsialistliku majanduse, teaduse, tehnika ja kultuuri edusammude üle, kes vihkab kõike reaktioonilist ega lepi kodanliku natsionalismi säilmetega, milles need ka esineksid, — ainult see õpetaja suudab kasvatada ka oma õpilasi tõelisteks nõukogude patriootideks.

Nõukogude patriotismi kasvatamine üksikute õppeainete käsitlel. 1. Ajalugu. Nõukogude patriotismi kasvatamiseks koolitöös on eriti hinnatavad need õppeained, millede varal õpetaja saab selgesti ja mõjuvalt näidata kõike seda, mis on auks ja kuulsuseks Nõukogude maale ja ta rahvastele. Esikohal on siin ajalooõpetus, nimelt NSV Liidu rahvaste ajalugu, nagu seda toonitab ka seletuskiri keskkooli ajaloo programmile¹⁰. Nõukogude Liidu ajalugu avab õpilase silme ees meie Liidu rahvaste, eriti aga suure vene rahva kangelasliku minevikupildi. Selles leidub palju ennatsalgavaid võitlusi võõramaiste anastajate vastu, tsarismi, mõisnike ja kapitalismi vastu, võitlusi kodumaa vabaduse, iseseisvuse ja au eest. Neid sügavalt mõjuvaid minevikupilte saamegi kasutada selleks, et äratada noortes palavat kodumaa-armastust, leppimatut viha meie sotsialismimaa vaenlaste vastu ja tahet aktiivselt kaitsta oma kodumaa vabadust ja

¹⁰ Keskkooli õppekavad. Ajalugu, lk. 3.

sõltumatust. Nõukogude rahva Suur Isamaasõda, see kõige õiglasem sõda maailma rahvaste ajaloos, kujunes suureks vabastusmissiooniks, mis päästis kõik vabadustarmastavad rahvad fašistlikust orjusest ja kutsus sellega esile imetluse kogu progressiivses inimkonnas.

Väga tähtsad on ajaloo-õpetuses need teemad, mis on pühendatud suurtele ajaloolistele isiksustele, kui kaasakiskuvaile eeskujudele võitluses kodumaa vabaduse eest. Oma üleskutses Punaarmeele Nõukogude Liidule kõige raskemal päeval Isamaasõjas, 7. nov. 1941. a. ütles seltsimees Stalin: „Innustagu teid selles sõjas meie suurte esivanemate mehised eeskujud — Aleksander Nevski, Dimitri Donskoi, Kuzma Minin, Dimitri Požarski, Aleksander Suvorov, Mihhail Kutuzov!”

1812. a. Isamaasõda on eriti õpetlik näide meie noorsoole. Napoleon tuli sõjakäiguga Venemaa vastu; vene rahvas aga vastas sellele Isamaasõjaga, ja Napoleon varises kokku. Samuti Sevastopoli sangarlik kaitsmine 1854.—55. a. Selles võitluses saavutasid vene meremehed insener Totlebeni ja admiralide Kornilovi ja Nahhimovi juhatusel surematu kuulsuse. Sevastopoli kaitsmise traditsioonid ilmnesid jälle jõuliselt Sevastopoli ennastsalgavas võitluses saksa fašistide vastu.

Eesti rahva võitluses oma põlise vaenlase — saksa anastajate vastu leidub samuti palju sangarlikke momente (Ümera lahing, Jüriöö ülestõus jt.), kus meie rahvas avaldas tugevat patriotismitunnet. Suures Isamaasõjas võitlesid eesti patrioodid Eesti Rahvuskorpuses rindel ja partisanidena tagalas.

Ja veel palju, palju teisigi heroilisi võitlusi leidub Nõukogude Liidu rahvaste ajaloos. Neid kõiki saame ja peame kasutama patriotismitunde äratamiseks noortes.

Uhkustundega võime kõnelda suurest hulgast kuulsast vene ja teiste Nõukogude Liidu rahvaste teadlastest, kirjanikest, kunstnikest, kes on viinud kõrgele meie kultuuri ja mõjutanud tunduvalt kogu maailma kultuurilist arenemist. Nõukogude Liidule kuuluvad sellised inimsoo geeniused, nagu Lenin ja Stalin.

Ükski teine riik maailmas ei tunne nii suurejoonelist ülesehitustööd, nagu see on teostatud Nõukogude maal stalinlike viisaastakute jooksul. Uuest viisaastaku plaanist on edukalt täidetud esimese aasta osa, ja ei ole kahtlust, et 1950. aastaks see Liidu majanduse ja kultuurielu taastamise ja arendamise grandioosne plaan mitte ainult täidetakse, vaid ka ületatakse. Kas ei ole selleski jälle sügav patriootiliste tunnete allikas?

Sotsialismi võidukäik meie maal liitis kindlaks tervikuks kõik Nõukogude Liidu rahvad; nende poliitilisel ja moraalsel ühtsusel olj otsustav tähtsus fašismi purustamisel. Kuid Nõukogude Liidu rahvaste ajalugu näitab nende saatuse ühtsust juba varemmailgi aegadel. Meie maa rahvaste sõprus kasvas ja tugevnes ühises võitluses tsarismi, mõisnike, kapitalistide ja kodanlike natsionalistide vastu. Nii selles võitluses kui ka välisohtude puhul kõik Venemaa rahvad, eesotsas suure vene

rahvaga tõusid üles oma kodumaa kaitsmiseks. See ajalooliselt kujunenud Nõukogude Liidu rahvaste sõprus on meie riigi võimsuse tähtsaimaks lätteks.

Eesti rahvast ta võitlustes saksa röövvalutajate vastu on korduvalt abistanud suur vene rahvas; ilma selle abita ei oleks me suutnud vabastada Nõukogude Eestit ka fašistlikest okupantidest. Eesti tööliklass on aktiivselt osa võtnud revolutsioonilisest võitlusest, milles juhtiv osa kuulus vene tööliklassile. Sügavad ja mitmekülgsed on sõprusidemed eesti ja vene haritlaskonna vahel. Eesti töötava rahva saatus on seotud vene rahva saatusega, eesti rahva ajalugu ei või kunstlikult lahutada N. Liidu rahvaste ajaloost.

Kui eesti rahva ajalugu käsitleda marksistlikult ja võltsimatult, siis peab saama meiegi noortele omaseks see patriotismitunne, mis ühendab kõiki Nõukogude Liidu rahvaid sotsialistlikus töös ja võitluses ühiste vaenlaste vastu. Meie ajaloo õpetajad peavad ümber lükkama selle šovinistliku ajaloo, millega eesti kodanlikud natsionalistid mürgitasid noorte teadvust. Selleks tuleb hoolega tundma õppida neid uusi uurimusi, mis paljastavad eesti rahva ajaloo võltsimist kodanlike natsionalistide poolt ja esitavad ajaloolised sündmused meie maal teaduslikult õiges valguses. (Tähtsamate kirjutuste ja teoste loetelu, mis on abiks ajaloo õpetajaile meie koolis, on antud „Nõukogude Koolis“ 1946, nr. 10—12 ja 1947, nr. 2. Kuidas kasvatada nõukogude patriotismi ajaloo õpetamisel, selgitab veelgi üksikasjalikumalt S. Gurini kirjutus käesolevas numbris, lk. 153).

Tähtsaks allikaks, kust õpetaja saab võtta ainet patriootiliseks kasvatuseks ajaloo tundides, on ilukirjandus. Mitmed luuletused (näit. Lermontovi „Borodino“, Bergmanni „Ustav Ulo“) ja ajaloolised romaanid või novellid (näit. L. Tolstoi „Sõda ja rahu“, „Sevastopoli jutustused“, Bornhöhe „Tasuja“, E. Vilde romaanid, A. Tolstoi „Kannatuste rada“, N. Ostrovski „Kuidas karastus teras“ jne.) kirjeldavad niihästi üksikute tegelaste kui ka rahva patriootilisi tundeid nii eredalt, et mõjutavad tugevasti ka õpilasi. Õpetaja osaku valida kõige väärtuslikumaid saatepalu ja esitagu neid ilmekalt¹¹.

2. NSVL ja ENSV Konstitutsioon. Tihedas seoses NSV Liidu ajaloo tundidega ja nendega mitmeti läbipõimitult käsitleme NSV Liidu ja Eesti NSV konstitutsiooni, millel on samuti väga suur tähtsus nõukogude patriotismi kasvatamisel. Sügav patriootiline tunne tärkab õpilastes konstitutsiooni tundides, kui nad jõuavad arusaamisele, et NSVL on töötava rahva sotsialistlik riik, kus puuduvad ekspluataatorlikud klassid, kus on teostatud rahvaste vastastikune abistamine kõigil majanduselu aladel ja kus areneb hoogsalt vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik kultuur. Uhkustundega võime lugeda eriti järgmisi paragrahve konstitutsioonis: ENSV kodanikel on õigus tööle ja puhkusele (§ 90, 91), õigus haridusele (§ 93); naisele antakse mehega võrd-

¹¹ Kartsov, V. NSVL ajaloo meetodika.

sed õigused kõigil majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel (§ 94), kõik kodanikud on üheõiguslikud, sõltumata nende rahvusest ja rassist jne.

Need ja teised lühisõnalised peatükid konstitutsioonis väljendavad töötava rahva suurimaid võite Nõukogude Liidus. Laskumata õppe-meetodi üksikasjadesse tuleb siiski soovitada, et kõigi nende peatük-kide käsitlusel kasutataks võrdlust kapitalistlike maadega, tsaari-Venemaa, samuti ka kodanliku Eesti oludega. Näiteks: ainult Nõu-kogude Liidus on töötajaile tagatud õigus tööle ja tasu töö eest vasta-valt selle hulgale ja kvaliteedile. Kapitalistlikes maades ei ole töölistel ühtki tagatist töö saamiseks, ei olnud seda ka tsaari-Venemaal ega kodanlikus Eestis. Kapitalistlikud riigid ei saa tagada töötajaile õigust tööle, sest seal püsib eraomand tootmisvahendeile. Samuti ei saa seal olla plaanimajandust töötajate huvides, sest majandus rahuldab seal ainult kapitalistide huvisid. Sellest tekivad kapitalistlikes maades rasked kriisid, tööpuudus (praegugi on näiteks USA-s ja Ing-lismaal miljoneid töötä töölisi), töötajate laostumine ja vaesustu-mine — nähtused, mis meile nii tuttavad ka kodanluse ajast, mil töö-tute arv Eestis ulatus mitmeisse kümne tuhandeisse. Õigust tööle võib kindlustada ainult sotsialistlik kord.

Niisugune käsitlus sisendab õpilastesse viha kapitalismi vastu ja tekitab õigustatud uhkustunnet meie sotsialismimaa suhtes, kus ei tunta kriise ega tööpuudust.

Teine näide: mehe ja naise üheõiguslus. Seda ei ole teostatud üheski kaasaegses kapitalistlikus riigis, rääkimata tsaristlikust Venemaast. Kui kodanlikes maades ongi mõnedel aladel mehed ja naised võrd-õiguslikeks tunnustatud, jääb siiski mitmeid alasid, kus mehed on ees-õigustatud seisundis. Nii näit. Inglismaal on küll naistelgi valimisõigus, aga naiste töötasu on seal meeste omast kuni 50% madalam. Samuti ei ole Inglismaal kõik tööalad naistele üldse kättesaadavad. Kui suur täht-sus on mehe ja naise üheõiguslusel meie ühiskondlikus elus, seda näi-tavad kõige paremini arvud ja faktid. Näiteks: Tsaari-Venemaal olid naised enamikus kirjaoskamatud. 1941. a. aga õppis meie maa kõrge-mais õppeasutustes 195 000 naist; samal ajal aga oli naisüliõpilaste arv kõigis kapitalistlikes riikides kokku 10 000. Sadu tuhandeid naisi töö-tab meil inseneridena, arstidena, agronoomidena, õpetajaina. Teaduse alal töötajate hulgas on meil ligi 40% naisi. Nõukogude Liidu Ülem-nõukogus on üle 200 naise, liiduvabariikide ülemnõukogudes aga üle 1500. ENSV Ülemnõukogusse valiti 1947. a. 24 naissaadikut. Suure Isa-maasõja päevil on andnud naised oma ridadest tuhandeid rahvakang-elasi. 62 naist omandasid Nõukogude Liidu kangelase aunimetuse, üle 70 000 naise on autasustatud kõrgete riiklike aumärkidega.

Väga veenvad on ka arvud, mis näitavad saavutusi hariduse alal Nõukogude Liidus. Õpilaste arv alg- ja keskkoolides oli tsaari-Vene-maal 1914. a. 8 miljonit. 1936. a. tõusis see arv Nõukogude Liidus 28 mil-jonile, 1950. a. viiakse ta 31,8 miljonile. 1914. a. oli Venemaal kõigest

112 000 üliõpilast, 1936. a. Nõukogude Liidus — 542 000, 1950. a. on meil juba 674 000 üliõpilast. Kodanlikus Eestis oli 1100 alg- ja keskkooli 115 000 õpilasega. ENSV-s tõuseb 1950. a. koolide arv 1148-le, õpilaste arv aga 136 000-le. Peale selle on laiendatud koolikohustust 7 õppeaastale. Õpetajaid oli kodanluse ajal umbes 4000, juba praegu töötab meil üle 6000 õpetajat!

Et konstitutsiooni käsitus jätaiks õpilastesse sügava mulje, selleks esitagu õpetaja arvulisi andmeid ikka võrdlevalt, võimalikult ka piltlikult, graafiliste kujutistena. Eeskujul niisuguste piltlike kujutiste koostamiseks võib leida ajalehtedes ja ajakirjades. Sealsamas on rohkesti elavat materjali saateaineks, kuid seda pakuvad ka rohkearvulised brošüürid.

Ja kui konstitutsiooni õpetaja ise elab vaimustusega kaasa kõigile suurtele saavutustele, mis on fikseeritud stalinlikus konstitutsioonis, siis ei ole kahtlust, et konstitutsiooni tunnid kujunevad võimsaks vahendiks nõukogude patriotismi kasvatamisel.

3. Kirjandusõpetus. Nõukogude kirjandusel on suur mõju noorte ideelisele kujunemisele kommunistliku moraali vaimus. Seda on täie selgusega esile toonud UK(b)P KK otsus ajakirjade „Zvezda“ ja „Leningrad“ kohta. Nõukogude kirjanik on tõsine patriotismi kasvataja noortes. Kirjaniku-patrioodi õilsaks kujuks võib olla näiteks suur nõukogude kirjanik M. Gorki, samuti A. Tolstoi. Ta armastas palavalt oma kodumaad. Ta oli tuliseks võitlejaks rahva õnne eest, kodumaa vabaduse eest. Lihtsate, kõigile arusaadavate liigutavate sõnadega väljendas ta oma armastust kodumaa vastu. „Elus pole palavam, sügavam ja pühamat tunnet kui armastus sinule — kodumaa.“ Armastades oma kodumaad vihkas ta leppimatult Nõukogude maa vaenlasi — fašiste. Loomulikult äratavad kirjaniku siirad sõnad samasugused tunded ka lugejas.

Suure Isamaasõja päevil ja aastail pärast sõda on ilmunud rohkesti teoseid, mis esitavad meile kangelasi rindel ja töös tagalas, noori ja vanu, kellede rinnas hõõgub sügav patriotismitunne. Niisugused teosed, nagu V. Vassilevska „Vikerkaar“, Korneitšuki „Rinne“, Fadejevi „Noor kaardivägi“ ja paljud teised, samuti Isamaasõja-aegsed luuletused Barbaruselt, Semperilt, Kärnerilt, M. Raualt, jutustused A. Jakobsonilt jne. väljendavad autorite tõsist patriotismi. Vanema, enne Isamaasõda loodud nõukogude kirjanduse suur kasvatuslik väärtus on selles, et ta kujutab revolutsioonilist võitlust, sotsialismi ehitajate elu ja tööd ja on võimsaks relvaks võitluses inimese vabastamiseks rõhujast ja ekspluataatoreist. Katkendeid niisugustest teostest leiame juba nooremate klasside lugemikes ja nende käsitus õpetaja juhtimisel, kes ise on nõukogude patrioot, ei jäta noorigi külmaks.

Kirjanduse kursuses käsitletakse ka vene klassikute parimaid töid. Need on kõrge ideelise ja kunstilise väärtusega proosateosed ja luuletused, mida vaadeldakse ja hinnatakse selle aja vaatepunktist, millal

kirjanik elas. Lenin ütles L. Tolstoi kohta, et „kui meie ees on tõeliselt suur kunstnik, siis mõningaid revolutsiooni olulisemaid jooni ta pidi kajastama oma teostes“. Niisuguseid jooni leidubki rohkesti niihästi Puškini, Lermontovi, Nekrassovi, L. Tolstoi ja teiste suurte vene kirjanike ja luuletajate töödes, rääkimata säärasest revolutsioonilisele võitlusele kutsuvast teosest nagu M. Gorki „Ema“. Seepärast aitavad klassikalised teosed samuti kasvatada noortes ideelisust, ustavust oma kodumaa vastu, valmisolekut ta kaitseks.

Marksistlikku, kriitilist suhtumist nõuab eriti eesti kirjanduse käsitlus, et vältida siin kahjulikku natsionalistlikku kallakut kodanluse ajastu järeloomõjude tõttu. Niikaua kui meil pole veel ajakohaseid, marksismile-leninismile rajatud eesti kirjanduse ajaloo õpikuid, peab õpetaja iseseisvalt järele mõtlema, kuidas ka eesti kirjanduse õpetamisel kasvatada noortes nõukogude patriotismi, mis ei lahuta meid teistest Nõukogude Liidu rahvastest, vaid ühendab nendega. Tuleb ka meeles pidada, et nõukogude teadus nõuab kirjanike, samuti ka kunstnike ja teadlaste tähtsuse objektiivset hindamist. Seepärast ei või minevikku idealiseerida, kirjanikku paremaks teha, kui ta tõeliselt oli ja varjata ta negatiivseid külgi, ideelisi kõikumisi ja vigu.¹²

Koolikirjandid, mis on tihedalt seotud lugemisõpetusega ja kirjanduse käsitlusega, avaldavad suurt mõju õpilaste mõtlemise arenemisele ja teadlikule ellusuhtumisele. Eriti suuri kasvatuslikke väärtusi sisaldavad loomingulised tööd kirjanduslikele teemadele või õpilaste endi kogemustest võetud ainel. Need kirjandid on ka tõhusaks vahendiks nõukogude patriotismi kasvatamisel, kui õpetaja oskab juhatada kätte hea teema ja kirjandi ettevalmistamisel annab õpilaste mõtlemisele patriootilise suuna.

Kahjuks harrastavad meil veel paljud õpetajad apoliitilisi teemasid aastaegadest, loodusnähtustest, loomadest, kodusest elust, koolivaheaja veetmisest jne. Ja kui käsitellaksegi poliitilisi sündmusi, töörahva elu, revolutsioonilisi tähtpäevi, siis ei osata tabada ega analüüsida klassivõitlust ja esile tõsta sotsialistliku korra tähtsaid saavutusi. Vahel on õpilaste mõttetud ideoloogilisest küljest täiesti väärad, aga õpetajad ei oska vigu parandada.¹³

Ei tule arvata, et kirjandeid saab patriotismitunde kasvatamiseks kasutada ainult vanemais klassides. Juba III—IV klassi lugemikes on rohkesti patriootilise sisuga lugemispalu, millede õige läbitöötamisega tehakse ka hea ettevalmistus kirjandile. II klassis ja osalt veel III klassis asendab individuaalset kirjandit kollektiivne kirjand, millele õpetaja saab kergesti anda soovitava kasvatusliku suuna. Tõendagu mõni näide seda, et IV klassi õpilased võivad oma töökestes väljendada sügavat patriootilist tunnet, kui aga kirjandi ettevalmistus ideelis-poliitiliselt on olnud tõhus.

¹² Учительская Газета 1947. № 5.

¹³ Nõukogude Kool 1947, nr. 2, lk. 95—97.

Teema: Mida tahan teha oma kodumaa heaks (IV klass)¹⁴.

1. Meie armastatud kodumaa on ainus maa maailmas, kus töölised ja talupojad võtsid võimu enda kätte ja Lenini-Stalini partei juhtimisel ehitavad sotsialismi... Kui kasvan suureks, astun Nõukogude armee ridadesse ja kaitsen viisalt nõukogude piire.
2. Ma armastan väga oma kodumaad, Meie kodumaa on võimas ja võitmatu. Kui kasvan suureks, tasun oma võla meie kodumaale. Ma hakkän õpetajaks. Töötan ausasti ja täidan Lenini juhatusi. Kasvatan väärikaid inimesi meie kodumaale.
3. Hea on elada meie kodumaal. Meil on palju julgeid noori. Meie noorus jätkab Lenini-Stalini tööd.
Tahan saada agronoomiks, et anda head lõikust, et võtta osa võitlusest kõrge saagi eest.

Ei ole kahtlust, et nii võivad kirjutada ainult noored patrioodid, kes suureks kasvades annavad kogu oma jõu kodumaa teenimisele.

Väga ilusasti väljendub siiras kodumaa-armastus järgmises loominguilises kirjandis (ka IV kl. õpilaselt), seoses papaninlaste kuulsate uurimisretkedega Arktikasse.

Ootamatud külalised.

(Muistend.)

Rahulikult ja vaikselt elavad loomad kauges Põhjas.

Kord läks jääkaru küttima. Kuuleb, et midagi suriseb õhus. Karu vaatas ülespoole ja peaaegu oleks üllatusest üles hüpanud. Jäälagendiku kohal tiirles teras-lind.

Karu jooksis koju. Ta ajas üles kõik loomad ja jutustas neile uudise.

Loomad tulid oma urgudest välja, vaatasid ringi ja nägid, et jääpangal seisab seesama lind, pisut taamal aga paistavad telgid ja mingisugused inimesed askeldavad nende ümber. Kõige rohkem aga imestas loomi punane lipp, mis lehvis kõrgel õhus. Loomad jooksid inimeste juurde.

„Kes te olete? Ameeriklased, rootslased, inglased?“ küsis aralt karu.

Habemega mees ütles:

„Ei, me oleme õnneliku Nõukogude maa inimesed.“

„Nõukogude maal!“ kordasid loomad. „Mis maa see on?“

Lõbus mees vastas:

„See on õnne ja võitude maa.“

Veel palju jutustas see julge inimene loomadele õnnelikust maast. Ja loomad, rahul oma uute naabritega, tõttasid jutustama ka teistele õnnelikust Nõukogude maast ja ta õnnelikust inimestest.

Suure Isamaasõja päevil väljendasid nõukogude kooli õpilased oma kirjandises ja loovais töodes palavat püüet teenida oma armastatud kodumaad ja kaitsa teda. „Kui ma lahingus kaotan parema käe, võtan püssi vasakusse kätte ja jätkan vaenlase tulistamist“ — kirjutab ühe Molotovi linna kooli õpilane K. „Kui mürsukild vigastab mu jala, ma jätkan laskmist lamades, ma haaran hammastega kinni vaenlase kõrist, aga niikaua kui tuksub mu süda ja silmad näevad päikesevalgust, ma võitlen vaenlasega.“ — „Ka üksik väljal on võitleja, kui see on nõukogude võitleja“ — kirjutab teine õpilane.

¹⁴ Воспитание в процессе обучения. lk. 172.

Siin on katkend 33. Leningradi kooli õpilase Zina V. kirjast:

Olin 16-aastane, kui algas sõda. Järsku muutunud elutingimused, ootamatult peale veerenud mure, alatine surmaoht — kõik see tekitas minus tuhandeid mõtteid.

Nüüd olen ma 18 a. vana. Neid kaht aastat loen ma ühevääraseks kogu oma eluga. Tee oli raske, aga ta andis minule palju. Palju olen ma läbi mõelnud lõpmatuil pimedail õhtutel üksinduses ja täie selgusega olen aru saanud sõnadest: rahvas, kodumaa, sotsialism. Enne sõda olin ma õnnelik, et ma üldse elan ja et ma elan kõige nooremal, kõige rõõmsamal maal. Nüüd aga võin lisada sellele veel väga palju. Ma vaatasin näkku surmale, ja seepärast sain tunda kõige tugevamat tahet elada, võidelda. Minu elu kuulub kodumaale. Ma elan hetkel, mis otsustab ta saatuse. Ma olen mingi osake sellest, mida nimetame nõukogude rahvaks, Nõukogude maaks. Leningrad on minule kodumaa sümbol, mu elu on lahutamatu Leningradist. Lehitsen päevikut, oma elu väikest ajaraamatut, hinges aga paisub kõige õnnelikum teadvus — me elame Leningradis, Leningrad on igavesti Lenini linn.

Kuidas saab ette valmistada kirjandeid kaasaegse ideoloogia vaimus kirjandusõpetuse tundides, isegi siis, kui käsitellakse mitte kaasaegseid, meie ajale mitte lähedasi teoseid, vaid kaugemate aegade kirjanduslikku loomingut, see selgub järgmisest näitest. Kirjanduse tunnis oli käsiteldud Lermontovi luuletust „Mõtiskelud“, mis algab nõnda:

Kurvalt vaatan ma oma sugupõlvele,
ta tulevik on tühi ja tume...

Luuletuse analüüsil oli esile tõstetud toleaeegse noorsoo, nimelt haritud, aadliku noorsoo tühjus ja huvipuudumine ühiskondliku töö vastu, ta ükskõiksus hea ja paha suhtes, ta häbistav argus hädaohu ja raskuste puhul, ta orjalikkus võimumeeste ees. Hoopis teissugune on meie töökas ja julge, iseseisev nõukogude noorus.

Siis anti õpilastele loomingulise kirjandi teemaks „Meie noorsoo mõtted“. Uks 9-nda klassi õpilane esitas koguni luuletuse Lermontovi värsside eeskujul ja alustas nii:

Rõõmsalt vaatan ma oma sugupõlvele,
ta tulevik on ilus ja helge...

Ja vastandina Lermontovi pessimistlikele mõtteile arutleb noor luuletaja edasi:

Me kasvame sõbraliku perena Nõukogude maal,
ei tunne me muresid, kurja,
me noorus partei hoolitsusest soojast
lõi õitsele kodumaa päikese all...
Oma armsa, kalli kodumaa eest
kui tarvis, me oma elu ohverdame
ja oma õnne ja nooruslikku rõõmu
me suudame kaitsta vaenlaste eest¹⁵.

Et need kõik pole ainult ilusad sõnad, vaid siira patriootilise tunde väljendus, seda tõestas hiilgavalt nõukogude noorsugu Suure Isa-maasõja heroilistes võitlustes.

¹⁵ Sealsamas, lk. 37, 38.

4. Geograafia. Geograafia kursus sisaldab rikkalikku ainet nõukogude patriotismi kasvatamiseks, samuti ka kasvatava õpetuse üldiste eesmärkide taotlemiseks. III klassis algab see kursus kodukoha tundmaõppimisega, millega rajatakse alus tõelise patriotismitunde arendamiseks. Samas klassis selgitatakse lihtsamaid põhjuslikkuse avaldusi ilmade muutumisel aastaegade kestel. IV klassis tutvuvad õpilased algul loodusega ja inimese tegevusega ENSV-s, seejärel aga õpivad tundma meie suurt kodumaad NSV Liitu kui suurimat, rikkaimat riiki maakeral, kui ainsat riiki, kus võim on töötava rahva käes, kus paljusid rahvaid seob ühiseks pereks stalinlik rahvaste sõprus. Koolides tarvitusel olev õpik sisaldab rohkesti ainet selle kohta, mida on andnud Nõukogude Liidu rahvastele sotsialismi võit meie kodumaal. Sedasama ainet käsitletakse süvendatult VII klassis.

V ja VI klassis saavad õpilased esimese ülevaate inimese elust kapitalistlikes riikides. Võrreldes töötava rahva elu seal ja meie kodumaal äratame lastes vaimustavat poolehoidu sotsialistlikule korrale ja viha kapitalistliku korra vastu, mis jätab töötava rahva viletsusse, ekspluateerib julmalt koloniaalmaid. Füüsilise geograafia osas niihästi neis klassides kui ka X klassis, selgitades looduslikke olusid ja nende põhjusi, arendame noortes dialektilis-materialistlikku maailmakäsitust.

Kuid eriti väärtuslik on patriotismitunde kasvatamises Nõukogude Liidu majandusgeograafia kursus VIII kl. ja sellele järgnev ülevaade kapitalistlike riikide majandusest, kui õpetaja, kasutades head materjali õpikuis, 4. stalinliku viisaastaku plaani andmeid ja värsket lisaainet ajakirjandusest, teeb kujukaid võrdlusi ühelt poolt tsaariaegsete majanduselu tingimustega, teiselt poolt aga kapitalistlike maadega, ja oma isikliku bolševistliku veendumusega oskab anda õpilastele selge arusaamise sotsialistliku majanduse eelistest ja jõust.

Armetu ja mahajäänud oli tsaari-Venemaa. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni algas tootvate jõudude kiire juurdekasv, hakkas hoogsalt arenema sotsialistlik põllundus, tööstus, kaubandus, transport. Arvud kõnelevad sellest selget keelt: enne I Maailmasõda seisis Venemaa toodangu poolest kõigil aladel viimastel kohtadel, enne Suurt Isamaasõda aga oli Nõukogude Liidul esimene koht Euroopas tööstuse üldtoodangus, masinaehituses, autode, traktorite ja kombainide valmistamises, rauamaakide, vase, superfosfaadi tootmises, teine koht kuulus N. Liidule elektrienergia, terase, alumiiniumi tootmises. Seega on nüüd NSVL võimas tööstusriik — esimene Euroopas, teine kogu maailmas! Üldisest maailma energiavarust on NSV Liidul sütt 20%, naftat 55%, turvast 40%, vee-energiat 36% jne. 1950. a. aga suurenevad NSV Liidu tootvad jõud tunduvalt ja üldtoodangut saame sel aastal 205 miljardi rubla ulatuses, mis võrreldes 1940. aastaga tähendab tööstusliku toodangu tõusu 43% võrra.

Kui kujutleme veel meie suure kodumaa kõige mitmekesisemaid maastikke, alates tundrast põhjas üle otsatute metsaalade, ääretute viljaväljade steppidesse, sealt soojasse lõunasse, ta lähistroopilise loodusega, lääne piirilt rohkem kui 10 000 km kaugusele itta, Vaikse ookeani poole; kui kujutleme Nõukogude maa suuri linnu, looklevaid veeteid — jõgesid, kalarikkaid sinavaid järvi, lumiste kõrgusteni kerkivaid mägesid tohutute maakide varudega nende põues, — siis alles saame täielikumaa pildi meie kodumaa ilust, rikkusest ja võimsusest.

Et ära kasutada suuremal määral ka õpilaste aktiivsust ja iseseisvat töötamist, selleks antagu neile mitmesuguseid võrdlevaid ja kujutavaid ülesandeid ainel, mis võetakse õpikuist, ajalehtedest ja brošüüridest „Seadus NSVL rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaanist 1946—1950“. Seda brošüüri peaks leiduma igal keskkoolil niisugusel arvul, et iga 2 õpilase kohta klassis tuleks 1 eksemplar. Sama seadus ENSV kohta on avaldatud ajakirjas „Eesti Bolševik“ 1946, nr. 14/15.

Neljanda viisaastaku plaani ainestiku läbitöötamisest geograafia-tundides on üksikasjalikumalt kirjutatud „Nõukogude Koolis“ 1947, nr. 2, lk. 110 jj. Seejuures ärgu jäetagu rõhutamata, et uue viisaastaku plaani edukas täitmine eeldab kõigi meie kodumaa rahvaste vennalikku koostööd ja vastastikust abistamist. Eesti NSV on üks väiksemaid liiduvabariike, aga temale määratud kapitalimahutuste üldsumma poolest (3,5 miljardit rubla) seisab ENSV teiste liiduvabariikide keskel 8-ndal kohal; kui aga neid kulutusi võtta 1 elaniku kohta, siis asub ENSV koguni esimesel kohal. Oma ülesande näit. puuvillriide valmistamise alal (121 400 000 m) saab ENSV täita ainult seetõttu, et saame toorpuuvilla, samuti tööstusmasinaid jm. teistest vennasvabariikidest.

Saateaine on geograafia tundides suure väärtusega. Seni on küll tarvitatud apoliitilist populaarteaduslikku ainet nende tundide elustamiseks, kuid vähe on kasutatud samaks otstarbeks ilukirjanduslikke palu. Seda peaks edaspidi rohkem tehtama ja nimelt nõukogude patriotismi kasvatamiseks. Juba vene klassikalises kirjanduses — Puškini, Lermontovi, Gogoli, Korolenko, Tšehhovi, Turgenevi, L. Tolstoi teostes esineb suurepäraseid looduse- ja maastikukirjeldusi. ENSV kohta leidub sobivaid palu eesti kirjanike töodes. Nõukogude patriotismist hõõguvaid katkeid, mida saab kasutada maateaduse tundides, leiame muidugi ainult nõukogude kirjanike teostes. Vahetevahel avaldavad samasuguseid kunstipäraseid kirjeldusi ka meie ajalehed. On vaid tarvis, et õpetajal oleksid kohased ilukirjanduslikud palad tunni sisustamiseks käepärast. Neid otsida aitavad meeeldi ka õpilased ja see oleks ka hea ülesanne iseseisvaks tööks.

Kui väärtuslik on otstarbekalt valitud ilukirjanduslik saateaine patriotismitunde kasvatamises, sellest alljärgnev näide teema puhul: „NSV Liidu piirid“ (N. Ostrovski teosest „Kuidas karastus teras“).

„Piir — see on kaks tulpa. Nad seisavad vastamisi, vaikivad ja vaenulikud, kehas- tades endas kaht maailma. Uks on siledaks hõõveldatud, musta-valget värvi, nagu politseiputka. Ulal on tugevate naeltega kinnitatud ühepeaga kiskja. Laiutades oma tiibu, haarates küünistega triibulist tulpa vahib see ühepealine raisakull kurjalt vastasolevat metallkilpi.

Kuue sammu kaugusel ta vastas seisab teine tulp. See on sügavale maasse kae- vatud, tahatud tammepost, Posti otsas valatud raudkilp, sellel sirp ja vasar. Mõlema tulpa vahel asub kuristik, kuigi nad on kaevatud tasasesse maasse. Uletada need kuus sammu tähendab inimesele riskida oma eluga.

See on piir.

Mustalt merelt tuhandete kilomeetrite ulatuses kuni Põhja-Jäämereni rivistub ahelik neid vaikivaid Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide valvureid suure töö- embleemiga raudkilpidel.

On pakane. Lumi krudiseb viltide all. Sirpi ja vasarat kandva tulpa juurest eral- dub hiiglaslik kuju kangelase kiivris ja läheb oma piirkonna ülevaatusele.“

Märkus: N. Ostrovski teos „Kuidas karastus teras“ ilmus 1932. a. Nüüd on N. Liidu naabriks läänes mitte vaenulik panide riik, vaid meile sõbralik demokraatlik Poola.

Suurepärasest ainet nõukogude patriotismi kasvatamiseks annab teema Arktika uurimisest ja Suure Põhja-meretee vallutamisest. Lugu- sid kangelastest — papaninlastest loetakse juba algklassides emakeele tundides, üksikuid jutustusi leidub ka IV klassi geograafia õpikus, täie- likumalt ainet aga tuleb valida eribrošüüridest.

Niisama nagu eesti rahva ajalugu tuleb käsitleda tihedas seoses nõu- kogude rahvaste, eriti aga vene rahva ajaloo, nõnda peab ka ENSV geograafiat niihästi füüsilise kui ka majandusgeograafia osas siduma NSV Liidu geograafiaga. Tuleb kasvatada meie noori sellises patrioo- tilises tundes, nagu seda väljendab kuulus kasahhi rahvalaulik Džam- bul oma luuletuses „Nõukogude Liit“:

Ma ütlen: NSVL — ja särab järvede sina,
laiuvad lõhnavad rohuvaibad kastetilkade teemantidega,
ööbikud laulavad saludes, õhetavad nagu pärlid, mägede tipud,
ja koit, õrnem kui safiir, minule tahtmatult meenuvad.
Minu külluslik kodumaa! Meil rohkesti rammusaid karju,
üle maailma kuulsad hobused, lugematud lambakarjad steppides uitavad.
Põldudel — tera, aedades — puuvili, maa sees — suurepärase maak.
Ma ütlen: NSVL — ja kerkib kuldne Altai,
Kaspia meri veeretab rohekaid laineid,
kohisevad Arktika jääd, mühisevad Karjala metsad,
Gruusia nõlvad kingivad rahvastele viinamarju.
Ma näen hõbeda hunnikuid, kullakange mäena,
nafta suurkaevusid, ja vilja ja sütt.
Ja lennukid taeva all ja rong, mis kihutab noolena,
ja tarkade raamatute virnu ja rõõmsat, visa tööd.
Ma näen koolide valgeid hooneid ja teatrite sära öises pimeduses
ja rõõmsat teadmisjanu loen kõigi nägudelt.

(Järgneb.)

Õpilaskomiteede ülesannetest ja tööst.

J. SEILENTAL.

Kooli töötaseme tõstmiseks on vajalik, et kooli põhiülesannete — kommunistliku kasvatuseteostamise ja teaduse põhialuste andmise realiseerimisele tõmmatakse peale kooli õpetajaskonna, ka õpilased ise.

Senine praktika on näidanud, et kooli õpetajaskollektiivi juhtimisele pööravad enamik kooli direktoreid ja juhatajaid juba vajalikkude tähelepanu, kuid õpilaskollektiivi rakendamise kooli kasvatuslike ülesannete teostamiseks on jäänud veel vaeslapse ossa. Tõsiasi aga on, et kui võrdme ka töötaksime hea, „lahinguvalmis“ õpetajaskollektiivi loomiseks oma koolis, on see ikkagi ainult küsimuse ühepoolne lahendamine, — sellega loome me ainult hea juhtkonna. Kui aga puudub niisama kasvatatud reasõdurite-õpilaste kollektiiv, kes oleksid innustatud soovist ja tahtest võidelda koolitöö parandamise eest, siis on raske loota edu meie „heale võitlusele“. Seetõttu on vajalik paralleelselt põhimõttekindla ja ühtekasvanud õpetajaskollektiivi kasvatamisega, pioneeride ja kommunistlike noorte organisatsioonide töö arendamisega pidada visa võitlust ka kogu õpilaskollektiivi kasvatamiseks. Õpilaskollektiivi kasvatamine, kel oleksid südamel kooli elulised huvid, — see on olulisi tegureid, mis aitab meie koolide õppe- ja kasvatustöö taseme tõstmiseks tõsiselt kaasa.

Ei eksi rängalt, kui väita, et enamik kooli suunavad peatähelepanu ainult sellele, kuidas õppekava läbi võtta ja kuidas õppeaastat lõpetada võimalikult väiksema arvu istumajääjatega, kuidas õpilastele külge pookida, neile omaseks muuta mõningaid teisigi oskusi ja harjumusi, mis on tihedasti seotud tema elu ja tööga, tema edukusega.

Koolis pühendatakse aga liiga vähe tähelepanu ühele põhimõttele ja otsustavamale küljele — iseseisva tööharjumuse ja -oskuse loomisele. Mustrikohaselt kujutab direktor „ideaalset“ koolipäeva sellisena, kus õpetaja on valmistunud heale tunnile, õpilane kuulab õpilasreeglite kohaselt õpetaja ettekannet ja memoreerib esitatud aine. Kuid selle juures unustatakse, et see on ainult passiivne töö. Sellest veast jhtubki ka koolide iga-aastane tõsise peavalu põhjus: kui õppeaasta lõpul teatasime pidulikult aktusel oma kooli kõrgest õppetasemest, suurest edukusprotsendist, siis paari kuu pärast järgneva õppeaasta algul laotame lausa meeletult käsi. Esimesed kontrolltööd pärast kosutavat ja vaimuvärskendavat suvepuhkust on meid üle ootuste petnud. Kõik see tuleb sellest, et me oleme küll kohusetundlikult läbi töötanud programmi, kuid oleme sealjuures jätnud lapsed õigupoolest õpetamata, et me oleme küll esitanud programmi-materjali liigsegi detailsusega, kuid oleme unustanud põhifaktid fikseerimata; et me oleme küll suunanud korralikult kirjalikke klassitöid ja meil on esitada pakid kirjan-

deid, mis sisaldavad iga meie sõna, kuid meie pole kasvatanud õpilasil iseseisva töötamise oskust ega harjumusi, et me oleme küll jutustanud neile mõnestki ilusast ja kasulikust raamatust, ja kõnelnud lugemise kasust, aga leidnud, et õpilane ei tea enam kui raamatu pealkirja, sest me oleme silmapaari vahele jätnud armastuse kasvatamise raamatu vastu, iseseisva lugemise vastu.

Tahtmata vähendada õpetaja autoriteeti ei pääse me tegelikus kasvatus töö praktikas mööda selle tõsiasja rõhutamisest, et sageli õpetaja autoriteedi katte all tunnistatakse nulliks õpilaste iseseisvus, omalgatus. Õpilastele loetakse sageli ilma mõjuva põhjuseta morali: „Seda ei tohi teha . . . See või teine asi on valjusti keelatud selle või teise määruse, juhendi, eeskirja, korralduse alusel . . . Sinu talitlusviis pole sünnis õpilasele . . . Sa käitud halvasti . . .“ Seejuures aga ei arvestata, kuivõrd on loodud nende küsimuste kohta ühiskondlik arvamus, kuivõrd õpilaskollektiiv tervikuna ühe või teise väärnähte hukka mõistab. Ühiskondliku arvamuse kui ülitähtsa kasvatusliku teguri unustamise arvele tuleb kirjutadagi sageli kaebed ja kurtmised distsipliini rikkumiste, õpilaste mitteküllaldase tõsidusega tööülesannetes suhtumise pärast. Parimadki koolid, kus normaalselt distsipliini loomine ei tee nimetamisväärseidki raskusi, pole kunagi garanteeritud distsipliinirikumiste „retsidiivide“ vastu, senikaua kui neis pole loodud teadlikku distsipliini.

Paljudki raskused on välditavad, kui kogu pedagoogiline kollektiiv mõistab õpilaste iseseisvuse kasvatuslikku väärtust ja rakendab kogu õpilaskonna kooli õppe- ja kasvatus töö ühisele korraldamisele.

Kool peab oma kohustuseks teostada õpilaste teadmiste õiglast jooksvat arvestamist, õppe edukuse pool- ja veerandaastate kokkuvõtete tegemise, nende analüüsimise, pioneeride ja kommunistlike noorte organisatsioonide töö suunamise, kuid unustab selle kõrval pahatihti kogu õpilaskollektiivi organisatsiooniliste harjumuste, organisatsiooniliste-ühiskondlike ülesannete täitmise ja õpilaste iseseisva töötamise küsimuse.

Organisatsiooniliseks vormiks, mis võimaldab kogu õpilaskonnal neid sotsialistlikus ühiskonnas nii möödapääsmatuid organisatsioonilise töö oskusi ja harjumusi arendada pedagoogilise juhtimise all, luua laia ühiskondlikku arvamust kooli kasvatuslike eesmärkide ümber ja ühtlasi arendada nende iseseisvust ja algatusvõimet on õpilasorganisatsioon.

„ENSV Haridusministeeriumile alluvate koolide õpilasorganisatsiooni põhimäärus“, mis antud 30. septembril 1946. a., on kooli elus suure tähtsusega dokument, mis rajab aluse laste omalgatuse ja iseseisvuse arendamisele.

Õpilasorganisatsiooni ülesannete kohta kriipsutab „Põhimäärus“ selgejooneliselt alla, et „kooli õpilasorganisatsioon koondab kooli kõik õpilased üheks sõbralikuks pereks, aitab õpetajail kasvatada õpilastest ausaid, kultuurseid ja distsiplineeritud, sotsialistlikule kodumaale

ustavaid kodanikke", ja taotleb, et iga õpilane õpiks hästi, oleks kultuurne, distsiplineeritud, hoiaks sotsialistlikku omandit ja peaks kaliks oma kooli ja klassi au, võitleks „Õpilasreeglite“ teostamise eest.

„Põhimäärus“ annab selge näpunäite selleks, et õpetajaskond looks koolis korra ja taotleks teadlikku distsipliini õpilasorganisatsiooni otsesel kaasabil. Sellest järeldub, et möödapääsmatult vajalik ja eluliselt tähtis on kasvatada kogu õpilaskonnas teadmist, et nad on koos kooli õpetajaskonnaga ja direktoriga vastutavad kooli õppe- ja kasvatustöö edukuse eest. Kooli juhtkond ja õpetajate kollektiiv peavad omaks võtma arusaamise, et kõik küsimused, mis puudutavad õpilasi, tuleb lahendada õpilaskollektiivi terviku või vähemalt tema aktiivi osavõtul. Õpilaste oskuslik rakendamine koolielu küsimuste lahendamisele ei kõiguta milgi määral direktori või õpetaja aurotiteeti, vaid vastupidiselt annab soodsa võimaluse õpilastega tihedamaks ja intiimsemaks kokkupuuteks ja oma autoriteedi maksmapanemiseks veelgi suuremal määral. Koolipraktikas paneme tähele, et paljudele õpilastele on õpilaste eneste ühiskondlik arvamus kaugelt suurema tähtsusega kui täiskasvanute sõnaline moraal või „mõjutamisvahendid“.

Vastavalt õpilaste vanusele annab „Põhimäärus“ õpilasorganisatsiooni struktuuri.

I—IV klassides piirdub see alles klassi korrapidaja ülesannetega. Korrapidamist neis klassides organiseerivad õpetajad. Korrapidaja ülesandeks on peale üldise klassi korra ja puhtuse järele valvamise ka õpetaja abistamine õpilastele kirjutusvahendite ja õppeabinõude jagamisel. Neis klassides areneb klassi siseelu klassijuhataja juhtimisel, kes suunab õpilasi klassi kaunistamisel, kultuurhommikute, ekskursioonide, loodusnurga organiseerimisel ja muude ürituste läbiviimisel. Õpetaja-klassijuhataja ülesandeks neis klassides on õpetada oma kasvandikele neile antud ühiskondlike ülesannete ja kohustuste täpset ja ausat täitmist ja oskust alustatud töö lõpuni viimiseks, kuna sellealised küllaldase järelevalve puudumisel sugeneb peagi harjumus asuda vaimustusega paljude ülesannete kallale, kuid sellejuures ei viida neist ühtki lõpuni.

Kord-korralt töövorme keerukamaks arendades, peavad klassijuhatajad III ja IV klassides juba klassi üldkoosolekuid kogu klassi ja üksikute õpilaste töö parandamiseks.

Pärast seda, kui õpilased on saanud I—IV klassides esimesed ühiskondliku töö oskused korrapidamise ja üksikute ühekordsete või lühemaajaliste ülesannete täitmise kaudu, valitakse alates V klassist juba üldisel klassikoosolekul klassiorganisaatorid, kelle funktsioonid on juba hoopis avaramad ja mitmekülgsemad.

Varustatud kogu klassi usalduse ja autoriteediga, taotleb klassiorganisaator kogu klassi poolt õpilasreeglite ja kooli korra täitmist, organiseerib klassis korrapidamist ja kontrollib selle täitmist. Klassiorganisaator on õpetaja lähim abiline õppeedukuse ja distsipliini eest võitlemisel. Kooskõlas kooli või klassi pioneeride ja kommunistlike noorte

organisatsiooniga suunab ta klassi õpilasi mitmesugustesse ringidesse ja kavastab ning teostab õpilaste vabaaja kultuurse veetmise üritusi. Alates V kl. korraldab klassikoosolekuid klassiorganisaator, kusjuures aga kõigil klassi koosolekuil viibib tingimata ka klassijuhataja.

Kogu õpilasorganisatsiooni ja üksikute klassiorganisaatorite tööd juhib kõigi õpilaste üldkoosoleku poolt lahtisel hääletamisel üheks aastaks valitud õpilaskomitee, kelle ülesanded on eriti mitmekülgsed, suured ja vastutusrikkad.

Koos kooli kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsiooniga abistab ta direktorit ja õpetajaid õppe-kasvatustlike küsimuste lahendamisel, organiseerib õpilaste klassi- ja kooliväliselt tööd kõigis tema vormides, rakendab õpilasi ühiskondlikele ülesannetele ühiskondlik-politiliste kampaaniate korraldamisel, valmistab ette ja viib läbi revolutsiooniliste tähtpäevade tähistamist ja kunstilise isetegevuse õhtuid, organiseerib koolis eri- ja huvialalisi ringe jne.

„Põhimäärus“ annab avarad võimalused õpilaste initsiatiivi ja organisatsiooniliste võimete arendamiseks ning õpilaste seas esinevate organisatsiooniliste talentide väljaselgitamiseks ning rakendamiseks, neil ühiskondliku tegevuse harjumuste kasvatamiseks.

Hästikorraldatud õpilasorganisatsiooni töö on seega tagatiseks, et õpilastel juba koolipõlves kasvatatakse ühiskondliku töö praktilisi harjutusi.

Olulisimaid momente õpilasorganisatsiooni õigeks ja ladusaks tööks on õige õpilaskomitee koosseisu kindlustamine, mispärast tuleb õpilasorganisatsiooni valimistele pöörata iga õpetaja, kogu õpilaskonna ja iga üksiku õpilase tähelepanu. Eriline koht õpilasorganisatsiooni tähtsuse ja ülesannete selgitamisel õpilaskonnale kuulub kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsioonidele, kelle iga liikme kohuseks sel perioodil on anduda täie innu ja tõsidusega selle taotlemisele, et iga üksikki õpilane peaks valimisi tõsiselt riikliku tähtsusega küsimuseks, võtaks neist aktiivselt osa niihästi üldise, kollektiivse kui ka täie isikliku vastutustundega.

„Põhimäärus“ märgib, et õpilaskomiteesse valitakse parimad ja kõige aktiivsemad, poliitiliselt teadlikumad õpilased, kel on oma kaasõpilaste suurim usaldus ja kellele nad on autoriteediks oma isiklike omadustega. Sealjuures peab hoiduma, et õpilaskomiteesse valimine ei toimuks milgi moel ühiskondlike ülesannete võrdse koormise jagamise põhimõttel ega valitaks õpilasi, kel pole selleks ei oma õppe edukuse ega distsipliinitunde tõttu eeldusi. Valimistel peab silmas pidama, et sinna võivad sattuda ikkagi ainult õpilased, kes oma isikliku eeskujuga suudavad mõjuda kasvatavalt oma kaasõpilastele ja on ühiskondliku arvamuse loomisel autoriteetsed ja veenvad. Valimiskoosoleku ettevalmistamisele peavad olema rakendatud kõik kooli „propagandavahendid“, nagu loosungid, plakatid, klassi ja üldkooliline seinaleht, klassi ja üldkoolilised koosolekud, kultuurhommikud jne. Näitlik selgitustöö peab kutsuma õpilasi üles aktiivselt valimiskoosolekust osa

võtma ja kindlustama õpilaskomiteese ainult parimate õpilaste valimise, kes aitaksid koolil tõsta õppeedukust ja distsipliini õpilaskonna poolt nende kätte usaldatud vahenditega.

Eriti olulise tähtsusega on valimiste eneste teostamine, mis algab klassiorganisaatorite valimisega klassi üldkoosolekul. Nii klassi organisaatorite kui ka õpilaskomitee valimiskoosolekute tähtsajad peavad olema aegsasti kindlaks määratud ja organisatsiooniliselt hästi ette valmistatud.

Kogu õpilaskomitee valimise käik praktikas kujuneb järgmiseks: Koolidirektor koos kommunistlike noorte sekretäriaga asub aegsasti, juba õppeaasta esimestest päevadest peale valimiste ettevalmistusele. Selleks kutsub ta kokku õppenõukogu koosoleku, kus määratakse sõltuvalt kooli üldisest õppetööst ja selle nõuetest valimiste tähtpäevad. Selle järel teostab kommunistlike noorte algorganisatsioon oma koosolekul valimiseelse selgitustöö ülesannete jaotamise oma liikmete vahel, mis seisnevad 1) klassikoosolekute ettevalmistamises, 2) klassiorganisaatorite töö juhtimises koosolekute läbiviimiseks, 3) klassides õpilasoorganisatsiooni põhimääruse selgitamises ja 4) seinalehtede väljaandmise abistamises ja neile valimiseelse sisu andmises.

Pärast seda toimub seinalehe toimetuses täpse tööplaani koostamine ja valimiseelse temaatika jagamine üksikuile klassidele. Järgmiseks sammuks on klassiorganisaatorite valimine klassi üldkoosolekul, kus päevakorras peavad tingimata olema punktid: 1) õpilasoorganisatsiooni põhimääruse tutvustamine, 2) kokkuvõtted klassi ja klassiorganisaatori tööst eelneval tööperioodil isetegevusliku ja õppekasvatuslikul alal, 3) õpilaste ja klassijuhataja sõnavõttud ja ettepanekud uue klassiorganisaatori töö parandamise eesmärgil, 4) uue klassiorganisaatori valimine, s. t. kandidaatide esitamine õpilaskomiteesse. Klassi üldkoosolekul viibib tingimata üks õpilaskomitee liikmeid ja võimalikult ka koolidirektor. Sellega paralleelselt avaldavad nii klasside kui ka kooli üldseinaleht klassiorganisaatorite, õpilaskomitee ja tema üksikute liikmete tegevuse kohta arvustavaid märkmeid ja teevad ettepanekuid töö parandamiseks uutele, tulevastele klassiorganisaatoreile, ja tutvustavad klassikoosolekute poolt esitatud uusi õpilaskomitee kandidaate, ning klassiorganisaatoreid arvustavas valguses.

Pärast klassiorganisaatorite valimist määratakse kindlaks õpilaskonna üldkoosolek õpilaskomitee valimiseks. Üldkoosoleku, mis on välisest küljest piduliku ilmega, avab endise õpilaskomitee liige. Pärast presiidiumi valimist teeb koosoleku juhataja teatavaks koosoleku päevakorra, milles peavad olema minimaalselt ette nähtud: 1) eelneval tegevusperioodil toimunud töö aruanne ja sõnavõttud selle kohta, 2) uue õpilaskomitee valimised.

Üldkoosolekule on soovitatav peale kooli juhtkonna, õpetajate, kommunistlike noorte organisaatori ja pioneerijuhi kutsuda ka lastevanemate komitee ja šeflusorganisatsioonide esindajad.

Pärast õpilaskomitee esimehe aruannet ja direktori sõnavõttu õpi-

laskomitee möödunud töö kohta järgnevad sõnavõttud õpilastelt, mis haaravad arvustavalt kõiki õpilaskomitee tööalasid, nagu klassiorganisatorite töö abistamine ja juhtimine õpilaskomitee poolt, isetegevusliku ja õpperingilise töö organiseerimine, avalike ürituste korraldamine, kooli kommunistlike noorte algorganisatsiooni osa õpilaskomitee juhtimises, jne.

Endastmõistetavalt kasutab kooli kommunistlike noorte algorganisatsiooni sekretär koosolekut, et selgitada õpilaskonnale kommunistlike noorte algorganisatsiooni ülesandeid, tema ja õpilasorganisatsiooni koostööd ning selle tähtsust, missugused ülesanded on tal õpilasorganisatsiooni töö juhtimises ja abistamises.

Koolidirektor esitab koosolekule eeloleva õppeaasta ülesanded ja näitab, missugune osa on nende realiseerimisel õpilaskomiteel.

Sõnavõttudele järgnevalt võetakse vastu resolutsioon, milles märgitakse ära õpilaskomitee poolt tehtud töö, esitatakse senised konkreetsed puudused ja tehakse ettepanekud nende kõrvaldamiseks.

Õpilaskomitee valimiste juurde asudes tuleb koosolekul eelkõige ära kuulata ettepanekud komitee arvulise koosseisu kohta, mis määratakse kindlaks lahtise hääletusega. Selle järel kuulutab koosoleku juhataja kandidaatide esitamise avatuks. Kandidaatide esitajail on vajalik esitada nende poolt esitatavate kandidaatide iseloomustus. Pärast iga kandidaadi üksikasjalikku arutlemist teeb koosolek otsuse, kas jätta kõik esitatud kandidaadid nimestikku või mitte. Nimestikku jäetud kandidaatide hulgast valitakse uus õpilaskomitee lahtise hääletuse teel. Valimise tulemused tehakse samal kohal teatavaks kogu õpilaskomiteele.

Pärast õpilaskomitee valimist peetakse veel samal päeval ära vana ja uue õpilaskomitee ühine istung ja jagatakse kohustused uue õpilaskomitee liikmete vahel ning määratakse kindlaks asjade üleandmise kord ja tähtaeg vanalt koosseisult uuele koosseisule.

Komitee liikmete vahel ülesannete jaotamisel tuleb kohustused jagada kõigi liikmete vahel, kaasa arvatud ka liikmekandidaadid. Ülesannete ringis tuleb eraldada kultuurmassiline töö, kehakultuur, seinalehe toimetamistöö, õppeosa jm.

Õpilasorganisatsiooni töö peab olema suunatud plaanikindlalt. Juba esimestest päevadest peale tuleb õpetada lapsi töötama kavapäraselt, selleks et neist kasvatada tulevase organisatoreid.

Õpilasorganisatsiooni töö juhtimine on niivõrd oluline sektor kooli üldises töös, et selle juhtimist teostab kooli direktor isiklikult. See töö peab toimuma diferentseeritult, vastavalt õpilaste arenemisastmetele. Direktoril on otstarbekohane kord kuni kaks kuus kokku kutsuda V—VII klasside organisatorid, vähemalt kaks korda kuus vanemate klasside organisatorid ja koos nendega arutella nii õppeedukuse tõstmise kui ka käitumise küsimusi, üksikute mahajäävate õpilaste mahajäävuse põhjuste väljaselgitamist ja distsipliinilõtvade õpilaste mõjutamise vahendite leidmist, tähtpäevade, pidude, kunstilise isetegevuse

õhtute jne. korraldamist, huviringide töö küsimusi, klassi- ja koolivälise organisatsioonide ürituste teostamist jne. Neist nõupidamistest võtavad osa ka klasside juhatajad ning vajaduse järel õpetajad.

Pärast iga selletaolist koosolekut korraldavad klassiorganisaatorid ja klassijuhatajad klassi üldkoosoleku, kus koos kogu klassi või klassi aktiiviga antakse kavatsatud üritustele konkreetne kuju. Soovitav on, et mõningate klasside koosolekuist võtab osa ka direktor, kuna see mõjub kasvatuslikult positiivselt.

Üks õpilaskollektiivi teadliku juhtimise vormi direktori poolt on õpilaskorraldusorganisatsiooni üldkoosolekuil, kus arutellakse ka õppeedukuse ja distsipliini küsimusi, õpilaste osavõttu ühiskondlikest üritustest, esitatakse üldisi referaate. Selletaolised koosolekud, kui nad ei muutu liiga sagedaseks ja kui nad on välja kutsutud õpilaste oma vajadusist ja nõudeist, mobiliseerivad viimaseid võitlusele kooli õppeedukuse ja distsipliini tõstmiseks, kasvatavad armastust ja uhkust oma kooli vastu, liidavad kooli õpilaskollektiivi terviklikumaks.

Õpilaskomitee koosolekuist võtab direktor alati osa ja tema juuresolek komitee tööplaanide läbivaatamisel on sisuliselt ka nende kinnitamine. Õpilaskomitee istungeile tõmmatakse kaasa ka klassiorganisaatorid.

Õpilaskomitee ja kooli õpilaskorraldusorganisatsiooni juhtimisel tuleb aga hoiduda kahest äärmusest. Lubamata on, et kooli juhtkond laseb minna õpilaskomitee tööd isevoolu teed, sündigu see kui suure iseseisvuse avaldamise ettekäände all. Teiselt poolt aga tuleb hoiduda ka teisest äärmusest — liigsest hooldamisest, kus ei lasta ühtki sammu teha ilma tugeleta, ilma „lubamise“ või „kooskõlastamise“ märkuseta. Õpilaskorraldusorganisatsiooni tööd tuleb juhtida ja suunata osavalt, lämmatamata õpilaste initsiatiivi ja iseseisvuse idusid.

Õpilaskorraldusorganisatsiooni töösse tuleb suhtuda kui kommunistliku kasvatusliku täisväärtuslikku, aktiivsesse vormi kooli üldise õppe- ja kasvatusliku ühe tähtsa sektorina, millele peab olema suunatud kooli juhtkonna ja kogu õpetajaskonna tähelepanu.

Ajalugu kui ideelise kasvatusliku vahendi koolis.

S. GURIN.

1. Nõukogude kooli ülesanded.

V. I. Lenin andis koolile kindla ülesande: „On tarvis, et kogu nüüdisaegse noorsoo kasvatamine, haridus ja õpetamine oleks temas kommunistliku moraali kasvatamine“ (V. I. Lenin, Valitud teosed II, lk. 547, eesti keeles). Kommunistliku moraali alusteks on:

1) piiritu ustavus kommunismile ja ennastsalgav sotsialistliku kodumaa teenimine — nõukogude patriotism;

2) teadmine, et iga ühiskonnaliikme isiklik heaolu ühtib kogu nõukogude rahva, kõigi töötajate hüvanguga — armastus ja ustavus sotsialistlikule ühiskonnale;

3) teadmine, et töö on arenenud, kus võivad areneda inimese tootvad jõud, ustavus ühisele asjale — sotsialistlik suhtumine töösesse;

4) sõpruse igakülgne tugevdamine ja vastastikune lugupidamine erinevate rahvaste vahel (V. Kolbanovski. Kommunistlikust moraalist. „Bolševik“ 1946. a., nr. 15).

Oleks ekslik arvata, et kommunistliku moraali käsitlus peaks olema dogmaatiline. Lenin näitas, et kommunism ei tohi olla pähe õpitud, vaid et kommunismiks on „need järeldused, mis on paratamatud nüüdisaegse hariduse seisukohalt“ (Lenin, Valitud teosed II, lk. 546).

Mõlemal protsessil — õpetamisel ja kasvatamisel — peab olema sama eesmärk: välja lasta koolist uut tüüpi inimesi, sotsialistliku ühiskonna inimesi, kes on varustatud teadmistega, on distsiplineeritud, omavad arenenud ühistunde ning on valmis ennast ohverdama kommunismi ja kodumaa nimel.

Artiklis „Kõlbelise kasvatusmeetodid“ (ajakiri „Sovetskaja pedagogika“ 1946. a., nr. 6, lk. 17, 27) osutatakse õpetamisele kui kõlbelise kasvatusmeetodile. „Õpetamise kõlbeline jõud peitub selles, et õpetamine äratas õppijais õilsaid elamusi ja emotsioone: armastust rahva ja isamaa vastu, vihkamist isamaa vaenlaste vastu, ekspluateerimise ja rõhumise vastu...“ „Otsustavat osa kõlbeliste veendumuste ja vaadete kujunemisel etendab niisugune õpetamise viis, mis annab ühiskondliku elu seaduspärasuste tõelise tundmise.“ On selge, et nõukogude koolis kõikide ainete õpetamine peab olema tihedalt seotud kommunistliku kasvatusesega. Ent kõige võimsamaks abinõuks marksistlik-leninistliku maailmavaate kujunemisel on ajalugu.

Selle artikli ülesandeks on selgitada konkreetsete näidete varal ideelise kasvatusmeetodi ajaloo tundides.

2. Nõukogude patriotismi kasvatamine.

Nõukogude patriotismis ühinevad harmooniliselt rahvaste rahvuslikud traditsioonid ja Nõukogude Liidu kõigi töötajate ühised elulised huvid (Stalin).

a) Meie kodumaa rahvaste rahvuslikud traditsioonid. Ajaloolise materjali tundmine peab andma õppijaile selge ettekujutuse nõukogude rahvaste sangarlikkusest. Marksism, kinnitades, et ajaloolise protsessi loojaks on kõigepealt massid, tõstab esile mitte ainult üksikute isikute, vaid ka laiade rahvamasside kangelaslikkust. Toome näiteid: Käsitledes Kiievi riigi ajalugu jutustuses vürst Svjatoslavist peatume kahel momendil. Svjatoslav pöördub oma

maleva poole sõnadega: „Ärgem häbistagem Vene maad!“ Vene väesalk Perejaslavetsis võitles isegi siis, kui linn oli juba vaenlase käes. „Nad sõdisid ägedalt ega põgenenud,“ kirjutab kreeka ajaloolane Vaprus, mehisus ja kodumaa-armastus iseloomustavad vene rahvast X sajandil. Ka teistel ajaloo tundidel leiame rikkalikku materjali nende vene rahva omaduste valgustamiseks. Käsitledes Vene-Türgi sõda 1787—91 peab üksikasjalikumalt peatuma Ismaili vallutamisel. „Jutustades sellest tormijooksust, ütlesid vanad sõdurid: ükski meist ei mõelnud surmale, aga ükski ei mõelnud ka pääseda eluga“ (prof. N. Korobkov. Ismaili vallutamine 1790. a.).

Kodumaa kangelaslik kaitsmine on rahvuslikuks traditsiooniks teistelgi meie kodumaa rahvastel. Ümera lahing, Viljandi kaitsmine, lahing Paala jõel ilmutavad kogu suuruses eestlaste armastust sünnimaa vastu, nende püsivust võitluses röövvallutajatega. Jutustused armeenlaste võitlusest pärslaste vastu (5-ndal sajandil), nende julgusest ja vabaduse armastusest on edasi kandunud põlvest põlve aastasadade vältel.

Sõda sünnitab kangelasi. Õpetaja peab jutustama kangelastest nii, et nende kujud jääksid igaveseks püsima õpilaste mällu. Vähe on öelda, et Nahhimov oli Sevastopoli kaitsja. Peab näitama, et „kogu tema elu oli täis tahtejõudu, töö ja mõtete sangarlikkust, et ta elu oli igapäevane kangelastegu“ (Ajaloo küsimusi 1946. a., nr. 8—9, lk. 147). Mitte kõikide kangelaste nimed ei ole ulatunud meieni; aga nende kujud elavad rahva mälestusis. Nii poola ja rootsi interventsiooni ajal 16. sajandil talupojad, kes võeti vägisi vaenulike väesalkade teejuhtideks, meelega viisid neid hukatusse, pannes sellega kaalule oma elu.

Sangarlikkuse vormid on sajandite jooksul muutunud, kuid meie kodumaa rahvaste rahvuslikeks traditsioonideks on jäänud kodumaa mehine kaitsmine, valmisolek anda elu kodumaa eest ja vastu panna röövvallutajaile.

Ajaloo tundides tuleb seda rõhutada selgelt ja meeldejäädvalt.

b) Rahvuslike traditsioonide ja töötajate eluliste huvide ühendamine. Käsitledes ajaloo perioodi pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni õpetaja peab näitama vahet rahvaste kangelaslikkuses enne ja pärast revolutsiooni. Vene rahvas kaitses kodumaad ka feodaalsel ajajärgul, tsarismi ajal. Kuid võidu teadvust tumestas asjaolu, et sõja lõppedes vene sõdurid ja partisanid langesid jällegi karmilt ekspluateeritavate seisukorda. Manifestis kõigile seisustele Isamaasõja lõppemise puhul pühendab Aleksander I talupoegadele ainult ühe rea: tasu saagu nad jumalalt. Kapitalistliku maa sõdur teab, et sõja lõppedes teda ootab töötaolek. Meie rahvad, kaitses oma sotsialistlikku kodumaad, kaitsevad oma õigusi, oktoobri saavutusi ja oma töö tulemusi nõukogude võimu aastate jooksul. Seda peab õpetaja alla kriipsutama oma jutustustes sõjast fašistliku Saksamaaga. Peab esile tooma nõukogude võitleja kogu suurust.

„Meie isamaa on võitmatu ...

See on nõukogude sõduri kindel veene.

Meie riik õitseb ja areneb. Ükski torm ei kohuta teda. Paljude maade lugupidamine ja austus saab osaks Nõukogude Liidule. Ja nõukogude inimest ülistatakse... Sest minu isamaa päästis maailma kurjast hädast! Tema ise aga... kannatas välja kõik katsumused, tõrjus oma rinnaga tuld ja rauda — ning pidas vastu. Ja tuli kustus ning raud murenes. Pime öö oli talle lahinguis sõbraks; pakane lõhkus kivi, aga teda tugevdas; heitlikud jõud tahtsid teda võita, kuid pidid temale alistuma.

Linnad ja külad ehitatakse üles...

Ja õnnelik sugupõlv ehitab, asustab ja majandab suurt nõukogude isamaad. Ja see sugupõlv armastab isamaad samuti, nagu seda teeme meie." (V. Veličko, Suurest ja igavesest, lk. 11—12). See katkend näitab meie sõduri vaimset kuju, tema kartmatust sõjas, kirglikku armastust isamaa vastu ja mõtteid rahulikust elust täis tööd. Sellele kanvaale õpetaja joonistab kapten Gastello, A. Matrossovi, Zoja Kosmodemjanskaja, Liisa Tšaikina ja paljude teiste kangelastegusid, innustades noorsugu järgnema nende eeskujule.

Sel viisil, jutustades sõdadest, õpetaja ei või piirduda ainult põhjuste selgitamise, sõjalise tegevuse käigu kirjeldamise ja tagajärgede näitamisega (ehkki on vaja teha sedagi). Õpetaja jutustused peavad panema õpilasi kaasa elama, äratama tundeid. Need jutustused peavad olema nõukogude patriotismi kasvatamise üheks meetodiks.

3. Armastuse ja ustavuse kasvatamine sotsialistliku ühiskonna vastu.

Ajaloo tundides tuleb õpilastele näidata, et sotsialistlik riik püstitati töölisklassi kangelasliku võitluse tagajärjel sotsialismi eest.

Nõukogude rahvad eesotsas suure vene rahvaga kukutasid kommunistliku (bolševike) partei juhtimisel esmakordselt inimsoo ajaloos kodanluse võimu ja püstitasid enda juures sotsialistliku korra. Kogu jutustuse käik peab sisendama õpilastele ekspluataatorite vihkamist, armastust ja ustavust sotsialistlikule ühiskonnale ja meie kommunistlikule parteile.

a) Ülestõusud linnades ja talupojasõjad. Juba esimestel tundidel õpilased näevad „vabu inimesi ja orje". Rikkalikku materjali klassisõja kujutamiseks annavad ülestõusud linnades 15. ja 17. saj. Venemaal ja talupojasõjad. Tuleb rõhutada üksikuid episoode võitlusest (jutustus Stepankost, Pihkva ülestõus 1650. a. jt.). Talupojasõdade juhtide isikud peavad olema kujutatud elavalt. Õpilased peavad nägema ülestõusnute kangelaslikkust (talupojasõdade üksikute väesalkade juhtide vastused ülekuulamistel) ja ekspluateerijate argust. Näd peavad nägema ordumeistri reetlikkust eestlaste 1343. aasta jüriöö ülestõusul ja ülestõusu juhtide hingesuurust. Õpilastele peab sisendama mitte ainult viha, vaid ka põlgust ekspluataatorite vastu. „Klassi-

viha tuleb kasvatada orgaanilise vastikustunde alusel vaenlase kui madalat tüüpi olevuse vastu" (Gorki).

b) Töölisklassi võitlus. Kirjeldades töölisliikumist tuleb rõhutada proletariaadi võitluse kõiki arenguastmeid, mis on näidatud „Kommunistlikus Manifestis“: üksikute tööliste võitlust üksikute ekspluateerijatega (ludiitide liikumine Inglismaal, streigiliikumine Venemaal 20-ndates aastates), töölisklassi võitlus oma vaenlaste vaenlastega (kodanlikud revolutsioonid, võitlus kodanlusega, juunipäevad Pariisis 1848. a.), võitlus poliitilise võimu pärast, sotsialismi pärast, mis viidi meie maal lõpule Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga.

19. sajandil Engelsi poolt kirjeldatud inglise tööliste elu, laste tööjõu kasutamine vabrikuis, tööliste olukord Venemaal 1870. a. ümber ja hiljem — kõik see annab rikkalikku materjali inimese ekspluateerimisest inimese poolt. Samm sammult õpetaja tutvustab elavais värves töölisklassi võitlust vene tsarismi ja kodanlusega. „Töölisklassi kangelaslikkust iseloomustavad selge sihipüüdlikkus, järjekindlus ja avaldusviisi mitmekesisus: majanduslik ja poliitiline streik, sõjariistus ülestõus, revolutsioon“ (Kamari. Nõukogude rahva heroism. „Bolševik“, 1946, nr. 4). Tööliste kangelaslikkusele seame vastu kodanluse arguse ja reetlikkuse. Kui „rahvusliku reetmise“ valitsus Prantsusmaal ja Thiers (tingimata läbi lugeda Thiers'i iseloomustus Marxi poolt) kutsuvad õpilastes välja vihkamist (valitsuse reetlikkus ja partisanideprantslaste kangelaslikkus), siis Kölni demonstratsiooni kirjeldus („linnaisad hüppasid välja akendest, kusjuures üks pürjer murdis jalad“) kutsub neis välja põlastuse. 1871. aasta Kommuuni ajaloo käsitlemisel peab õppijaile ette lugema „verise mainädala“ kirjelduse.

Tuleb häälmärgistada väikekodanlike sotsialistide ja oportunistide äraandlikkust (Loius Blanc, menševikud, alatud trotskistid), nende reetlikku poliitikat, kokkuleplust kodanlusega.

Eriti peab sisendama vihkamist töölisklassi, töötajate ja kogu progressiivse inimsoo vaenlase — fašismi ja fašistide vastu. Fašistide eelkäijad esinevad ajaloos kui orjastajad ja vägivalla tarvitajad. Penirüütlid raevutsesid Preisimaal 13. sajandil. Ajaloo tundides tuleb tuua tsitaate Läti Hendriku kroonikast: eesti külade laastamisest, vägivallast ja tapmisest — ja õpilased saavad täieliku ettekujutuse saksa rüütlite kõlbelisest ilmast. Seevastu vene rahvas suhtub heasüdamlikult alistatud vaenlasesse. Liigitav on jutustus, kuidas vene soldat Krimmi sõjas kandis tulepiirkonnast välja haavatud inglase või kuidas haavatud vene soldat palus arsti enne siduda haavatud türklast. Akadeemik Tarle kirjutab, et need olid inimesed, kes ei tapnud naisi ega rauku, ei heitnud lapsi kaevudesse ega raiunud oma lõbuks vangidel jalgu alt ühes saabastega. Ent pole halastust kahejalgseile elajatele — saksa fašistidele.

Jutustused töölisklassi kangelaslikust võitlusest peavad näitama, et sotsialism saavutati ainult töötajate masside revolutsioonilise võitlu-

sega. Ja massid on andnud selle heitluse sangareid. Inimesed, kes jätsid oma elu võitluses töötajate huvide eest, on tõelised kangelased.

Võitluses tööliklassi eest, sotsialismi eest, etendas silmapaistvat osa bolševike partei.

c) Armastus ja ustavus kommunistlikule parteile. Bolševike partei näitas töölikklassile kätte õige vabanemistee. Bolševikud olid koos rahvaga kõige raskemal tundidel. 9. jaanuaril 1905. a. läksid nad surma koos töölistega. Võrratud on bolševike kangelasteod kodusõjas ja võitluses industrialiseerimise ning kollektiviseerimise eest, maa kultuuri tõstmise eest. „Meie partei sihid on ülevad ja suurejoonelised — saavutada rahva heaolu, tema vennaliku ühtluse; nende eesmärkide eest võitles ja võitleb meie partei.“ (Kalinin, Kommunistlikust kasvatuses, lk. 170). Lenini-Stalini partei oli võitluse innustajaks ja organiseerijaks saksa röövullutajate vastu. Meie maa rahvad näevad temas „meie ajastu mõistust, au ja südame-tunnistust“ (Lenin).

Õpilased näevad pikka rida võitlejaid rahva eest: stiihilise liikumise juhte, kirjanikke, kodanlik-demokraatlikke revolutsionääre, esimesi töölisi-revolutsionääre — Gerassimovi ja Aleksejevit; selle rea krooniks on töölikklassi juhid Marx, Engels, Lenin ja Stalin. Mälestus Leninist jääb igavesti meie noorsoo südamesse. Lenin seisab alati noorte silme ees ja valgustab nende teed, sotsialismi ülesehitajate teed. „Meie partei ajalugu, tema võitlus rahva õiguste eest oli ja on meie noorsoo kangelasliku käitumise ammutamatuks allikaks Isamaasõja päevil,“ kirjutas Kalinin.

Sel viisil näidatakse õpilastele ajaloo tundides kapitalismi kogu roiskumist, arvustades kodanlikku korda ja selle üksikuid külgi. Ajaloo tundides kujuneb õppijail välja sotsialistlik teadvus — sotsialistlikus ühiskonnas kõik inimesed püüavad ühele eesmärgile: teenida rahvast ja kodumaad. Üksiku isiku hüvang ühtub kõigi töötajate hüvanguga. Armastus ja ustavus parteile kindlustab nõukogude inimesele omaseid jooni, arendab välja bolševistliku tahtejõu ja iseloomu.

4. Armastuse kasvatamine töö vastu.

Meie noorsugu peab olema suuteline töövõitudeks. Armastust töö vastu kasvatatakse ajaloo tundides konkreetse materjali abil. Peame selgitama töö tähtsust ja tööprotsessi arenemist. „Meil tuleb näidata lastele ajaloolist inimest, lähtudes aastasadade pimedusest ning alates tema kõige varajasemate poolteadlike tööprotsessidega; on vajalik, et lastel oleks ettekujutus teest, mida on läbitud kivikirve leiutamisest kuni Stephensoni ja Dieseliini“ (Gorki). Seda saavutatakse ajaloo tundides jutustustega ühiskonna arenemisest. Samuti peab õpilastele toonitama, et enamik rahvaid (slaavlased, eestlased) esinevad ajaloos rahulikus ja visas töös oma maa harimisel. Töö lõi kultuuri ja oli teaduse ja tehnika tõukejõuks. Kuid töö sai eksploateerimise allikaks

— erinevail ajastuil erineval kujul. Töö muutus orjuseks ja koormaks; töötajad suruti ühiskonna alamkihi. Töötajad löid hüvesid, kuid mitte endile, vaid eksploateerijatele. Ajaloo õpetajal leidub küllaldaselt võimalusi selle mõtte illustreerimiseks näidetega. Võtame teema „Itaalia taasühendamine“; „talupojad tootsid kuulsat siitsiilia nisu ning kasvasid suurepäraseid apelsine ja teisi puuvilju, kuid sõid ise aasta läbi ainult ube, olles sunnitud loovutama peaaegu terve sissetuleku maa omanikele ja kuninga maksuametnikele“ (prof. A. Jefimov. Uus ajalugu, lk. 191).

Meil on töö saanud vabaks. Jutustades stalinlikest viisaastakuist, stahhaanovlastest, lööktöolistest, tuleb näidata, et töö on meil muutunud „au, kuuluse, vapruste ja kangelaslikkuse asjaks“ (Stalin).

Jutustades Isamaasõjast 1941.—45. a., peab näitama tööliklassi, kolhoosi talupoegade ja intelligentsi töökangelaslikkust.

Rahvamajanduse taastamise ja arendamise stalinliku viisaastaku plaani täitmine kutsus esile töötajate erakordse entusiasmi. Töökangelastest kirjutatakse ajalehtedes, neid autasustatakse ordenitega.

Ajaloo tundides tuleb kultiveerida armastust töö vastu. Meie toome õpilasi mõttele, et „kommunism on eesrindlikku tehnikat kasutavate, vabatahtlike, teadlike ja ühendatud tööliste kõrgeim tööproduktiivsus“ (V. Kablinovski, Kommunistlikust moraalist. „Bolševik“ 1946, nr. 15).

5. Rahvaste sõpruse tugevdamine.

„Nõukogude patriotism ei lahuta, vaid ümberpöörduvalt, liidab kõik meie maa rahvused ja rahvad ühiseks vennalikuks perekaks“ (Stalin).

Ajaloo õpetajate ees seisab tõsine ja vastutusrikas ülesanne — kasvatada noorpõlv rahvaste sõpruse vaimus ja täielikult välja juurida rahvuslike ja rassiliste eelarvamuste jäänused.

Juhtivaks rahvaks nõukogude rahvaste peres on vene rahvas. Aastasade jooksul kohtame palju juhuseid, kus suur vene rahvas läks appi teistele rahvastele nende võitluses vallutajatega. Eestlaste võitluses saksa orjastajatega 13. sajandil olid nende liitlasteks venelased. Tartu kaitsja, vürst Vjatško surm kinnitas liitu eesti ja vene rahvaste vahel. Vene rahvas abistas ka leedu rahvast tema võitluses orduga. Vene rahvas sõdis 17. sajandil ukraina rahva vabastamiseks poola panidest.

Tsarism muutis Venemaa rahvaste vanglaks. Kuid ka siis eesrindlikud inimesed tõstsid häält rahvaste rõhumise vastu. Dostojevski kirjutab: „Meie esimestena kuulutasime maailmale, et meie ei taha saavutada oma õitsengut võõraste rahvaste alistamise läbi, vaid et, vastupidi, me näeme edu ainult kõigi teiste rahvaste vabamas ja iseseisvamas arenemises ning vennalikus ühinemises nendega.“

Ajaloo tundides peame tutvustama lapsi rahvaste loominguga. Käsitledes eesti rahva arengu algastmeid anname lastele kujutluse Kalevi pojast. Ei või õpetada armeenia rahva ajalugu, tutvustamata lastele

armeenia rahvaeepost. Peab lähendama üksteisele NSV Liidu rahvaste ajalood, selgitades vastastikke sõltuvusi ja kultuurilisi sidemeid. Eriti peab alla kriipsutama töölisklassi vabadusvõitluse ühtsust. Peab tõmbama paralleele rahvaste olukorra vahel enne ja pärast Oktoobrit. Siin on tabavaks näiteks türgi Armeenia ja Armeenia NSV.

Tuleb juhtida tähelepanu abile, mida vabariigid annavad üksteisele majanduslikul alal ja töö rindel, peatudes eesti rahva saavutustel nõukogude võimu aastate jooksul: töötaoleku likvideerimisel, tööstuse arendamisel, õppeasutuste ja Teaduste Akadeemia asutamisel. „Nõukogud on kindlustanud kõigile rahvastele rahvusliku kultuuri kindla tõusu, aktiivse hoolitsuse rahvuslike talentide kasvatamiseks ja kasvava sõpruse ning vastastikuse vennaliku abi üheõiguslike rahvaste vahel.“ (Molotov.) Peab selgitama, et rahvuslikud sonimised on üks kodanluse vahendeid oma võimu kõvendamiseks. Šovinism püüab lämmatada antagonismi töölisklassi ja kodanluse vahel, kuulutades ideed ühe rahva üleolekust teiste üle.

Tsarism arendas suurvenelastes imperialistlikku šovinismi; teised rahvad olid võõrrahvad. Kodanlikus Eestis nimetati eesti rahvast enamusrahvaks, teisi rahvusi aga — vähemusrahvasteks. Palju näiteid šovinismist võib tuua Põhja-Ameerika Ühendriikide ajaloost. Näidata, et ainult sotsialistlikus riigis rahvusküsimus on lahendatud kõigi rahvaste üheõigusluse mõttes ja vastastikuse lugupidamise alusel, lähendades üksteisele erinevate rahvaste kultuurid, mis on „vormilt rahvuslikud, sisult sotsialistlikud“.

Peab eriti alla kriipsutama rahvaste sõprust, kui jutustatakse Isa-maasõjast. Kõik rahvad kaitsesid ühise rindega oma sotsialistlikku kodumaad ja võitlesid õlg õla kõrval vaenlase vastu; tagala tööriindel aga töötasid ennastalgavalt kõikide rahvaste töötajad.

Meie kodumaa rahvaste huvide ühtsus, vastastikune austus ja abistamine, huvi teise rahva kultuuri vastu, — need on juhtlauseid, mida õpetaja peab arendama ajaloo tundides.

6. Ideede ja veendumuste kujundamine.

Ajalugu peab mitte ainult äratama tundeid, vaid ka sisendama kindlaid ideid ja veendumusi. Tšernõševski kirjutas: „Meie arvame, et laste mõistus on nõrk, et lapse aru ei ole terav; kuid ei, ta on ainult kogememata, seejuures aga vägagi terav ja läbitungiv. Lastele võib paljugi seletada üsna lihtsalt, kui aga seletaja ise hästi mõistaks asja, millest tahab lastele rääkida ja kui ta oskaks kõnelda inimkeelt“ („Ütšitel'skaja Gazeta“, 1946, nr. 54). Eksivad need õpetajad, kes arvavad, et ei tohi koormata laste mõistust poliitikaga.

Ajaloo õppimise jooksul õpilastel kujuneb välja marksistlik maailmavaade. Toome näiteid. Orjaaja lõppemist seletame sellega, et orjatöö muutus pidurdavaks ühiskonna tootmisjõudude arenemisele, samuti seletame marksistlikult feodaalkorra langemist. Õpilased tule-

vad otsusele, et üleminek ühelt korralt teisele toimub revolutsiooni teel: kapitalism oma viimasel ja kõrgeimal staadiumil peab paratamatult kokku varisema sotsialismi ees.

Selgitame vahet kodanliku ja proletaarse revolutsiooni vahel. Ainult bolševike partei, kes kirjutab oma lipule proletariaadi diktatuuri, on tööliklassi ja töötajate partei; teised parteid, kes otsivad kokkulepet kodanlusega, on tööliklassi reetjad (Louis Blanc'i kool, menševikud).

Käsitledes talupoegade ja tööliste ülestõuse ja mässusid linnades (1848. aasta juunipäevad, 1871. a. kommuun) näitame, et ainult tööliste ja talupoegade kombineeritud liikumine võib viia rahva võidule (õpilastele saavad selgeks narodnikute ja Plehhanovi vead ning menševismi reetlikkus). Meie partei lõi liidu tööliklassi ja talupoegkonna vahel. Tema juhtimisel meie maa töötajad kukutasid 1917. aastal kodanluse võimu.

1871. a. Pariisi Kommuuni vigadest õppijad saavad teada, milline peab olema tööliklassi taktika pärast võimuhaaramist: tuleb lammutada vana riigiparaat ja halastamatult võidelda tööliklassi vaenlastega.

Uurides „Kommunistliku Manifesti“ aluseid õpilased õpivad kätte kommunistliku partei taktika ja see annab neile võimaluse aru saada uue ajaloo ja kaasaja sündmustest (näiteks kommunistliku partei taktikast Prantsusmaal).

Meie jagame sõdu õiglasteks ja ebaõiglasteks.

Peame õpetama oma õpilasi mitte tegema järeldusi tänapäeva andmete alusel. Ukraina ühendamine Venemaaga 17. sajandil või Krimmi ühendamine 18. sajandil ei toonud ukraina ega tatari rahvale olukorra paranemist. Tsaari-Venemaa rõhus neid, kuid ukraina rahvas võitles koos vene rahvaga tsarismi ja kodanluse vastu. Ukraina sai võimsaks Nõukogude vabariigiks, mille koosseisu kuuluvad kõik ukraina maad. Kui Krimm oleks läinud 18. saj. Türgile, siis ta oleks olnud seniajani mahajäänud maa olukorras.

Esimese vene revolutsiooni, 1917. a. kodanliku revolutsiooni ja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajalugu ning hilisema perioodi käsitletu meie päevini juhivad õppijaid leninismi alustele.

Selline ajaloo käsitlemine kujundab õpilastes marksistliku maailma-vaate ideid ja veendumusi.

7. Õpetaja peab andma oma kõnele elava hinge ja mõtte (M. Kalinin).

Eelmistes peatükkides ma püüdsin näidata, mida on vaja käsitleda ajaloo tundides ja millel on vaja eriti peatuda. Ma ei peatunud õppetöö meetodeil, sest see ei puutu minu artikli teemasse.

Kõigest öeldust on selge, missuguse tähtsuse omab koolis ajaloo õpetamine, kui seda käsitletakse õieti. Samuti on selge, et antud eesmärki — kasvatada lapsi kommunistlikus vaimus — ei saavuta see õpetaja, kes arvab, et tema asi on õpetada, aga et kasvatada on kommu-

nistliku noorsooühingu ja pioneeride organisatsiooni asi. Ajaloo õpetaja, kes piirdub faktilise materjali edasiandmisega õppijaile, ei ole kasvataja.

Nõukoguliku kooli õpetaja ei või olla apoliitiline, eriti aga ei või olla apoliitiline ajaloo õpetaja.

Ta saavutab eesmärgi — kasvatada uusi inimesi, sotsialistliku ühiskonna inimesi, kellel ei puuduks ülalkirjeldatud omadused, — kui ta kasutab selleks nõukogude rahvaste kangelasliku ja rikka mineviku ja oleviku.

Iga ajaloo õpetaja peab meenutama M. Kalinini sõnu: „Õpetaja peab andma oma kõnele elava hinge ja mõtte.“

Ideoloogiline kasvatus loodusõpetuses.

R. RÄGASTIK.

Bioloogilised teadused on tihedalt seotud tänapäeva majandusega ning on viimase arengus suure tähtsusega. Seepärast omistabki nõukogude kool noorsoo kasvatamisel loodusõpetusele erilist tähelepanu, paigutades teda esmajärguliste õppeainete hulka. Loodusõpetuse kursus algab juba III klassis ja jätkub pidevalt XI klassini, kus lõpeb darvinismi aluste tutvustamisega.

Nooremates klassides nõutakse loodusõpetuselt, et ta:

- 1) annaks õpilastele selgeid kujutlusi loodusest ja nende varal kujundatud elementaarseid loodusteadlikke mõisteid;
- 2) aitakse selgitada lihtsaid seoseid looduse elus ja nähtustes;
- 3) arendaks lastes huvi looduse elu ja nähtuste tundmaõppimiseks, tutvustades neid selleks vajalike võtetega, õpetades niiviisi rakendama omandatud teadmisi;
- 4) selgitaks loodusjõudude vallutamist inimese poolt ja nende rakendamist sotsialistlikus ülesehitustöös.

Vanemates klassides on loodusõpetuse ülesanded järgmised:

- 1) Anda teadmisi taimede ja loomade morfoloogia, anatoomia, füsioloogia ja süstemaatika vallas.
- 2) Näidata õpilastele looma- ja taimeorganismide eluprotsesside materiaalsust, ja vastandada teaduslik-materiaalne maailmavaade idealistlikkude vaadetega elavale loodusele; näidata konkreetset seost, mis on organi ehitusel ta funktsiooniga ja organismil — ümbritseva keskkonnaga; selgitada elava organismi omapärasust, anda kujutlus rakust ja organismi rakulisest ehitusest; tutvustada elementaarsete nähtustega võrdleva anatoomia, embrüoloogia ja paleontoloogia vald; anda elementaarne kujutlus orgaanilise maailma ajaloolisest arenemisest.

3) Näidata, kuidas inimene mõjutab taimi ja loomi, kuidas ta, tuginedes organismide arenemise seadusepärasuse tundmisele, vallutab taimede ja loomade loomuse, ning millised suurepärased perspektiivid avanevad organismide juhtimisega taimekasvatuses, loomakasvatuses, kalakasvatuses ja sotsialistliku majanduse teistes harudes; näidata teaduse edusamme Mitsurini, Lössenko, NSV Liidu teaduslike uurimis-asutuste tööde tulemuste varal.

Sellest selgub, et lisaks õppekavas nõutavate teadmiste ja oskuste andmisele, peab loodusõpetus viima õpilasi seosesse praktilise elu ja tänapäeva majanduslike probleemidega, samuti süvendama neis kommunistlikku moraali ja materialistlikku maailmavaadet — eriti dialektilise materialismi ja filosoofilise mateeria mõiste osas. Seega omab loodusõpetus suure tähtsuse ideoloogilise kasvatuse teostamisel.

Eduka ideoloogilise kasvatustöö üheks peamiseks eelduseks on hästi korraldatud õppetöö klassis. Seks peab looduslooo õpetaja täielikult valdama oma ainet, selle esitamisel mitte piirduma õpikus antud materjali ulatusega, jutustama piltlikult, kaasakiskuvalt, leidma alati õige meetodi, mis rakendaks töösse terve klassi, korraldama vaatlusi, demonstratsioonikatseid, praktilisi töid, õppekäike mitmesugustesse asutustesse, ekskursioone vabasse loodusesse, et vaadelda tundmaõpitavaid esemeid nende loomulikus asukohas, kasutama kõiki näitlikke õppevahendeid, alates joonistega, piltidega ning lõpetades diaposiitvide ja filmiga, täiendama oma ettekannet saateainega ilukirjanduslikest teostest, ajalehtedest, ajakirjadest jne. Kõiki neid võtteid kasutades teeme aine elavaks, viime ta õpilasele lähedale ja äratame huvi, millega paneme aluse ideoloogilisele kasvatustööle.

Aine käsitlemisel tuleb esijoones tõsta esile NSV Liidu suurt rikkust mitmesuguste loodusvarade poolest ja viimaste kasutamist sotsialistlikus ülesehitustöös. See äratab õpilasis imetlust ja uhkustunnet ning hiljem armastust oma suure ja võimsa kodumaa ning meie vennasrahvaste vastu, kellega koos töötades alistame üha enam ja enam loodusjõud, rakendades neid nõukogude ühiskonna teenistusse.

Käsitledes IV ja V klassis loodusõpetuse algkursuses meie orgaanilisi ja mineraalseid loodusvarasid — langevat veejõudu, metsa, maa-varasid — tuleb mainida nende esinemist ja kasutamist NSV Liidus ja Nõukogude Eestis. Antagu lastele nende eale ja arusaamisele vastav lühike ülevaade nimetatud ressursidele põhjenevate tootmisharude arengust neljandal viisaastakul ning selle tähtsusest NSV Liidu või Eesti NSV rahvamajanduse ja elanikkonna heaolule.

Langevast veejõust kõneldes puudutagu mõne lausega elektrijõujaamade võrgu laiendamist ja elektrienergia tootmise suurendamist tööstuse, põllumajanduse, transpordi ja elanikkonna igapäevaste tarvete rahuldamiseks. Rõhutagu ka moodsa tehnika rakendamist, mille kõrval õpikus esitatud vesiratas on lihtne lapse mängukann. Metsaelu käsitlemisel juhitagu õpilaste tähelepanu metsaalade suurele levikule NSV Liidu territooriumil, metsatööde mehhaniseerimisele — nii puude

mahavõtmisel kui ka transpordil — ning puidu üha laienevale kasutamisele keemiatööstuses (kunstsiid, piiritus jne.). Tutvustades lapsi savi, lubjakivi, tsemendi, turba, põlevkivi, kivisöe, nafta, raua ja värviliste metallidega, nimetada nelja viimase aine maavara tähtsamad leiukohad NSV Liidus ja teiste omad Nõukogude Eestis, ning kõnelda nimetatud maavaradele põhjeneva tööstuse perspektiividest käesoleval viisaastakul. Andmeid selle kohta saab NSV Liidu ja Eesti NSV neljanda viisaastaku plaani seadusest. Kuid hoidutagu ainult kuivade arvude esitamisest. Õpilastele tuleb asja selgitada piltlikult — tabelite, diagrammide abil, millega kaasas käib lühike jutustus õpetaja poolt.

Botaanika käsitlemisel on vaja pidada tihedat sidet meie kodumaa põllumajanduse, eriti põllunduse ja aianduse, ning neile põhjenevate tööstusharudega. Seega nihkuvad ideoloogilise kasvatuse teostamisel esikohale kultuurtaimed. Muide, peab märkima, et veel tänapäeval esineb mõnes NSV Liidu osas metsikus olekus rida liike, mis seisavad süstemaatiliselt õige lähedal meie kultuurtaimedele, kuuludes nendega samadesse perekondadesse. Nimetatud asjaolu loob eeldused kultuurtaimede sortide ja liikide arvu tunduvaks suurendamiseks tulevikus.

Kaukaasias leidub näiteks metsikus olekus pirnipuid 4 liiki, õunapuid 2, ploomipuid 4, kirsipuid 5, mandlipuid 4 ja sõstraid 3 liiki, ning viina-, viigi- ja granaadipuid igaühte 1 liik. Kesk-Aasia liiduvabariikides esineb metsikult õunapuid 2 liiki, pirnipuid 8, ploomipuid 4, kirsipuid 2, mandlipuid 8, viinapuid 2, viigipuid 2 ja sõstraid 10 liiki ning kreeka pähkli- ja granaadipuid kumbagi 1 liik. Samuti pole seni võetud kultuurtaimede hulka rida ristiku-, lutserni-, mesika-, nõiahamba-, hiireherne-, timuti-, keraheina-, nurmikate- ja teiste taimede liike, paljusid alkaloide ja eetriõlilisi sisaldavaid korvõielisi ja huulõielisi, värvi- ja kiutaimi jne. Kõik nad aitavad suurendada meie kodumaa rikkusi tulevikus.

Iga kultuurtaime juures peatumisel tuleb näidata kaardil ta levikut Nõukogude Liidus ja Eesti NSV-s — kui taim viimases esineb. Järgnevalt kõnelda lühidalt nimetatud kultuuri tähtsusest meie rahvamajanduses ning tema arengu perspektiividest neljandal viisaastakul. Niisuguste taimedena tulevad näiteks VIII klassis päevakorda õpikus leiduvad okaspuud, teraviljad, kartul, tubakas, päevalill, kok-sagõz ja tau-sagõz, nooremates klassides aga osa neist taimedest, milledele lisandub rida teisi. Kuna VIII klassis toimub ka NSVL majandusgeograafia kursuse läbivõtmine, kus esineb mõningaid taimi, millede kohta õpilasil pole sageli mingit ettekujutust, siis on soovitatav, et ka neid käsiteldaks lähemalt botaanika tunnis. Siia kuuluvad kenaf, kendõr, ramjee, sojauba, tau-sagõz ja kok-sagõz. Kaht viimast mainitakse loodusloo õpikus vaid möödaminnes, pikemalt nende juures peatumata.

Kassinaeriliste sugukonda perekonda *Hibiscus* kuuluv kenaf ehk Bombay kanep (*Hibiscus cannabinus*) on kõrge, üheaastase varrega taim, mille kiudu kasutatakse võrkude, kottide ja nõõri valmistamiseks. Teda kasvatatakse Lõuna-Ukrainas, Krimmis, Kaukaasias ja Kesk-Aasias.

Apocynaceae sugukonda perekonda *Apocynum* kuuluv kendõr ehk hiina nõges (*Apocynum lancifolium*) on 2 kuni 2,5 m, vahel aga 5—6 m kõrgune mitmeaastane rohttaim, kelle maapealne osa hävineb igal aastal. Taim sisaldab endas piimmahla, milles leidub 2—3% kautšukit. Kendõril on maa all tugev juur, mis on võimeline andma võsundeid, ning juurikas. See kasvab liivastel aladel 1—1,2 m, kuid soodes ainult 1—2 cm pikkuseks. Peavarrel on paljas, süstjate lehtede asetuse vahelduv, okstel aga vastakune. Taim kasvab luhtadel. Tema tugevaid kiudusid tarvitatakse tekstiil-tööstustes. Kendõri levimiselaks on Kirgiisia ja Kasahhia (peamiselt Tšu ja Ii jõgede luhad).

Nõgeseliste sugukonda perekonda *Boehmeria* kuuluv ramjee (*Boehmeria nivea*) on mitmeaastane rohttaim, kelle maapealne osa närbub talveks. Kahekojalise taime isasõied asuvad õisiku alumises ja emasõied ülemises osas. Ramjee tugevad ja pikad kiud on helevalged. Neist valmistatakse riidet langevarjude ja substratostaatide jaoks. Ramjeed kasvatatakse Batumi ja Lenkorani rannikul.

Taim	kiu pikkus mm	kiu läbimõõt mm
Lina	4—60	0,012—0,037
Kanep	8—40	0,016—0,032
Kendõr	2—55 (harva 140)	0,016—0,050
Kenaf	4—12	0,010—0,020
Ramjee	5—350 (harva 420)	— —

Liblikõieliste sugukonda perekonda *Glycine* kuuluv sojauba (*Glycine hispida*) on püstise varrega üheaastane taim, mis kaetud ruugete või valgete harjasetaoliste karvakestega. Tema lehed on kolmetised, kaunad lamedad ja karvased. Neis leidub 3—7 seemet, mis sisaldavad 34—36% valkainet ja 16—17% rasva. Soja seemnetest toodetakse õli ning valmistatakse piima, koort, kohupiima, piimapulbrit, taimejuustu, jahu, küpsiseid, leiba suhkrutõbistele, kohvi, šokolaadi jne. Samuti kasutatakse neid loomasöödana. Sojauba kasvab Kaug-Idas, Ukrainas ja Taga-Kaukaasias.

Korvõieliste sugukonda perekonda *Scorzonera* kuuluv tau-sagõz (*Scorzonera tau-saghyz*) on mitmeaastane tugeva juurega rohttaim. Ta varred ja lehed moodustavad maapinnal padjakesi, mis koosnevad mitmest kodarikust. Juuri läbistavad tardunud kautšuki niidikesed. Taime kautšuki sisaldus on keskmiselt 20%, kuid võib olla vahest kuni 40%.

Samasse sugukonda perekonda *Taraxacum* kuuluv kok-sagõz (*Taraxacum kok-saghyz*) on samuti mitmeaastane rohttaim. Ta süstjad lehed moodustavad lamava kodariku ja närtsivad talveks. Õisikuid on mitu, õied sidrunikollased. Tugeva peajuure ja keskosa ümber on hüübinud kautšukist niidikesed. Kautšuki sisaldus on juure niineosas kuni 20% ja puuosas kuni 8%.

Kautšukitaimedest on kõige sobivam kõnelda korvõieliste tundmaõppimisel, kuid seda võib teha soovikorral ka juurega tutvunemise puhul.

On endastmõistetav, et sellega ei piirdu ideoloogilise momendi sissetoomine botaanikasse. Nimetatud kursuse ulatuses leidub veel rida teisigi sõlmpunkte, mis võimaldavad seose leidmist. Nii võib mehaanilist maaharimist käsitleva osa juures kõnelda sotsialistliku suurmaapidamise (sovhooside, kolhooside) paremustest väikemaapidamise ees, seemnete ettevalmistamise puhul külviks — sammudest põllunduse toodangu tõstmiseks NSV Liidus, juure tundmaõppimisel rääkida meie mineraalväetistest; selgitades vee auramist lehest siduda seda kunstliku niisutuse korraldamisega Nõukogude Liidus, uute üritustega sel alal käesoleval viisaastakul jne. Peanõudeks jääb alati, et ideoloogiline osa oleks kooskõlas käsiteldava temaga, täiendaks teda ja moo-

dustaks viimasega lahutamatu terviku. Kunstlik seose otsimine on viga ega anna mingisuguseid positiivseid tulemusi.

Ei pruugi karta seda, et NSV Liidu majandusliku geograafia tõttu VIII klassis ideoloogilise osa sissetoomine botaanikasse muutub teatud määral esimese kordamiseks. Ka kordamine on vajalik, pealegi kui see sünnib teiselt seisukohalt lähtudes. Sel teel loome seose kahe aine — botaanika ja majandusgeograafia vahel.

Zooloogia kursus langeb peamiselt VI ja IX klassile. Ka siin tuleb näidata õpilasile NSV Liidu suurt rikkust mitmesuguste loomaliikide poolest, selgitades nende levikut ja kasutamist rahvamajanduse huvides. Mõned meie kodumaal elutsevaist loomadest on oma karusnaha poolest kõrgesti hinnatud ning esinevad haruldustena. Siia kuuluvad kobras, soobel, meresaarmas ja kotik. Neist kolm esimest õpperaamatus ei esine.

Soobli elukohaks on tihe, sirgetüveline, tuulemurru poolest rikas ning jõgedest ja ojadest läbitatud taiga, või mägede ülemises osas leiduvad seedrivõsaga kaetud rusukalded. Soobel on maapealse eluviisiga ja ronib vastumeelselt puu otsa. Oma pesa ehitab ta tühjadesse tüvedesse, puujuurte alla või kaljupragudesse. Tema peatoiduks on närilised, linnud, seedripähklid ja suvel ka marjad. Väljaspool paaritamisega elab soobel erakuna.

Meresaarmas on suurim kärplaste esindaja. Ta tagajäsemed on muutunud loibadeks. Loom elab ranniku lähedal vees, varjates end merekapsa tihnikus, kust ronib harva kaldakividele. Ta toitub meresilikuist, keda kogub enda rinnal asuvate laiade nahavoltide vahele ja sööb neid hiljem lebades selili vees. Looma peaaegu ainsaks levimisalaks on Komandori saarte ümbrus.

Kotik, kes kuulub loivaliste seltsi, veedab suurema osa oma elust avamerel. Maale tuleb ta vaid suvel paaritamise ajaks. Uheks niisuguseks koondumiskohaks on Komandori saared, kuhu koguneb kotikuid mõnekümne tuhande ümber. Tsaarivalitsuse ajal oli loom, samuti kui meresaarmaski, röövküttimise tõttu juba välja suremas.

Koduloomade käsitlemisel tunnis kõnelda NSV Liidu ja Eesti NSV karjamajanduse ning temast sõltuvate tööstusharude seisundist ja nende arengust käesoleval viisaastakul, illustreerides ettekannet vastavate andmetega neljanda viisaastaku plaani seadusest koos selgitavate tabelitega jne. Mainida ka meil aretatavaid tähtsamaid koduloomade tõuge ja nende omadusi.

Sobivail momentidel kirjeldada tänapäeval NSV Liidus kasutatavaid kütimis- ja kalastamisviise, ning võrrelda neid tsaariaegsetega, samuti ka kütide ja kalurite olukorda tol ajal ja praegu. Ei tohi jätta puudutamata meie kodumaa kalanduse arengut neljandal viisaastakul, mille plaani seaduses on öeldud järgmiselt: „... suurendada 1950. a. kalapüüki 1,5-kordseks, värskelt külmutatud kalatoodangut 1,8-kordseks ja kalafilee tootmist kolmekordseks, võrreldes sõjaeelse tasemega. Arendada laialdast kalapüüki põhja ja Kaug-Ida basseinides, eriti Lõuna-Sahhaliini, Kuriili saarestiku ja Kamtsatka rajoonis. Umber korraldada kalamajandus Lõuna-Sahhaliinil moodsa kalapüügi tehnika ning olemasolevate kalatöötlemisettevõtete rekonstrueerimise alusel.“

On soovitav kõnelda ka NSV Liidu looduskaitse aladest, mida muide sama hästi võib teha ka botaanika tundides. Kõige parem on kirjeldava iseloomuga osad esitada lugemispalade või filmi abil, kui leidub selleks vaid võimalusi.

Loomi ja taimi tuleb alati käsitleda seoses nende geograafilise ümb- rusega, orgaane nende funktsiooniga, mis loob ettekujutuse loodu- sest kui ühtsest tervikust, kus valitseb omavaheline seos ja vastasti- kune sõltuvus. Sellel on suur tähtsus materialistliku maailmavaate kujundamisel.

Inimese anatoomia ja füsioloogia tundides kõneldagu töö ja puhkuse tähtsusest inimese elus, inimeste eest hoolitsemisest Nõukogude Liidus: tasuta arstiahist, tööjõuetute abistamisest, emade ja laste hoole- kandest, kehakultuuri liikumise soodustamisest, elanikkonna vaim- sete tarvete rahuldamisest. Juhtida õpilaste tähelepanu nimetatud üritustele määratud suurtele eelarvelistele summadele ja võrrelda Eesti NSV-s seks otstarbeks ettenähtud kulutusi kodanlikus Eestis tarvitatud summadega.

Lugeda mõnda kirjeldust elust kuurordis, puhkekodus, Arteki pio- neerilaagris, või veel parem vaadata mõnd sellesisulist filmi.

Kui leidub vajalikku materjali, siis tutvustada õpilasi nõukogude teadlaste saavutustega arstiteaduse alal.

Darvinismi alused pakuvad rikkalikku materjali materialistliku maa- ilmaavaate kujundamiseks, eriti dialektilise materialismi osas. Juba varem läbivõetud kursuse põhjal jõudis õpilane otsusele, et kogu loodus kujutab endast ühtse terviku, kus valitseb vastastikune sõltu- vus. Nüüd veendub ta selles veelgi enam, nähes looma- ja taimeriigi põlvnemist ühisest algüvest. Paleontoloogia, embrüoloogia, eriti aga tutvunemine inimese põlvnemisega tõestavad vastuvaidlematult, et looduses toimub alaline areng, vana väljasuremine, uue tekkimine, kusjuures arengu käik kulgeb tõusu suunas. Maakera ajalugu, orgaa- nilise maailma evolutsioonid näitavad, et muutused sünnivad hüppe- liselt, et aeglaselt kuhjuvad kvantitatiivsed muudatused kutsuvad esile kvaliteedi muutumise, mille tulemuseks on uute geoloogiliste ajajärkude, uue fauna ja floora või lihtsalt uute organismide liikide tekkimine. Õpilane näeb, et taime- ja loomariigis pidevalt toimuv võitlus õngi selleks tõukejõuks, mis tingib progressi, viib võidule tuge- vamad, paremate omadustega varustatud individid. See viib ta dia- lektilise materialismi neljanda põhilause mõistmisele — mis kõneleb vastandite võitlusest.

Kõikidele nimetatud momentidele peab õpetaja juhtima õpilaste tähelepanu, aitama neil omatud teadmisi grupeerida, paigutada neid kindlasse süsteemi jne. Tuleb viia õpilased arusaamisele, et maailm on reaalne, koosneb materiasest ning kogu looduse mitmekesisus on tingitud materia liikumisest ja erisugustel arenguastmeil olevaist matee- ria liikidest. Muide, käsitledes võitlust oleluse eest, on vaja õpilasile teha selgeks, et nimetatud põhimõtte pole kehtiv inimühiskonnas ning

selle propageerimine esitatud kujul on reaktsiooniline toiming, millega tegelesid omalajal fašistid, jagades inimkonna „kõrgemateks“ ja „madalamateks“ rassideks.

Lõpuks, selgitades inimese mõju loodusele (seda teemat saab käsitleda mitmes klassis) ei tohi jätta mainimata nõukogude uurimisasutuste ja teadlaste tegevust üksikute kultuuride levitamisel, õilistamisel ning uute sortide, tõugude ja koguni liikide aretamisel. Siin väärivad eeskätt mainimist Mitsurin, Lössenko ja Tsaitsõn, kes on osutanud suuri teeneid NSV Liidu põllumajandusele.

Paljud kultuurtaimed, nagu näiteks egiptuse ja ameerika puuvill, tung (tungipuu), datlipalm jt. on meile toodud sisse alles nõukogude korra ajal. Muide on inimese mõju kultuurtaimede (samuti koduloomade) liikide levimise suhtes õige suur. Sageli kistakse nad lahti oma algkodust ning viiakse tuhandeid kilomeetreid eemale, kus kohanevad täielikult. Nii on näiteks hiinapuu kodumaaks Boliivia ja Peruu, kuid praegu on tema kultuuri peamiseks keskuseks Jaava saar. Egiptuse puuvill põlvneb Lõuna-Ameerikast, praegu on ta tähtsaimaks levimisalaks Egiptus, tungipuu põlvneb Hiinast, praegu on ta tähtsaimaks levimisalaks USA; kakaopuu põlvneb Amazooniast, praegu on ta tähtsaimaks levimisalaks Kullarannik Aafrikas; päevalill põlvneb Ameerikast, arbuus Lõuna-Aafrikast, pehme nisu Edela-Aasiast ja kõva nisu Abessiiniast, kuid praegu on nende tähtsaimaks levimisalaks NSVL.

Seda inimese võimu looduse üle tuleb selgitada õpilasile ja toonitada, et looduse vallutamine on üks suurimaid tegureid kommunismi ülesehitamisel.

Botaanika õppepraktikast kooliaias¹

P. I. BOROVITSKI ja V. A. MATIESEN.

Kooliaial on teatavasti suur tähtsus kooli õppe- ja kasvatustöös. Kooli õppe- ja kasvatusülesannetele täielikult kohandatud kooliaia olemasolu võimaldab õpetajale elavamaks muuta bioloogia õpetamist, tugevamini siduda teoreetilist klassitööd praktiliste küsimustega.

Koolitöö vältel kevadel ja sügisel on võimalik organiseerida kooliaias tunde ja õpilasekursioone väga paljudel teemadel. Kooliaia olemasolu võimaldab õpetajal vormistada õppevahenditeks õpilaste harjutustööde tulemusi (diagrammid, skeemid), samuti valmistada terve rea õppevahendeid kabineti jaoks (näiteks kultuurtaimede, ravimtaimede, umbrohtude ja muude taimede herbariumid, õppevahendid morfoloogia, süstemaatika, darvinismi põhialuste jne. alal). Kooliaed järelikult

¹ Ajakirjast „Jestestvoznanie v škole“, 1946, nr. 2. Vt. ka: V. Toom, Tööd kooliaias. „Nõukogude Kool“ 1946, nr. 5.

osutub väga kasulikuks täienduseks loodusloo kabinetile, võimaldab rikastada kabinetti ja huvitavalt sisustada tunde ja klassivälisist tööd.

Peale selle õpetajal on võimalik korraldada kooliaias õpilastele praktilisi harjutustöid teatava kindla programmi järgi ja sel viisil anda neile kogemusi tegelikus töös. K. A. Timirjazev kirjutab, et „iga kool, kes taotleb õpilaste tutvustamist loodusloo antud haruga, peab neile edasi andma mitte ainult teatavaid teadmisi, vaid ka varustama neid vastavate kogemustega².

Korraldades katseid kooliaias, sooritades praktilisi harjutusi maaharimise, külvide ja taimede hooldamise alal õpilased tõepoolest omandavad kasulikke töökogemusi.

Kooliaias on võimalik teostada niisuguseid õpilaste harjutustöid, nagu maaharimine ja väetamine, seemnete külvamine kastidesse koos järgneva istikute pikkimisega lavadesse ja peenardele, rohttaimede pookimine, dekoratiivtaimede aia- ja köögiviljade hooldamine, umbroost puhastamine, kohendamine, pealtväetamine jne.

Edasi võidakse kavasse võtta tunde taimelavade ettevalmistamiseks ja neisse kapsa külvamiseks, tomati ja teiste kultuurtaimede istikute kasvatamiseks, lahtise peenramaa harimiseks, puukoolis töötamiseks (pistokste abil paljundamine, istutamine), kollektsoonide jaoks määratud aiaosas töötamiseks seoses taimede süstemaatika kursusega.

Peale selle teostatakse töid aias esinevate kahjurite määramise ja nendega võitlemise alal.

VIII klassis teostatakse töid suvistamise (jaroviseerimise), vegetatiivse hübriidiseerimise, katselappide saagi arvestamise meetodika jne. alal.

Enamik neist töödest satub ajavahemikule märts — mai keskkohal, s. o. ajale enne kevadisi eksameid. Osa ajast aga langeb sügisele.

Kooliaial on määratu suur tähtsus noorte naturalistide ringi tegevuse arendamisel. Selle ringi liikmetele antakse uurimiseloomuga ülesandeid, milliseid nad ka täidavad peamiselt kevadise-suvise perioodi kestel. Nende tööde juures nad omandavad uurimiskogemusi, tutvuvad katselise töö korraldamise põhimõtetega, harjuvad korralikult pidama päevikut ja lõpuks arendavad endas oskust järelduste ja üldistuste tegemiseks.

Alljärgnevalt toome teatava arvu katseid taimedega kooliaias, võttes käsitusobjektideks väga mitmesugused kultuurid. On endastmõistetav, et õpetajal ei maksa taga ajada suurt katsete arvu. Parem on teha asjalik valik nendest teemadest, pidades meeles, et tähtis on mitte läbitöötatud materjali hulk, vaid selle kvaliteet.

Ei tohi liigselt anduda aiandustehnikale, nii et tagaplaanile võib jääda harjutustööde pedagoogiline eesmärk. Keskkool ei valmista ette aednikke ega köögivilja-kasvatajaid, vaid annab õpilastele üldhariduslikke teadmisi ja oskusi, juhtides neid arusaamisele eluavaldustest loo-

² K. A. Timirjazev, Kogutud teosed, X k., 1940, lk. 52.

duses ja selgitades neile, millisel viisil neid teadmisi rakendatakse praktilises elus. Kooliaia peamiseks eesmärgiks on abistada bioloogiakursuse konkreetset omandamist koolis. Õpetaja ei tohi silmast lasta kooliaia sellist teenindusosa ega tegelda tehnikaga tehnika enda pärast. Harjutustööd kultuurtaimedega ja agrotehniliste võtete tundmaõppimine ei tohi mingil juhul tagaplaanile tõugata õpilaste praktilist tutvumist metsiku loodusega ekskursioonide ja vaatluste korraldamisega metsa, aasale, tiikide juurde jne., kuna kõige selle hariduslik tähtsus pole sugugi väiksem.

Kooliaia planeerimine.

Maa-ala kooliaia korraldamiseks on soovitatav eraldada kooli vahetus läheduses, et oleks võimalik pidada tunde kooliaias kooli üldist tunniplaani rikkumata. Aia pindalaks on Föderatsiooni Haridusministeeriumi käskkirjaga ette nähtud 0,5 ha. See pindala on täiesti küllaldane nende ülesannete täitmiseks, milledest oli juttu eespool. Alata võib ka väiksema maa-alaga ja, tööd järk-järgult laiendades, suurendada aeda, kui selleks leidub võimalusi, kuni 1—1,5 ha.

Aed on vaja piirata taraga ja kui esineb liigvett, kaevata kraavid vee ärajuhtimiseks. Aia kõige madalamasse kohta tuleb kaevata veemahuti, sellest väljavõetav muld aga laduda kuhja, millele võib hiljem istutada või külvata mõningaid mägitaimi (alpitaimla).

Veemahutit võib kasutada kastmiseks; peale selle veemahutisse endasse ja tema lähedusse võib koondada vee- ja veeäärset taimestikku. Sellises veemahutis peatselt tekib ka mitmekesine fauna, mis annab võimaluse organiseerida eeskujulikku ekskursiooni teemal „Elu veekogus“.

Aia sissekäik vajab kunstilist kujundamist, kasutades kaunistamiseks lillepeenraid, lilleistandusi teede ääres, muruplatse, ronitaimede grupe jne. Sellel on suur kasvatuslik tähtsus, kuna see arendab lastes esteetilisi tundeid ja kutsub esile tugeva tahtmise töötada taimekasvatuse alal kohe esimesest aeda astumise sammust. Tara äärde on kasulik istutada mitmesuguseid puuliike ja põõsaid, hoidudes ometi aia varjutamisest selliste istandustega. Aiast valmistatakse plaan ja sellele kantakse kõik aias ettenähtud alljaotused.

Üleliiduline nõupidamine maakooli töö parendamiseks soovitas ette näha kooliaias järgmised põhisad:

- 1) Maa-ala algklassidele 200—1000 m².
- 2) Õppemaa-ala V, VIII ja IX klassidele („taimede elu“, „taimede süstemaatika“, „darwinismi põhialused“) 800—1000 m².
- 3) Põllukultuurid — 600—800 m².
- 4) Kõögiviljad — 800—1000 m².
- 5) Maasikad — 120—200 m².
- 6) Puukool — 120—200 m².

- 7) Viljapuude ja marjapõõsaste aed — 900—1250 m².
- 8) Lilled ja dekoratiivtaimed — 200—300 m².
- 9) Lavad ja taimelavad.
- 10) Väljak õppetöök õpilastega.
- 11) Väljak meteoroloogilisteks vaatlusteks.

Omalt poolt soovitaksime veel ette näha maa-ala ilupuude ja põõsaste kasvatamiseks, kus võiks toimuda ka mitmeaastaste lillede kasvatamine.

On arusaadav, et uue kooliaia arendamisel kõik neid osasid arendatakse järk-järgult, arvestades kooli reaalseid võimalusi.

Katselappidele on kõige otstarbekohasem anda täisnurkne kuju, nad peavad asetsema tasasel hästi valgustatud kohal, kuna katseteks valitud maa-ala peab olema võimalikult igas suhtes ühesugune.

Lappidele, kuhu koondatakse mitmesuguste taimede kollektsioonid, näiteks süstemaatika alal, taimede muutuvuse alal, ravimtaimed, kiudtaimed jne., pole vaja anda täisnurkset kuju. Tingimuste ühetaolisus pole siin enam nõutav. Just vastupidi, ökoloogiliste tingimuste mitmekesisus võimaldab suure eduga saavutada mitmekesisust ka flooras.

Kõikide lappide vahel peavad olema 1—1½ m laiused teed selleks, et tunni-ekskursiooni korraldamisel õpetaja võiks hõlpsasti paigutada lapsi iga lapi ümber. Aia keskel, või kui kohasem — küljeosas asetsegu meteoroloogiajaam.

Sobivas kohas aias tuleb valmistada pinnase läbilõige täisnurkse, 1—1½ m sügavuse augu näol kolme sileda vertikaalse seinaga, neljandalt poolt aga pikaldase kallakuga, et õpilased võiksid laskuda augu põhja ja toimetada pinnase kihtide mõõtmisi. See läbilõige on vajalik ekskursionideks eluta looduse ja botaanika alal.

Väga otstarbekohane on põhjapoolsele küljele püstitada kuur inventari hoidmiseks, kuuri lõunapoolsele küljele aga väheldane lava 6—8 raamiga, mis vajalik istikute kasvatamiseks. Kuur kaitseks lava põhjatuulte eest. Lavaraamid, arvestades laste vanust, tuleb valmistada vähendatud mõõtudes (110 × 70 cm).

Aia ümber peab asetsema „Linnuriik“ mitmet seltsi pesakastidega ja toiteseadistega lindude toitmiseks talvel. Aias võivad olla ka 2—3 mesipuud, kuna suveks sinna võib paigutada puure väikeloomadega.

Aiatöödeks vajalikud tööriistad ja abinõad.

Aiatöödeks on vaja muretseda mõnesugust inventari, arvestades selle piisavust ühe klassi üheaegseks töötamiseks. Selleks on küllaldane omada: 1) labidaid — 30, 2) rehasid — 30, 3) kastekannusid — 10, 4) harkisid — 5, 5) kõblaseid — 20, 6) kanderäume — 10, 7) kärusid — 2, 8) kühvlikesi — 40, 9) lõikeraudu — 5, 10) sõelu mitmesuguse võrguga 3.* Katsetöödeks peale selle on tarvilikud kaalud koos kaalu-

* Neid arve võib ajutiselt 2—3 korda vähendada. T o i m.

pommidega, termomeetrid temperatuuri jälgimiseks lavades, mõõdulindid.

Õppeaeda tuleb kujundada väga hoolikalt ja täpselt, milleks kogu planeerimist tuleb teostada tingimata nõõri abil. Nõõri järgi mõõdetakse välja lapid, märgitakse teed, toimetatakse puude ja põõsaste istutamist jne. Seepärast on vaja aegsasti varuda mõned nõõrid (à ca 25 m) ja siduda nende otste külge teravad vaiakesed. Vajalikud on ka märkimisabinõud taimekohtade märkimiseks pikkimisel ja istutuspulgad ja -pulgakesed. Tarvilikud on külvikastid mõõtudes $4 \times 25 \times 6$ cm poole-tollilistest laudadest, lillepotid jne. Kogu loetletud põllumajanduslik väikeinventar peab olema kergemat tüüpi, et see oleks jõukohane lastele.

Soovitav on veel muretseda aia jaoks kantav jääkast jaroviseerimistöõde korraldamiseks ja vineerist värvitud kastid fotoperiodismi katseteks kahe puitkäepidemega, mõõtudes $0,8 \times 1$ m, kõrgusega $0,9 - 1$ m, samuti ka tugikepid taime sidumiseks, lipikud mitmes mõõdus. Tarvilikud on ka materjalid: seemned ja istutusmaterjal, väetised, paks paber või papp, pergamentpaber, marlist sidemed tolmutuskatseteks, vatt, rogusk, niinekiud pookimiseks, niiti, sidumisnõõri, kemiaaale kahjurite tõrjeks jt. materjale.

Töö temaatika õppe-katseaias.

Mõningaid töid aias on võimalik korraldada frontaalselt, s. o. kogu klassiga või siis ainult vastava ringi osavõtul (näiteks maaharimise, kahjurite tõrje, lillepeenarde istutamise, puude ja põõsaste istutamise jne. alal). Peale selle iga noor naturalist või väike grupp 3—5 inimesest võivad teostada iseseisvat katsetööd mingil teemal, näiteks pookimine, jaroviseerimine, mullapinna katmine, fotoperiodism, sordikatsed jne.

Töö temaatika kooliaias seotakse tihedalt bioloogia kursuse vastavate osadega ja noorte naturalistide tööplaaniga.

Klassitöö vältel õpetaja juhivad õpilaste tähelepanu nendele katseteemadele, millised oleks soovitav läbi töötada kooliaias. Need teemad jaotatakse õpilasarühmade vahel. Õpetaja laseb neid tutvuda valitud katset käsitleva kirjandusega, kavastada tööplaani, katselappide plaani, hankida vajalik külvivõi istutusmaterjal, ette valmistada vaatluste ja tulemuste arvestuste skeemid. Sel viisil teostatakse aegsasti kogu ettevalmistustöö. Kevade tulekuks — aiatööde alguseks — õpilased omavad vastava ettevalmistuse ja kõik vajalikud materjalid. Neile jääb ainult katsed käima panna ja siis teostada hooldamist ja vaatlusi. Kevadisel eksamiteperioodil on õpilastel aega vähe. Ainult katsetööks õigeaegse ettevalmistuse puhul õpilased suudavad käima panna aias kõik vajalikud katsed ilma suure ajakuluta.

Enamik katsetest on võimalik teostada kõige väiksematel lappidel, alates 1—2 kuni 10 m². Katsete õigeks korraldamiseks on vaja valida

katselapid enam või vähem ühesugustes tingimustes: paremaid tulemusi annab ühe ja sama katse korraldamine ka h e l katselapil. See on eriti tähtis, kui maapind aias ei ole ühesugune. Kõrvuti katselapiga on vaja ette näha ka k o n t r o l l - l a p p.

Näiteks, kui tahame selgitada tuhaga väetamise mõju kartuli saagile, siis peab olema saakide võrdlemiseks ka väetamata kartulilapp. Kõik taime kasvutingimused: mahapaneku ja ülesvõtmise aeg, seemnematerjali sort ja kvaliteet, hooldamine, — peavad olema mõlema katselapi jaoks ühesugused ja lappide erinevus peab seisnema ainult tuhaga väetamises.

Katsete käigu ja tulemuste arvestamiseks on õpilastele soovitatavad vihikud, kuhu nad kannavad järgmised andmed:

1. Katse teema.
2. Mitmendat aastat korraldatakse katse.
3. Seemnete või istutusmaterjali sort.
4. Seemnete idanevus ja kasvuvõime.
5. Kultuuritingimused (kas külvatakse või istutatakse peenardele, kukkidele, vagudesse või tasasele kohale; põhiliste tööde teostamise kalendaarsed tähtjad).
6. Muld.
7. Väetamine.

Õpilasarühm või üksik noor naturalist toimetavad katseks võetud taime vaatlemist ja märgivad päevikusse kõik iseärasused ühe või teise taime arenemises ja üldse kõik, mis toimub katselapil.

Kasulik on aegsasti koostada plaan vaatlusteks, milliseid rühm peab teostama seoses katsega. Selline plaan on eriti tähtis nendele, kes esmakordselt alustavad tööd kooliaias.

Näide: *Juurviljade vaatlused.*

- 1) Kudas toimus külv? Mida pandi siis tähele vaba looduse elus? Ilmastiku seisukord?
- 2) Juurvilja taimede tärkamisel joonistada idandid üles ja õppida neid selgelt eraldama umbrohtude idanditest.
- 3) Mis ajaks tärkas 50% idandest?
- 4) Selgitada, millega erinevad idandite idulehekesed järgnevatest tavalistest lehtedest.
- 5) Kuivatada üksikute taimede noored idandid ja idandid esimeste tavaliste lehtedega; kirjutada lipikule taime nimetus, tema vanus ja siduda lipik kuivatatud taime külge.
- 6) Märkida üksikute juurviljade arenemise kiirus.
- 7) Kas ei pandud tähele mingeid iseärasusi taime arenemises (pikaks kasvamine jne.)? Milline oli ilmastiku seisukord taime sellel kasvuperioodil?
- 8) Mõõta taimede roheline osa kasvu kord nädalas.
- 9) Iga nädal kaevata välja koos juurega 1—2 taime ja kuivatada need. Küpsematel juurviljadel roheline osa kuivatatakse eraldi. Juurikatel lõigatakse välja keskmisest osast viil kogu pikkuses ja kuivatatakse tulise triikraua all läbi paberi.
- 10) Jälgida taime roheline osa ja juurika arenemist, kaaludes iga 15 päeva järel mitme juurvilja taime lehed ja juurikad ja arvutades nendest keskmine.
- 11) Jälgida kahjurite ja haiguste ilmumist taimedele ja nende tõrjeks kasutatud ühe- või teissuguste vahendite tõhusust.

12) Toimetada külvi harvendamist, jätta katselapil väike osake harvendamata ja võrrelda edaspidi juurikate kasvu tulemusi. Seletada vahe põhjust.

13) Korrapäraselt puhastada katselapp umbrohust. Milline tähtsus on umbrohust puhastamisel? Kuidas on vaja toimetada umbrohu kitkumist?

14) Organiseerida oma külvide hooldamist ja vaatlemist kogu suve vältel.

15) Sügisel võtta arvele mitmesuguste juurviljade saak. Kogutud taimedest koostada plakat: „Porgandi (või teise juurvilja) arenemine“.

Võib kasutada vaatluste päevikuks eri vormi.

Vaatluste päevik.

Kuu ja päev	Mida vaadeldi ja mida tehti katselappidel	Mida vaadeldi looduses	Ilmastiku seisukord
10. mai	Külvati porgandeid	Kased hakkasid lehte minema	Selge, soe. Temperatuur +14° C

Rühm koostab katsega seotud töödele ligikaudse kalendriplaani, võttes kalendrisse järgmised tööde liigid koos kuu ja päeva näitamisega, millal antud töö on vaja teostada, ja koos järgneva märkusega, millal töö tegelikult teostati. Sellise kalendri koostamisel võetakse aluseks üldine tööde kalender juurvilja-aias.

Tööde liigid	Aeg kalendri järgi	Millal tehtud
Maa harimine		
Väetamine		
Peenarde, kukkide, vagude vms. valmistam.		
Istutamine (või külvamine)		
Kastmine		
Umbrohust puhastamine		
Harvendamine		
Sidumine		
Mulla kohendamine		
Muldamine		
Kõrvalharude lõikamine		
Esimene saagikogumine		
Lõplik saagikogumine		

Tööde kalendri koostamisel kantakse sellesse ainult seda, mis käib katseks valitud taime kohta. Niisuguste tööde jaoks, milliseid toimetatakse mitu korda suve vältel, nagu umbrohust puhastamine, harvendamine, mulla kohendamine jt., märgitakse tööde teostamise tähtajad, kuna kastmise jaoks, mida toimetatakse peaaegu iga päev, märgitakse kõige regulaarsem kastmise aeg ja tähtajad.

Katsete käigu ja tulemuste arvestamiseks joonestatakse skeemid. Alljärgnevalt on toodud selline skeem kartuliga toimetatava katse jaoks:

1	2	3	4	5	6	7	8
Katse teema "Väetiste mõju kartuli saagile"	Pindala m ²	Väetisi kogu pindalale	Istutus- materjali (või seem- ne) hulk	Istutamise või külvi aeg	Õitsemise aeg	Korista- mise aeg	Saagi arvestus
Kontroll							
Tuhk							
Sõnnik							
Kaaliväetis							
Lämmastikväetis							
Fosforväetis jm.							

Saagi üksikasjalikumaks arvestamiseks on kasulik võtta järgmine skeem:

Katse teema "Väetiste mõju kartuli saagile"	Pindala m ²	"Pesade" arv antud pindalal	Pesakonna keskmise kaal kg	Mugulate keskmise arv pesa- konnas	Mugula keskmise kaal	Kõige suu- rema mugula kaal	Saak kogu pindalalt	Saak 1 m ² kohta	Saak hek- taarilt tsent- nerites
Kontroll									
Tuhk									
Sõnnik jne.									

Teostatud arvestuse alusel tehakse järeldused katse tulemustest. Võrdlusarvud, mis näitavad saaki hektaarilt, mugula keskmist kaalu jm. vormistatakse diagrammidena, milliseid õpetaja väga hästi saab kasutada tunnis, kui käsitletakse teemat "Taimede toitumine".

Lisaks kõikide oma vaatluste hoolikale üleskirjutamisele õpilased toimetavad ülesjoonistamist, kuivatavad herbaariume, fotografeerivad. Nad peavad tundma vastutust neile usaldatud töö eest ja asudes oma teema täitmisele, peavad olema juba küllaldaselt teoreetiliselt ette valmistatud töötamiseks katselapil. Väga hea on ringi üld- või sektioonikoosolekutel kuulda ettekandeid noortelt naturalistidelt nende poolt teostatud katsete kohta, avaldada nende tööd noorte naturalistide või kooli üldises seinalehes, samuti ka lastekirjanduses.

Õpetaja peab tundides laialdaselt kasutama laste töötulemusi kooli-aias, demonstreerides kursuse vastavate osade puhul diagramme, elavaid ja kuivatatud eksemplare, jooniseid, fotosid jne.

Oma tööpraktikas me alati püüdsime võimalikult laiemalt valgustada noorte naturalistide katsetööd. Koolis näiteks seati üles erivitrin

noorte naturalistide ringile, kuhu lisaks igasugustele teadaannetele paigutati ka andmed laste poolt teostatud katsete tulemustest. Samasse vitriini asetati fotod noortest naturalistidest-katsetajatest ja nende katselappidest, looduse kalender, sinna pandi välja soovitatava kirjanduse nimekirjad, väljalõiked ajalehtedest. Noorte naturalistide-katsetajate töö-hooaja lõpul korraldati näitus, mis haaras kogu tööd kooliaias. Sellele näitusele pandi välja nii elavaid taimi kui ka noorte naturalistide poolt valmistatud diagramme ja preparaate.

Katsete teemasid võib kavastada rohkemal määral. See ei tähenda, et õpetaja peab kõik need katsed läbi viima. Ta valib välja nendest ainult sellised, mis on teostatavad antud kooli konkreetses tingimustes. Mitme kooli jaoks organiseeritud aias või rajooniaias on vaja kavastada ulatuslikum plaan eksperimentaal- ja muudeks töödeks aias.

Mitte võttes endale ülesannet esitada täielikku aiatööde temaatikat, me toome vaid mõned üksikud katsete teemad ja kirjeldame vaid mõningaid aia osi.

Katsed taimede toitumisest mullast.

Katsete eesmärgiks on tõestada, et andes taimedele mitmesuguseid väetisi on võimalik märgatavalt tõsta saaki. Katseteks võetakse taimed, milliseid kasvatatakse eesmärgiga, saada: 1) juurikaid, 2) mugulaid, 3) lehti, 4) vilju. Katseteks vajalik materjal: kapsataimed sortidest „Belorusskaja“ või „Slava“; peediseemned sortidest „Egiptuse“ või „Bordeaux“; porgandiseemned sordist „Chantenet“; tomatitaimed sortidest „Sparcs“ või „Piison“; kartulimugulad sordist „Berlichingen“. Väetistest kasutatakse naatrium- (tsiili-) või ammooniumsalpeetrit; kaalisoola (äärmisel juhul — tuhka) ja superfosfaati. Muidugi võib õpetaja katseteks valida ka teistest liikidest ja sortidest taimi. Näiteks võib ta võtta katseteks põllundus-, tehnilisi jm. kultuure. Võib võtta ka teissuguseid väetisi ja nende kombinatsioone. Me toome ainult siin näitena katsete korraldamise skeemi meie kooliaias.

Reeglina iga katset korraldatakse kahel-kolmel korral, ja korduvat katset võib anda teisele õpilasele või teisele õpilasarühmale. Iga katse korraldatakse selliselt, et üks katselapp erineks teisest ainult ühe tingimusega.

Üksikutel katselappidel korraldatakse katseid pealtväetamise (väetiste lahustega kastmist) mõju selgitamiseks kapsa või muu kultuuri saagile järgneva skeemi kohaselt: 1) kontroll — ilma kastmiseta, 2) kastmine virtsaga kord suve jooksul, 3) kastmine virtsaga 2 korda suve jooksul, 4) kastmine virtsaga 3 korda suve jooksul. Virtsa lahjendatakse veega vahekorras 1 : 8 esimeseks kastmiseks ja seejärel vahekorras 1 : 5. Kastmist toimetatakse pärast vihma või eelnevalt kastetakse taimi puhta veega. Virts on tugeva ja kiire mõjuga väetiseks. Virtsa asemel võib kasta taimi salpeetri lahusega (supilusikatäis pange vee kohta), jaotades pangetäie 25 taimele.

Täienduseks näidatud katsetele võib korraldada veel katse, mis selgitab ainult sõnnikuga väetamise ja kombineeritud väetamise (pool sõnnikut ja pool mineraalväetist) mõju. Kui on võimalik hankida turvast, on kasulik võtta kavva ka väetamine turbaga, turbakompostiga, turbasõnnikuga.

Tomatitaimed istutatakse kukkidele (lõunas — tasasele maapinnale) pärast seda, kui pole enam karta öökülmi, vahedega 70×40 cm. Kapsataimed istutatakse vahedega 70×60 cm. Porgand külvatatakse varakult, niipea kui on võimalik maad harida. Peet külvatatakse nädal hiljem porgandist. Kartulid pannakse maha vahedega 60×40 cm antud piirkonnas tavaks võetud tähtaegadel (orienteeruvalt siis, kui õitseb toomingas ja kui hakkab õitsema kollane akaatsia). Peenarde ja kukkide suund on kohane põhjast lõunasse.

Järeldusi. Saak kontroll-lapilt on kõige madalam, täisväetisega lapilt — kõige suurem. Peale selle üksikud väetiste liigid erinevalt mõjuvad nendele taimerühmadele. Nii näiteks lämmastik tõstab märgatavalt kapsa saaki, kus toiduks kasutatakse lehtede massi; tomatite juures aga, põhjustades vegetatiivsete osade tugevat kasvu, pidurdab arenemist — nad hakkavad hiljem õitsema ja viljad võivad jääda valmimata. Fosfor aga vastupidi kiirendab tomatite valmimist jne.

Katsed, mis selgitavad maapinna kinnikatmise mõju saagile.

Katse eesmärgiks on näidata, et kattes maapinda mitmesuguste materjalidega, näiteks turbapuruga, kõdunenud taimejäänustega, sõnnikuga, katusepapiiga ja erilise kattepaberiga, meie loome soodsamaid tingimusi taimede kasvamiseks. Selle võtte puhul ei teki koorikut, lämmatatakse umbrohud, toimub paremini „mulla hingamise“ protsess, muld paremini soojeneb kaite musta värvuse tõttu, peab paremini kinni niiskust, paremini säilib mulla struktuur, vähemal määral toimub väljauhtumine jne.

Materjalid. Kasutatakse erilist kattepaberit või selle puudumisel katusepappi. Katseks võetakse kurke, tomateid, porgandeid või peete, kartuleid, pea- ja lillkapsast.

Kapsad ja tomatid istutatakse taimedena, muud kultuurid külvatatakse seemnetena, kartul pannakse maha mugulatena.

Katse korraldus. Valmistatakse peenrad ja külvatatakse nendele seemned reaskülvis. Ridade vahele pannakse maha kattepaberi ribad. Need kinnitatakse maapinna külge kas mulla pealeriputamise või vaiakestega või traatlookadega. Istutatavate taimede puhul peenar kaetakse kinni üleni, pärast seda aga lõigatakse noaga augud vajalikul kaugusel üksteisest ja nendesse istutatakse taimed. Kaetud peenardega kõrvuti külvatatakse või istutatakse kontrollpeenrad. Mõnede istutatavate kultuuride juures, kõige parem lillkapsa ja tomatitega on võimalik korraldada katset selliselt, et kaetakse maapind iga taime juures mitte

täielikult, vaid üksikute ruutudega või ringidega, niinimetatud „kattakraedega“.

Järeldusi: 1) Maapinna katmine kaotab peaaegu 100%-liselt umb-rohu.

2) Kaetud maapinna puhul toimub küpsemine 10—15 päeva varemalt.

3) Maapinna katmisel saak on märksa kõrgem.

4) Kapsalised märksa vähem kannatavad kapsakärbse rüüste all.

Katsed, mis selgitavad toitumispindala mõju taimede kasvule ja arenemisele.

Katse eesmärgiks on näidata, missuguste pindalade puhul saak on maksimaalne ja missugustelt pindaladelt saadakse varajasemat saaki.

Materjalid. Katseks võetakse tomateid, peete, kurke, porgandeid. Tomatid ja kurgid istutatakse taimedena (kurke on parem kasvatada pottides), porgandid ja peedid külvatakse seemnetena.

Katse korraldus. Kurgid, porgandid ja peedid kasvatatakse peenardel. Iga kultuuri alla võetakse katseks neli peenart. Kurgid asetatakse ühte ritta peenra keskele; esimesel peenral taimed asetatakse üksteisest 8 cm kaugusele, teisel — 12 cm, kolmandal — 16 cm ja neljandal 20 cm kaugusele. Peete ja porgandeid külvatakse piki peenart neljas reas. Esimesele peenrale pärast harvendamist jäetakse taimed 4 cm kaugusele üksteisest, teisel peenral — 6 cm, kolmandal — 8 cm ja neljandal — 10 cm kaugusele. Tomatitega korraldatakse katse järgmiselt. Istutamist toimetatakse kukkidele, mis suunduvad läänest itta ja asuvad üksteisest 70 cm kaugusel. Esimesel kukil taimede kaugus üksteisest võetakse 10 cm, teisel — 20 cm, kolmandal — 40 cm, neljandal — 50 cm, viiendal — 60 cm, kuuendal — 70 cm, seitsmendal aga asetatakse taimed pesadena, igas pesas 4 taime. Iga pesa keskele asetatakse üks ühine kepp, mille külge seotakse kõik neli taime. Kukkidel, kus taimed kasvavad 10—20 cm kaugusel üksteisest, pole vaja panna igale taimele omaette keppi, vaid asetades kepid kummaldi pool kukki ca 1,5 meetri kaugusel üksteisest tõmmata nende vahele traati või sidumisnööri kahes reas, erinevatel kõrgustel. Kummaltki poolt traadiga kokkusurutud taimed seisavad hästi püsti. Kõikidel kukkidel tuleb kasvatada taimed üheharulistena. Katselapi kummalegi küljele, s. o. põhja- ja lõunaküljele istutatagu 2 kaks rida tomateid, vahekaugusega 40 cm. Need oleksid kaitseridadeks ja kindlustaksid ühetaolisi valgustuse ja tuulekaitse tingimusi kõikidele kaitsekukkidele.

Järeldusi: See katse võimaldab selgitada otstarbekohasemaid kaugusi taimede vahel, sõltuvalt kliimast ja mullastikust. Igal kukil kujuneva ja kasvutihedusest sõltuva mikrokliima mõjul tomatid valmivad kiiremini ja annavad kõige suurema protsendi punaseid viljasid nendel kukkidel, kus taimede tihedus on kõige suurem (peetakse kinni

süsihappegaasi, päeva ja öö väiksem temperatuuri amplituud). Mär-gime, et kuigi viljade kogukaal osutub suuremaks harvemini istuta-tud põõsastel, on tiheda istutamise puhul saak pindala ühikult suu-rem, vilja keskmine kaal aga, kuigi see tiheda istutamise puhul jääb väiksemaks, on küllalt suur turustamise võimaldamiseks. Peale selle tihedalt istutatud põõsastel viljade valmimine algab varem ja hooaja jooksul nendelt põõsastelt kogutakse valminud vilju märksa rohkem kui harvendatud istutamisel. Analoogilisi järeldusi majanduslikult optimaalsete toitumispindalade kohta teeme ka juurviljadega katse-lappidel.

Kurkidega katsetamisel märgime, et tiheda istutamise puhul peavar-red venivad vastastikuse varjamise tõttu pikaks ja nendelt emas-õite protsent jääb väikseks. Tugevasti harvendatud istutamisel pole pindala kasutamine ratsionaalne, kuigi kõrvuti peavarrega arenevad ka kõrval-varred rohkete emas-õitega.

Pikkimise mõju juurtesüsteemi arenemisele ja saagile.

Katse eesmärk: 1) Näidata, et lehtede ja viljade saamiseks kasvata-tavatel taimedel, samuti ka mõnedel juurviljadel (ümmargustel) pea-juure kärpimine kutsub esile kõrvaljuurte tugeva arenemise, millel on eriline tähtsus põhjarajoonides. 2) Selgitada pikkimise mõju kapsa ja tomatite saagile. 3) Selgitada juure kärpimise mõju kapsaste juures.

Materjalid. Kapsa-, peedi- ja tomatitaimed, peedi- ja porknaseemned.

Katse korraldus. Iga kultuuriga korraldatakse katsed kahel lapil: ühele istutatakse pikitud taimed, teisele — pikkimata (kontroll). Pikki-miseks nimetatakse noorte taimede ümberistutamist, millega harven-datakse istutamismaterjali ja mille juures peale selle näpistatakse ära peajuur — ligikaudu $\frac{1}{3}$ võrra ta pikkusest. Kapsaid pikitakse 10-ndal päeval pärast idandite tärkamist, tomateid — 18—20-ndal. See operat-sioon kutsub esile külgujuurestiku tugeva arenemise, nii et taim oman-dab tugeva juurtekava. Kõrvuti katselappidega, millel selgitatakse pikkimise tähtsust, tulevad korraldada lapid, millel selgitatakse juure kärpimise mõju (porgandite ja kapsaste puhul).

Porgandid külvatakse nagu tavaliselt, kuid niipea kui nad jõuavad kasvatada 2—3 normaalset lehte, kärbitakse neil juuri noaga. Nuga hoitakse 45° all taimede rea suhtes, 10—12 cm kaugusel reast. Samal viisil toimub ka kapsaste juurte kärpimine 15—20-ndal päeval pärast taimede väljaistutamist.

Aktuaalse tähtsuse omab katse tomatite mitmekordse muldamise mõju selgitamiseks. Selleks tasasele maapinnale väljaistutatud taimi, niipea kui nad juurduvad, on vaja mullata kohe pärast esimest vihma (kui ilm on kuiv, siis tuleb taimi rohkelt kasta ja seejärel mullata). Iga 20—25 päeva järel toimetada uuesti muldamist (pärast vihma samuti). Kõrvalharude lõikamist mitte toimetada või kasvatada taim kolme-haruliseks. Varre alumise otsa märja mullaga kinnikatmine kutsub

esile temast väga rikkaliku juurtekava väljakasvamise, mis tugevasti peaks mõjutama saaki. Kuna sellise talitusviisi puhul põõsad kasvavad eriti tugevateks, siis on vaja neid istutada vahekaugusega 1×1 m.

Järeldusi. Pikkimine kui küljuurte tugevat arenemist tekitav võte põhjapoolsetes tingimustes annab suure efekti. Põhjapool on sagede küllaldaselt, puudu on soojusest. Pikkimisel aga areneb rikkalik juurtesüsteem, mis ulatuslikult levineb pealmistesse, kõige viljakamatesse ja hästi läbisoojenevatesse mullakihtidesse.

Kärpimine veelgi soodustab juurte pinnalist levikut. Ummargustel juurviljadel (ümmargune peet, kaalikas), millel juurikas kujuneb peamiselt juure iduosast, juure kärpimine annab positiivseid tulemusi. Pikkade juurviljade juures aga, mis kujunevad peamiselt pärisjuure arvel, pikkimine ja juure kärpimine põhjustavad juurika hargnemise, mille tagajärjel väheneb saagi kaubakvaliteet.

Taimede vegetatiivne paljundamine.

Siin on vaja asutada rida katselappe, millel on võimalik demonstreerida mitmesuguseid vegetatiivseid paljundusviise:

- 1) põõsa jaotamisega (sõstrad, sirel, maarjalill);
- 2) võrsikutega (karusmarjad, vaarikad, kurgid);
- 3) muldokstega (mustad sõstrad, karusmarjad);
- 4) pistokstega (mustad ja punased sõstrad, paju, pappel, tomatid, daaliad, krüsanteemid, kartul jt.);
- 5) juurevõsunditega (vaarikad, kirss, ploom, haab);
- 6) juure jaotamisega (võilill, piimohakas);
- 7) juurmugulatega (daaliad);
- 8) võsunditest (maasikad, hanijalg);
- 9) juurikatega (rabarber, mäerõigas, iiris, maikelluke);
- 10) sibulatega (sibul, lillia, küüslauk);
- 11) mugulatega (kartul);
- 12) lehtedega (jürilill).

Õpilasarühm, kes võtab endale töö vegetatiivse paljundamise alal, asutab katselapid nende taimedega, mis on nende korralduses, ja toimetab vaatlusi väljaistutatud taimede juures. Mõned õpilased või õpilasarühm võivad korraldada katseid üksikute taimedega.

Peatume siinkohal kartuliga toimetatavatel katsetel.

Katsete eesmärk — näidata võimalusi kartuli paljundamiseks mitmesugusel viisil ja selgitada iga viisi efektiivsust. Need katsed on tihe-
das seoses mitte ainult teemaga „Vegetatiivne paljundamine“, vaid ka teemaga „Taimede kasvu ja arenemise juhtimine“.

Materjalid: kartuli mugulad, näiteks sortidest „Epikuur“, „Berlichingen“, „Kalev“; kartuli seemned, näiteks sortidest „Tsentifoolia“, „Smõslovski“, „Merkuur“.

1) Kartuli kasvatamine seemnetest. Kartulitaimede kasvatamise tehnika on täiesti samasugune kui tomatitel. Kahekuine istutusmaterjal

istutatakse välja öökülmade lõppemisel. Hooldamine tavaline, nagu mugulatest kasvatatud kartulite puhul.

2) Kasvatamine idanditest. Poolteist kuud enne väljaistutamist kartuli mugulaid lastakse idaneda valguse käes. Tekkivad idandid (pikkusega 4—5 cm) murtakse lahti ja istutatakse kastidesse. Mai lõpul juurdunud pistikud istutatakse välja. Nende kõrvale istutatakse mugulad, mis jäävad järele pärast idandite ära murdmist.

3) Tükeldatud mugulate istutamine. Istutamiseks kasutatakse: a) poolitatud mugulaid, mis lõigatud katki pikisuunas ja veel põiki, b) silmi, c) tippe.

4) Eelnevalt ettevalmistatud mugulate mahapanemine: a) eelidandatud mugulatega (eelidandamist tuleb alata temperatuuris 12—15° kuu aega enne mahapanekut), b) jaroviseeritud mugulatega (jaroviseerimist tuleb toimetada temperatuuri juures +12—16° valges ruumis, ladudes kartulid kihtidesse paksusega 2—3 mugulat; ruumi tuulutada; jaroviseerimist alustada 40—50 päeva enne mahapanekut).

Teemas „Vegetatiivne paljundamine“ valgustatakse ulatuslikult pookimise küsimust. Vegetatiivse paljundamise katselappidel on kasulik demonstreerida pookimise näiteid (viljapuude, kõrvitsõieliste jt. pookimine).

Katsed seemnetega.

Katsete eesmärk on näidata, et mitmesugusel viisil töödeldud seemned idanevad kiiremini ja et peale selle mõnedel juhtudel kiireneb töödeldud seemnetest kasvatatud taimede arenemine.

Materjalid: porgandi, peedi, siguri, kaalika, kurkide, naeri, kapsa nr. 1 seemned.

Katsete korraldus. 1) Sügisel (meie kliima tingimustes — novembri esimesel poolel) külvatakse peenardele kaheaastaste köögiviljade seemned: naeris, kaalikas, sigur, peet, porgand, petersell. Kevadel vaadeldakse, milline osa seemnetest idaneb; kuidas toimub taimede arenemine ja kasvamine, võrreldes kevadel naaberpeenardele külvatud seemnetest kasvanud taimedega; milline on juurviljade saak; kas esimesel aastal esineb õitsemist, missugustel taimedel ja missugusel hulgal?

2) Punktis 1 nimetatud kaheaastaste köögiviljade ja talirukki või talinisu jaroviseerimine ehk suvistamine. D. T. Lössenko poolt avastatud jaroviseerimise menetlus on määratu tähtsusega. Esiteks ta annab võimaluse nihutada põhja poole taliviljade, kui kõige viljakamate kultuuride kasvatamist, ilma et oleks karta nende väljakülmumist talvel. Teiseks põuahtlikes kohtades ta võimaldab varajasemat saaki suviviljadelt, eesmärgiga vältida sel viisil viljade hävimist põua toimel.

Kooli tingimustes seda katset võib korraldada järgmiselt. Katseks võetud taime seemned niisutatakse teatava veehulgaga (talinisu näi-

teks vajab 1 kg kohta 370 g vett, kõva suvinisu 330 g, oder ja kaer — 350 g jne.). Niisutamine toimub toas kolmes järjekorras: pärast seemnete niisutamist $\frac{1}{3}$ -ga veehulgast, jäetakse need kuhjas seisma, kattes kinni märja rätikuga ja segades iga 2—3 tunni järele. Kui vesi sisse imbub lisatakse teine osa vett ja seejärel kolmas osa. Niipea kui seemned hakkavad avanema, paigutatakse nad kotikestes aknaraamide vahele, kus temperatuur ei lange alla nulli, või erilisse jääkasti. Selline jääkast koosneb kahest üksteise sisse pandud kuubikujulisest kastikesest. Välise kasti põhja ja kastide seinte vahele riputatakse saepuru või turbamulda. Sisemisse kasti paigutatakse jää ja kaetakse saepuruga. Temperatuuri reguleerimiseks võib kas riputada jääle soola (temperatuuri alandamiseks) või suurendada saepuru kihi paksust jää ja sellele asetatavate seemnekotikeste vahel (temperatuuri tõstmiseks). Nimetatud taimede puhul tuleb hoida temperatuuri $+2^{\circ}$, $+3^{\circ}$ lähedal. Selles temperatuuris hoitakse eri taimi eri ajavahemiku vältel; talinisu ja juurviljasid näiteks 35—40 päeva, suvinisu, kaera ja otra 10—15 päeva.

Katselappe tuleb planeerida selliselt, et jaroviseeritud taimedegi kõrvuti kasvaksid mittejaroviseeritud taimed (kontroll), et talinisu katselapil osa lapist oleks täiskülvatud juba sügisel, nagu tavaliselt, osa aga kevadel jaroviseeritud seemnetega ja lõpuks osa samuti kevadel, kuid jaroviseerimata seemnetega. Katsete puhul juurviljadega vaadelda, milline protsent neist hakkab õitsema esimesel aastal.

Katsed „pika ja lühikese päeva“ taimedega.

Nagu teada Harneri ja Allardi uurimustest, kõik taimed, sõltuvalt nende geograafilisest päritolust, jagunevad pika ja lühikese päeva taimedeks. Lühikese päeva taimed (lõunamaise päritoluga) arenevad kiiremini 10—12-tunnise päeva puhul. Pika päeva taimed aga arenevad paremini pikemaajalisel valgustamisel, s. o. päeva pikkuse juures üle 12 tunni.

Katse eesmärk — näidata, et lühendades kunstlikult päeva pikkust (taimede pimendamisega), me kiirendame põhjas, valgete ööde puhul lühikese päeva taimede arenemist ja pidurdame pika päeva taimede arenemist.

Materjalid. Lühikese päeva taimedest võib võtta katseteks kurke, astreid, pika päeva taimedest — salatit, tilli, redist, spinatit, seemnepeeti.

Katsete korraldus. Taimed külvatakse peenardele vastavatel täht-aegadel. Tärnanud idandid katselapi osal kaetakse kinni sellise arvestusega, et taimed saaks valgust kõigest 12 tundi (näiteks kella 8-st hommikul kuni kella 8 õhtul). Katselapi ülejäänud osa jäetakse kontrolliks kogu päevaks valguse kätte. Katmiseks kasutatakse vineerist valgustihedaid kaste. Kaste võib teha mõõtudes $0,8 \times 0,8$ m, kõrgu-

sega 1,0 m. Kasulik on neid värvida õlivärviga. Kastidele tehtagu puifkääpidemed.

Järeldusi. Lühikese päeva taimed, kui nende valgustamist lühendada, hakkavad õitsema ja vilja kandma varem kui kontrolltaimed. Pika päeva taimed aga nende kunstlikul üleviimisel lühikesele päevale jätkavad kasvamist, kuid jäävad maha arenemises. Till näiteks võtab pöõsa kuju, redis kujundab suure juurika, ilma et ta hakkaks õitsema. Salatil ja spinatil nihkub õitsemine edasi, taimed kasvavad rohkesti lehti. Seemnepeedil ei ilmu õievars, kuid juurika mõõted suurenevad tugevasti. Kontrolltaimede juures pilt kujuneb vastupidiseks.

Aktuaalseks osutub fotoperioodilise järelmõju katse. Lühikese päeva taimede istikuid (näiteks tomateid, kurke) hoitakse 20—25 päeva lühikese päeva tingimustes. Seejärel istikud istutatakse välja normaalse valgustuse kätte. Sellised taimed arenevad samasuguselt kui lühikese päeva käes hoitavad taimed. Sellel nähtusel on suur rakenduslik tähtsus, kuna ta annab võimaluse soojustarmastavate taimede istutusmaterjali ettevalmistamisel lühikese päeva režiimis saavutada varajasi saake, pika päeva taimede lavades lühikese päeva režiimis hoidmisel aga saavutada ka kõrgemaid saake (näiteks redis, salat, till, hiina kapsas).

Katsed teemal: „Taimede kasvamise ja arenemise juhtimise võtted“.

Tomatite lõikamine. Siin me võime näidata, et ära lõigates tomatil kõrvalharud, meie pidurdame taime kasvu, kuid kiirendame ta arenemist.

Hangitud või enda poolt kasvatatud istutusmaterjali, mis on õiepungade staadiumis esimese kobara juures, me istutame välja kevadiste öökülmade lõppemisel katselapile vahekaugusega 50×60 cm. On parem toimetada istutamist pilves ilmaga. Pärast väljaistutamist on tingimata vaja kasta või, mis veel parem, kallata vett istutusaukudesse. Suvine hooldamine: mulla kohendamine, muldamine, tugikeppide külge sidumine ja kõrvalharude lõikamine.

Iga lehe, isegi idulehtede kinnituskohtadelt võib kasvama hakata kõrvalharu. Kui mitte lasta kasvada nendel kõrvalharudel, neid alatasa ära lõigates, siis saame taime ainult ühe, peavarrega. Sellist taime nimetame üheharuliseks. Kui jätta kasvama veel üks kõrvalharu, siis saame kaheharulise taime, edasi kolmeharulise jne. Alles tulevad jätta need kõrvalharud, mis tekkisid vahetult esimese ja teise õiekobara all.

Kõrvalharude lõikamine kiirendab märgatavalt viljade valmimist ja see valmimine toimub seda varem, mida vähem kõrvalharusid alles jäeti. Teiselt poolt viljade hulk igal põõsal on seda suurem, mida rohkem jäeti alles kõrvalharusid. Sel viisil viljade arv kujuneb suure-

maks seal, kus kõrvalharusid on rohkem, vilja keskmine kaal aga ja valminud viljade arv on suurem seal, kus kõrvalharusid on vähem.

Siit praktiline järeldus: lühikese suvega kliimaatilistes tsoonides, kus tomateid kui öökülmasid mittetaluvaid taimi on vaja hilja välja istutada ja vara ära koristada, tuleb kultiveerida üheharulisi taimi. Veidi lõunapool — kaheharulisi jne. Lõunas aga, kus tomateid kasvatatakse massiliselt, kõrvalharude lõikamist üldse ei toimetata, kuna suve pikkus on küllaldane ja valmida jõuab määratu hulk viljasid. Uksikute! juhtudel aga sealgi, kui soovitakse varajasemat saaki, võib toimetada kõrvalharude lõikamist.

Taimede süstemaatika osakond.

Töemade käsitlusel: „Tähtsamad õistaimede sugukonnad“ ja „Taimeriigi põhilised rühmad“ on palju kasu taimede süstemaatikale pühendatud osakonnast. Sellel võivad olla esindatud põhilised perekonnad kateseemnetaimedest, paljasseemnetaimede esindajad, sõnajalgtaimed ja sammaltaimed. Taimede kogumine toimub kas ekskursionidel või korraldatakse õpilasrühmadega eriväljasõite. Soovitav on koguda rohkem mitmeaastasi taimi selleks, et iga aasta mitte kulutada palju energiat maa-ala korrashoiuks.

Toome ligikaudse nimestiku süstemaatilise maa-ala jaoks kohastest taimedest, millest võib välja valida vaid mõningaid taimi.

Üheidulehelised: a) kõrreliste sugukond: mais, nisu, rukis, kaer, oder, hirss, timut jt.

b) liilialiste sugukond: mitmesugused liiliad, tulbid, sibul, küüslauk, maikelluke, spargel.

Kaheidulehelised: a) tulikaliste sugukond: kibe ja roomav tulikas, varsakabi, kanakode, kullerkupp, pojengid, kukekannus, kurekelluke, kingalill.

b) ristõieliste sugukond: sinep (valge ja must), jürilill, lillkapsas (lasta minna õitsema), nuikapsas, peakapsas, kaalikas, naeris, litrihein, hiirekõrv, levkoi;

c) roosõieliste sugukond: roos, kibuvits, maasikas, ojamõõl, kortsleht, toomingas, õunapuu, kirss, ploom, viirpuu, põõsasened;

d) liblikõieliste sugukond: oad, hernes, aeduba, hiirehernes, sojauba, lillhernes, seahernes, lupiin, ristikheinad, kollane akaatsia;

e) sarikaliste sugukond: till, aniis, harakaputk, naat, köömen, seller, porgand, petersell (kolm viimast taime esimese ja teise aasta kultuuris);

f) maavitsaliste sugukond: maavits (must ja hapumagus), tomatid, pipar, tubakas;

g) korvõieliste sugukond: päevalill, daaliad, astrid, karikakrad, saialill, võilill, takjas, peilill.

i) huulõieliste sugukond: salvei, piparmünt ja käharmünt, kõrvik.

Paljasseemnetaimed: Harilik mänd, harilik kuusk, siberi seeder, veimuti mänd, euroopa nulg, siberi lehis, kadakas.

Sõnajalgtaimed: Sõnajalad (naistesõnajalg, põldsõnajalg jne.), osjad, kollad (ümber istutada koos mättaga).

Sammaltaimed: Kõolina, turbasammal, murukid. Kõik samblad istutatakse ümber suure mättaga.

Kollektsioonilappide maa-ala.

Kooliaia organiseerimisel tuleb eraldada eri maa-ala kollektsioonilappidele, milledele saaks koondada botaanika kursuses käsiteldavaid taimi. Kollektsioonilappide eesmärgiks on näidata õpilastele natuuras neid taimi, milliseid nimetatakse õppekavas ja millistel on suur majanduslik tähtsus: kiudtaimed, õlitaimed, köögiviljad, kautšukitaimed jm. Hooaja lõpul taimede enamikust võidakse valmistada herbaariumi eksponaat, milliseid kasutatakse talveperioodil tundides. Need lapid võivad olla üheaegselt ka katselappideks. Nii näiteks kasvatades põhjas mõningaid lõunapoolseid kultuure (näiteks lutserni, esparsetti), võidakse üheaegselt organiseerida nende aklimatiseerimise töid; kultiveerides köögivilja eri sorte — toimetada nende sordikatseid või anda õpilastele ülesanne saavutada maksimaalne saak, kinni pidades agrotehnika kõikidest reeglitest. Märgime kollektsioonilise maa-ala jaoks mõned lapid.

Lapp 1. Põllunduskultuurid.

Ühele osale lapist paigutame põllutaimed seitsmepõllulises külvikorras:

1. Kesapõld — vaheviljaga (vikk-kaer) või mustkesa. 2. Talivili (rukis või nisu). 3. Juurvili (kartul, söödapeet, naeris jt.). 4. Suvivili (kaer või oder ristikheina sissekülvamisega). 5. Esimese aasta ristikhein. 6. Teise aasta ristikhein. 7. Lina.

Lapi teisele osale koondatakse teiste tähtsamate põllunduskultuuride kollektsioon järgmises järjekorras: hirss, mais, tatar, põlduba, aeduba, lääts, lupiin, sojauba, lutsern, seahernes jt. Samal lapil kasvatada hiigelpäevalille ja amarantust, kui silokultuure.

Lapp 2. Õli-, kiud- ja muud tehnilised kultuurid.

a) õlitaimed: seemnelina, kanep, päevalill, riitsinus, sinep;
b) kiudtaimed: harilik lina, kanep, kenaf, kendõr, india kanep;
c) mitmesugused tehnilised kultuurid — suhkrut ja tärklis sisaldavad (suhkrupeet, maapirn, tehniline kartul, suhkrusorgo jt.); kautšukikandjad — krõmsagõz, koksagõz, tausagõz.

Kõikidest nimetatud taimedest on vaja ette valmistada istutusmaterjalina riitsinust (pottides), kendõri, kenaffi, india kanepi, tubaka, sorgo ja kautšukikandjate taimi aga tuleb kasvatada kastides. Muud taimed külvatakse peenardele.

Lapp 3. Ravimtaimed, mett ja eetrit sisaldavad taimed.

Niisuguseid taimi võib valida eri kirjanduse järgi.

Lapp 4. Kõögiviljad.

Noorte kõögiviljakasvatajate rühm kujuneb alati rohkearvuliseks. Selle lapi planeerimisel meie oma praktikas paigutasime taimed majanduslike tunnuste järgi ja nimelt: 1) Leheliste ja lehe-varreliste rühm. 2) Juurviljade rühm. 3) Aedviljade rühm. 4) Mugultaimede rühm. 5) Sibultaimede rühm. 6) Mitmeaastaste kõögiviljade rühm.

Juhiseid taimede valikuks ja agrotehnilisi näpunäiteid nende kasvatamiseks võib leida paljudes raamatutes.

Kollektsioonilappide hulka võib arvata ka puukoole: ilupuude ja -põõsaste kooli, kus kasvatatakse seemnetest ja pistokstest mitmesuguseid puid, põõsaid ja mitmeaastasi lilli, ja viljapuude-põõsaste kooli, kus kasvatatakse mitmesugusel viisil marjapõõsaid, mitmet seltsi maasikaid, kirsse, ploome, pirne, õunapuid. Puukoolis lapsed kasvatavad metsikuid aluseid, toimetavad regulaarselt vääristamist, rakendades sel viisil ellu I. V. Mitsurini sõnu, „et õpetajate ja juhtide juhatusel loodaks koolide, veel parem aga sovhooside ja kolhooside juures puuvilja ja juurvilja katseaiad, millistes tingimata tuleb kasvatada metsikuid aluseid õunapuudele ja pirnidele, ploomidele ja kirssidele, vääristades neid parimate kultuursortidega, toimetada taimede väljavalikut nende vastupidavuse ja viljade ning marjade parima kvaliteedi järgi“.

Darvinismi põhialused.

Kooliaias on vaja eraldada eriosa, millele koondatakse darvinismi kursust illustreeriv materjal ja millel samuti teostatakse katseid. Muidugi võidakse kasutada darvinismi põhialuste kursuse jaoks ka neid katseid, milliseid toimetavad nooremate klasside õpilased.

Muutuvust ja kunstlikku selektsiooni käsitlevate tundide jaoks võidakse koondada lappidele järgmisi taimi:

1) Aedkannikeste kollektsioon pääsusilmadest mitmesuguse õite värvusega.

2) Kollektsoon lõvilõugadest mitmesuguse õite värvusega (punased, kollased, roosad, täpilised jne.).

3) Petuuniate, tubakate kollektsioon.

4) Kollektiioon kõrvitsatest mitmesuguse vilja kujuga (näiteks pirni-, apelsini-, kábikujulised, ümmargused); inimtoiduks kasutata-
vad, söödaks kasutatavad kõrvitsad.

5) Daaliate kollektsioon. Mitmesuguse õie kuju ja värvusega.

6) Tomatite kollektsioon. Ploomitaolised (punased ja kollased), üm-
margused (punased ja kollased), ribidega (punased ja kollased), väi-
kesed kirsitaolised, vaarikataolised, pirnitaolised jne. Samasse paigu-
tada ka juudakirsid.

7) Porgandite kollektsioon, alustades peaaegu ümmargustest karot-
tidest ja üle minnes poolpikkadele ja pikkadele sellises sortide järjes-
tuses: a) Pariisi karott, b) Grelot, c) Geranda, d) Nantes'i poolpikk,
e) Chantenet, f) Valeria.

8) Kollektiioon amarantustest (metsik rebasehein, kultuur-rebase-
heinad).

9) Suvinisude kollektsioon.

10) Astrite ja peielillede kollektsioon mitmesuguse õie kujuga ja
värvusega, väikeste ja suurte õitega.

Selektiiooni võimalikkude suundade demonstreerimiseks meie kasu-
tame kapsa sorte, istutades neid välja sellises järjestuses: 1) dekora-
tiivne lehtkapsas, punane ja valge, 2) söödakapsas, 3) nuikapsas
(punane ja valge), 4) brüsseli kapsas, 5) savoia kapsas, 6) punane pea-
kapsas, 7) valgest peakapsast ümmarguse, laperguse ja pikliku peaga
sordid.

Tundideks, mis käsitlevad loomulikku selektiiooni võitluses oleluse
eest, asutame „Darwini lapi“.

Selleks mõõdame välja maa-ala suurusega 2—4 m², millelt eemaldame
mulla 0,25 m sügavuseni. Mulla asemele paneme liiva ja tambime selle
kinni. Lapile tekib järk-järgult taimestik. Taimestiku tekkimise prot-
sessi vaatleme mitmeid aastaid järjest. Õpilased panevad tähele järk-
järgult toimuvat taimestiku muutumist, mis on sõltuv ökoloogiliste
tingimuste muutumisest ja võitlusest oleluse eest.

Viie aasta vältel võib igal aastal asutada selliseid lappe, et näidata
õpilastele lapi täiskasvamise järjekorda rea aastate vältel.

Võitlust oleluse eest võib näidata ka juurvilja ja põllunduskultuu-
ridega lappidel. Selleks 1 m² lapile istutatakse tihedalt, vahekaugusega
7×7 cm, kapsast (soovitav on võtta hiline sort, näiteks „Slavjanka“ jt.).
Kõrvuti istutatakse kontrolltaimed (s. o. istutamine toimub normaalselt,
vahekaugusega 60×70 cm). Kontroll-lapil arenevad normaalsed pead.
Tihedalt istutatud lapil aga ainult äärmised taimed kujundavad väik-
seid päid, keskmised taimed aga kasvavad pikaks ja päid nendel hoo-
pis ei teki.

Uhele ruutmeetrilisele maa-alale külvatakse harilikku lina hõredalt.
Kõrvalasuvale kontroll-lapile külvatakse lina normaalselt, s. o. tihedalt.
Õpilastel on võimalik vaadelda, kuidas tiheda külvi puhul lina kujun-

dab pika varre, välja venides valguse poole. See lapp demonstreerib antud liigi piirides toimuvat võitlust.

Lähedal on võimalik demonstreerida ka liikidevahelist võitlust, külvates näiteks kahele peenrale porgandeid ja tilli eraldi ja kolmandale peenrale neid mõlemaid koos. Teise näitena võib külvata ristikeina ja timutit lahus ja ühele peenrale kokku (ühesuguse seemnete arvu puhul). Sügisel loetakse ära taimede üldarv ja saak kõigilt kolmelt peenralt.

Taimede loomuse ümberkujundamine vegetatiivse hübriidisatsiooni teel.

Selle teema alal võib korraldada palju katseid, et tundma õppida aluse mõju poogitud osale ja vastupidi, kasutades akadeemik Lössenko juhiseid. Selliseid katseid vegetatiivse hübriidisatsiooni alal võib korraldada maavitsalistega, pookides näiteks valgete mugulatega kartulit punaste mugulatega kartulile; tomatit kartulile; punaste viljadega tomatit kollaste viljadega tomatile jne. Erakorraliselt hästi õnnestuvad pookimised ristõielistel (kapsa sordid; kaalikas ja kapsas) ja kõrvitsalistel, eriti kui aluseks on kõrvits. Pookimine võimaldab nihutada põhja poole lõunamaiseid kultuure, näiteks kasvatada meloneid ja arbuuse, pookides neid kõrvitsale, mistõttu nad valmivad varem.

Taimede loomuse ümberkujundamist kasvatusena on võimalik demonstreerida kartulimugulate soojendamiseks, mida mainisime eespool, ja ka tomatitel Dubrovitski menetlusel. Selleks on vaja külvata seemned, näiteks sordist *Spartan*, nelja eri nõusse. Nõud paigutada erinevatesse temperatuuritahvlite mustesse ja nimelt: esimene nõu ruumi, kus temperatuur on ca 22°, teine — temperatuuriga 16°, kolmas — 8—10° ja neljas, niipea kui seemned vaevalt hakkavad avanema, kaevata detsembris lumme. Võib jälgida, et erinevatel temperatuuridel kasvatatud taimede vili on erikujuline (ühed ümmargused, teised ribidega). Järgneval aastal seemned välja külvata ja tähele panna, et uued tunnused säilivad ka järelpõlvel.

Toimetuse kolleegium: J. Seilental (vastutav toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 25. veebr. 1947. Trükkimisele antud 13. märtsil 1947. Paber 67 × 95 cm 1/16. Trükiarv 2970. Trükitähti poognas 47 100. Trükipoognaid 4,5. Arvestuspoognaid 5,1. MB-02659. Tellim. nr. 304. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla, 12 kuud — 60 rubla.

Väljaandja: RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. „Ньюкогуде Коол“ (Советская школа),
орган Мин. Просв. ЭССР.